

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали
Міжнародного круглого столу
*(Київ, 18 лютого 2021 року)***

**Київ
2021**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ № 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ
АСПЕКТИ

Матеріали
Міжнародного круглого столу
(Київ, 18 лютого 2021 року)

Київ
2021

Редакційна колегія

1.Саковський Андрій, директор ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

2.Білозьоров Євген, заступник директора ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

3.Примак Роман, в.о. завідувача кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС;

4.Кофанов Андрій, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії;

5.Воробей Олена, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

6.Свобода Євгенія, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

7.Приходько Юрій, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент;

8.Кофанова Олена, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ№ 2, НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

9.Корольчук Віктор, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Рекомендовано до друку вченою радою навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ від 17 березня 2021 року (протокол №3)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст.

Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти [Текст]: матеріали І-го Міжнародного круглого столу (Україна, Київ, 18 лютого 2021 р.) / [редкол.:А.А. Саковський, Є.В. Білозьоров, Р.М. Примак та ін.] – Київ: Навч.-наук. інст. №2, Нац. Акад. внутр. Справ. 2021. – 178 с.

УДК 343.98+343.148

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	7
----------------------	---

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Біленчук Петро Дмитрович, Обіход Тетяна Вікторівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ В ПРОЦЕСІ ЗБЕРІГАННЯ І УТИЛІЗАЦІЇ ЯДЕРНОГО ПАЛИВА В УКРАЇНІ	8
<i>Білецький Антон Сергійович</i> ДІЯЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	12
<i>Біленчук Петро Дмитрович, Серенко Наталія Сергіївна</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ ВЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	16
<i>Бордунос Олексій Петрович, Артемчук Юрій Володимирович</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	22
<i>Бруньов Олександр Олександрович</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК РПГ-22 «НЕТТО» ЗА ДОПОМОГОЮ РЕНТГЕНОТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СИСТЕМИ CX100100TI	30
<i>Заболотна Анастасія Ігорівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	33
<i>Зяцько Йозеф Йозефович</i> ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОБОРОТА ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ	36
<i>Івасишин Тарас Михайлович</i> ДЕЯКІ СУДОВО-МЕДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УШКОДЖЕННЯ ВІД ВИБУХІВ ЕЛЕКТРОДЕТОНАТОРІВ	39
<i>Косінська Аліна Леонідівна</i> ЩОДО ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	43
<i>Kofanova Olena, Kofanov Andrii</i> IMPLEMENTATION OF CADETS PREPARATION FOR THE SPECIAL AIRCRAFT AND AVIATION OBJECTS REVIEW DURING INTERNATIONAL SPORT EVENTS (OLYMPICS, WORLD CUP) TO ENSURE THE SAFETY OF PASSENGERS AND STAFF	46

Kofanov Andrii, Kofanova Olena TECHNICAL EQUIPMENT USED BY CADETS IN SEARCH OF EXPLOSIVE DEVICES DISGUISED AS A SPORTS EQUIPMENT OR FAN'S ATTRIBUTE	52
Кріль Андрій Володимирович, Щепановський Юрій Миколайович ВИКОРИСТАННЯ СИНТЕЗОВАНОЇ ВИБУХОВОЇ РЕЧОВИНИ ТРИПЕРЕКИС АЦЕТОНУ У САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЯХ	59
Куралех Олександр Анатолійович ВИКОРИСТАННЯ КВАДРОКОПТЕРІВ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ	63
Кухианидзе Александр Викторович ОРГАНИЗОВАННАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ГРУЗИИ	68
Кушнір Григорій Андрійович ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ВИБУХУ В БУДІВЛЯХ І СПОРУДАХ	77
Лісіцький Андрій Валерійович ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ	83
Луценко Сергій Григорович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	87
Marcinek Milan, Marcinekova Michaela LEGISLATION AND CONDITIONS FOR DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY ROAD	92
Мазниченко Юрій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПОШУКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЮ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ НА МІСЦІ ІНЦИДЕНТУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	98
Мельник Юлія Олександрівна РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ВИБУХОТЕХНІКИ, ЯК ОКРЕМОЇ ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ	103
Понікарчик Анатолій Андрійович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТРІЛІВ ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ ТА СЛІДІВ ЇХ ВИБУХУ	106

<i>Пістрюга Тимур Валентинович</i> EXPLOSIVE OBJECTS AS A THREAT TO UKRAINIANS. CURRENT SITUATION ABOUT HUMANITARIAN DEMINING IN UKRAINE	112
<i>Полтавський Андрій Олександрович</i> ВИКОРИСТАННЯ МАЛОІНФОРМАТИВНИХ СЛІДІВ РУК В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	116
<i>Примак Роман Миколайович, Волошин Олексій Гнатови,</i> ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИБУХОМ	119
<i>Приходько Юрій Павлович</i> ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ УКРАЇНИ ЩОДО ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ЗАБРУДНЕНИХ (ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ) ТЕРИТОРІЙ	127
<i>Рида Саид Милюд</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВЗРЫВООПАСНЫХ МАТЕРИАЛОВ, БОЕПРИПАСОВ, ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ В ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ И КРИМИНАЛЬНЫХ ЦЕЛЯХ В СТРАНАХ С ВОЕННЫМИ КОНФЛИКТАМИ	132
<i>Саковський Андрій Анатолійович, Мироська Анна Всеволодівна</i> ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	135
<i>Фурман Ярослав Володимирович</i> ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	139
<i>Хомко Богдан Русланович,</i> МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ	142
<i>Цапенко Олександр Миколайович, Стасюк Василина Миколаївна,</i> <i>Манько Євгенія Сергіївна</i> 146 ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	146

<i>Чернявська Олена Сергіївна</i> ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ	152
<i>Чорноус Юлія Миколаївна</i> КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ	157
<i>Шмерего Олександр Борисович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ВИБУХІВ КИСНЕВИХ БАЛОНІВ	161
<i>Юсупов Володимир Васильович</i> КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ОГЛЯДУ ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ НА МІСЦІ ПОДІЇ	168
СПИСОК УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ	172
ФОТОІЛЮСТРАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ	177

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Саковський Андрій Анатолійович,
директор навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
підполковник поліції

***Вельмишановні організатори круглого столу,
співорганізатори, учасники, колеги та гості!***

Радий вітати учасників, закордонних партнерів, гостей та організаторів з відкриттям Міжнародного круглого столу «Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти».

Такі заходи щороку збирають фахівців, відданих нашої шляхетній справі.

Вважаю, що це чудова нагода для спеціалістів і науковців, не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненнями, відкриттями, а й ознайомитися із сучасними можливостями розслідування та розкриття злочинів. Маю надію, що цей круглий стіл стане вагомим внеском у розвиток пріоритетної для України галузі правоохоронної діяльності.

Переконаний, що професіоналізм, знання, досвід і високі людські якості наших спеціалістів, потужний науковий, освітній та технологічний потенціал країни дають усі можливості продовжувати ефективну модернізацію вітчизняної правоохоронної системи за-для виведення її на найвищий рівень.

У досягненні цієї мети велике значення має обмін досвідом. Тому висловлюю особливу подяку організаторам та учасникам за надану можливість поспілкуватися з колегами та збагатитися новими знаннями.

Бажаю учасникам круглого столу плідної роботи та нових творчих здобутків.

Біленчук Петро Дмитрович,
професор Національного авіаційного
університету, кандидат юридичних наук,
доцент;

Обіход Тетяна Вікторівна,
старший науковий співробітник Інституту
ядерних досліджень Національної академії
наук України, кандидат фізико-
математичних наук, старший науковий
співробітник

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ В ПРОЦЕСІ ЗБЕРІГАННЯ І УТИЛІЗАЦІЇ ЯДЕРНОГО ПАЛИВА В УКРАЇНІ

Україна є однією із потужних держав з ядерною енергетикою. В електроенергетиці України потужність атомних електростанцій (АЕС) становить приблизно 24,5 %, а в зимові періоди на частку АЕС припадає понад 40 % електроенергії, яка виробляється в Україні. Тільки за 11 місяців 2020 року АЕС виробили 52% всієї електроенергії в Україні. З 15-ти робочих енергоблоків станом на початок 2012 року, ті, що залишились, відносяться до Водо-Водяних Енергетичних Реакторів. Ефективна праця таких установок пов'язана із нарощуванням і удосконаленням структури промислових запасів на Новокосянтинівсько-Докучаєвському гірничодобувному комплексі, Криничанському і Новогур'євському родовищах, а також із пошуками багатого уранового зруденіння в північно-східній частині Кіровоградського блоку [1]. Повний цикл роботи АЕС пов'язаний не тільки із видобуванням і використанням ядерного палива, а і з утилізацією відходів, тобто в захованні радіоактивних відходів — великої кількості радіоактивних ізотопів зі значним періодом напіврозпаду, так званого відпрацьованого ядерного палива (ВЯП). Українські АЕС до сьогодні продовжують вивозити ВЯП до Росії, на що витрачається 100—140 мільйонів доларів на рік. Сучасні політичні і економічні реалії потребують незалежного і ефективного знищення ВЯП. Тому на березень 2020 року було заплановано введення в експлуатацію централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива (ЦСВЯП) — автономної ядерної установки для тривалого зберігання (100 років), будівництво якої при готовності об'єкту в 97%, станом на осінь 2020 року, різко припинилось. Тому відпрацьоване

паливо складується в Росії, що коштує Україні 200 млн. доларів у рік і така співпраця є непостійною в зв'язку із політичними негараздами. Тому існує велика небезпека щодо забруднення і незаконного використання ВЯП.

Проблеми ядерної безпеки, які пов'язані із можливим радіаційним забрудненням лежать в двох площинах як ядерно-фізичного, так і правового характеру. Розглянемо кожну з них окремо.

В роботі [2] досліджено перелік і значимість уражуючих факторів при різних технологіях використання ядерної енергії і встановлено основні процеси дії радіації на живу матерію. Експериментально встановлено, що:

- ядерна енергія передається шляхом модифікації структури атомів опромінюваного об'єкта і нагромаджується у вигляді численних продуктів радіолізу води, які формують більшу частку уражуючих факторів в момент їх дії і у віддалені періоди;
- значимими, але поки що не дослідженими уражуючими факторами є гідратовані електрони;
- значимими є короткоживучі фракції іонізації атмосфери, та енергія від розрядки збуджених станів атомів і молекул;
- випромінювання може бути відповідальним за виникнення трансмутаційних ефектів ядерних структур біосистем завдяки наявності когерентного біологічного поля.

Схематично цей процес зображено на рис. 1

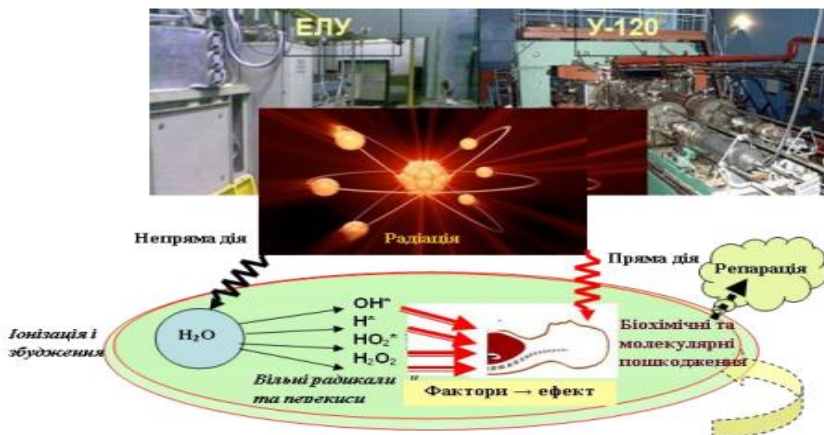

Рис.1. Основні фактори негативного впливу ядерної енергії при військовому застосуванні і планові шляхи використання техніки ІЯД для їхньої імітації в дослідницьких цілях, з [2].

Також важливим є дослідження руйнування обладнання на АЕС внаслідок критичного для ядерної і технічної безпеки подовження термінів позапроектної експлуатації енергетичних реакторів. З цього приводу запропоновано комплекс заходів кваліфікації критичного обладнання АЕС:

- термічні;
- радіаційні;
- експлуатаційні;
- вібраційні;
- сейсмічні;
- аварійні

випробування. У результаті здійсненої кваліфікації на вітчизняних АЕС загальна кількість відмов через надійність критичного обладнання зменшилася з 77% до 58 %, [3].

Юридичною основою впровадження кваліфікації з ядерної безпеки є закони України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», «Квалификация оборудования и технических устройств, общие требования» НАЕК «Енергоатом» та ін. [4-7].

Відповідно до статті 5 закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» основними принципами державної політики у сфері використання ядерної енергії та радіаційного захисту є в тому числі наступні:

- забезпечення при використанні ядерної енергії мінімального рівня утворення радіоактивних відходів;
- встановлення відповідальності за порушення правового режиму безпеки у сфері використання ядерної енергії;
- захоронення та довгострокове зберігання радіоактивних відходів за рахунок виробників відходів;
- заборона будь-якої діяльності, пов'язаної з іонізуючим випромінюванням, якщо перевага від такої діяльності менша, ніж можлива заподіяна нею шкода;
- виконання міжнародних договорів, розвиток міжнародного співробітництва у сфері використання ядерної енергії в мирних цілях та зміцнення міжнародного режиму безпеки та радіаційного захисту населення.

Запорукою ядерної безпеки є організація утилізації ядерного палива кожною окремою АЕС, або їх групою через невеликі але мобільні і ефективні установки, якими наприклад є:

- спеціальний потяг, яким перевозитимуть відходи до сховища із перевантажувальним контейнером HI-TRAC 190;

- багатоцільові контейнери, де може бути розміщена 31 відпрацьована паливна збірка;
- будівництво заводів з переробки рідких радіоактивних відходів;
- в рамках міжнародної співпраці необхідно підкреслити необхідність використання сучасної паливної збірки Westinghouse (США), яка після 2021 року буде використовуватися в 7-ми з 15-ти українських атомних енергоблоках;
- створення нового підприємства з випуску малих ядерних реакторів американською компанією Holtec завдяки міжнародному консорціуму, метою якого є сприяння діяльності щодо впровадження в Україні технології малих модульних реакторів (ММР) SMR-160.

В статті 9 закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» щодо права власності на ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання визначається, що ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання можуть перебувати у різних формах власності. В той же час підкреслюється, що ядерні матеріали є виключно загальнодержавною власністю. Наявне протиріччя між цими двома пунктами статті 9, оскільки є відсутнім механізм контролю щодо використання ядерного матеріалу недержавними організаціями - власниками ядерних установок.

Висновки

Розгляд проблем щодо ядерної безпеки приводить до висновків, що доцільними є проведення досліджень як наукового фізико-технічного характеру, так і удосконалення правового регулювання, а головне – впровадження ефективної правозастосовчої діяльності задля забезпечення відповідальності за порушення ядерного законодавства. Для реалізації цих завдань необхідно використання сучасних науково-технічних технологій разом із міжнародною співпрацею із провідними країнами світу.

Список використаних джерел

1. Перспективи розвитку уранової сировинної бази ядерної енергетики України: монографія / В. Г. Верховцев, Г. В. Лисиченко, Ю. Л. Забулонов та ін. ; Держ. установа «Ін-т геохімії навколиш. середовища НАН України». — Київ: Наук. думка, 2014. — 356 с. : іл. — (Проект «Наукова книга»). — Тит. арк. парал. англ. — Бібліогр.: с. 333—351 (352 назви).

2. Т. В. Ковалінська, Ю. В. Іванов, В. І. Сахно. ІМІТАЦІЯ УРАЖУЮЧИХ ФАКТОРІВ ЯДЕРНОГО ВПЛИВУ. XXVII щорічна наукова конференція Інституту ядерних досліджень НАН України. До

50-річчя ІЯД НАН України (Київ, 21 - 25 вересня 2020 року) : анотації до доповідей. - Київ : Ін-т ядерних дослідж., 2020. - 336 с.

3. Вимоги до порядку та змісту робіт для продовження терміну експлуатації інформаційних та керуючих систем, важливих для безпеки атомних електростанцій (НП 306.5.02/2.068-2003), які затверджені наказом Державної адміністрації ядерного регулювання України від 18.03.2003 № 42 (zareestrovani u Ministerstvi yustitsii Ukraini 15.04.2003 za № 306/7627).

4. ПР-Т.0.03.115-02. Предварительный перечень оборудования и элементов АЭС Украины, подлежащих квалификации (для проекта ВВЭР-1000/В-320) (К.: НАЭК «Энергоатом», 2002).

5. Загальні вимоги до продовження експлуатації АЕС у понад проектний строк за результатами здійснення періодичної оцінки безпеки (НП 306.2.099-2004), затверджені наказом Державної адміністрації ядерного регулювання України від 26.11.2004 № 181 (zareestrovano u Ministerstvi yustitsii Ukraini 15.12.2004 za № 1587/10186).

6. Требования по ядерной и радиационной безопасности к информационным и управляющим системам, важным для безопасности атомных станций. НП 306.5.02/3.035-2000. Нормативно-правовой акт Государственной инспекции ядерного регулирования Украины.

7. ИЕС 60780 (1998) Электростанции атомные. Электрооборудование системы безопасности. Квалификационная оценка (ФГУП «Стан-дартинформ», 1998) 62 с.

Білецький Антон Сергійович,

інспектор відділу ОР Управління
вибухотехнічної служби Національної
поліції України

ДІЯЛЬНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИБУХОТЕХНІЧНОЇ СЛУЖБИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Основними завданнями діяльності підрозділу є:

1. Виконання робіт з виявлення, знешкодження, розрядження, знищення, перевезення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами знаряддями чи засобами вчинення кримінального правопорушення, проведення робіт з розмінування, в тому числі із застосуванням засобів і методів службової кінології.

2. Організація та здійснення в межах компетенції вибухотехнічного супроводження під час проведення поліцейських операцій, а також боротьби з тероризмом.

3. Займається організацією та здійсненням професійного навчання працівників УВТС та вибухотехнічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, окрім цього проводить навчання, тренінги, інструкторсько - методичні, навчальні збори з працівниками структурних підрозділів центрального органу управління поліції, територіальних органів НПУ, інших органів державної влади, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами та організаціями не залежно від форми власності та підпорядкування з питань виявлення та подальшого поводження з вибухонебезпечними предметами

4. Здійснює безперервний моніторинг, збір і оцінку інформації про кримінальні правопорушення пов'язані з використанням вибухонебезпечних предметів, обмін цією інформацією з іншими підрозділами НПУ у встановленому порядку.

5. Здійснює оперативне інформування керівництва НПУ та органів державної влади про стан виконання завдань що належать до компетенції УВТС.

6. Бере участь у встановленому порядку в інформуванні населення з питань вибухобезпеки.

2020 рік був роком становлення вибухотехнічної служби у складі поліції особливого призначення. Так, у зв'язку із оптимізацією структури Національної поліції України, відповідно до наказу НПУ від 05.02.2020 № 83, підрозділи вибухотехнічної служби, функціонують у складі поліції особливого призначення.

У зв'язку з цим було організовано підвищення інтенсивності тактико-спеціальної підготовки та контролю якості навчання, а саме:

1. Навчання за програмою робітничої кваліфікації «Сапер (розмінування)».

2. У другому півріччі 2020 року, з метою вдосконалення фахових знань і навичок, відповідно до доручення Національної поліції, на базі Державної установи «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських» було організовано проведення післядипломної освіти у вигляді чотирьох двотижневих навчально-тренувальних зборів за темою: «Тактика дій вибухотехнічної служби: мінімальний рівень».

На основі зазначених навчально-тренувальних зборів відпрацьовано програму та план проведення довгострокового

підвищення кваліфікації, яке заплановано для реалізації у 2021 році на базі Житомирського навчального центру підготовки поліцейських.

Крім того, у складі Державної установи «Житомирський навчальний центр підготовки поліцейських» вже створено цикл вибухотехнічної підготовки, який буде здійснювати наступні завдання:

- проведення курсів короткострокового та довгострокового підвищення кваліфікації, а також навчально-тренувальних зборів із поліцейськими підрозділів УВТС;

- здійснення професійно-технічного навчання працівників за професією 5169 «Сапер (розмінування)»;

- проведення підвищення кваліфікації за напрямками забезпечення вибухобезпеки поліцейських операцій та руйнування перешкод із поліцейськими підрозділів КОРД та іншими підрозділами Національної поліції.

До проведення занять будуть залучатися провідні фахівці УВТС та, у перспективі, найбільш обізнані співробітники підрозділів ВТС територіальних органів поліції.

3. Навчально-тренувальні збори в рамках підвищення кваліфікації підрозділів «КОРД» на базі навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ (село Віта-Поштова, Києво-Святошинський район, Київська область) взяли участь 5 осіб.

4. На базі Житомирського навчального центру отримали кваліфікацію і сертифікати допуску до практичної роботи зі службовими собаками з пошуку вибухових пристроїв, вибухівки 22 поліцейських підрозділів УВТС.

5. Налагоджується взаємодія територіальних підрозділів КОРД та УВТС. Так, з особовим складом всіх підрозділів ВТС було проведено цикл занять з тактичної медицини, регулярно здійснюються сумісні заняття за тематикою криміналістичної вибухотехніки.

У минулому році проводилась наполеглива робота щодо покращення стану забезпечення спеціальним вибухотехнічним обладнанням, як шляхом модернізації, так і наповнення новими зразками, які відповідатимуть сучасним способам та методам проведення спеціальних вибухотехнічних робіт. Сьогодні мається конкретне уявлення, чого потребують спеціалісти, що на сьогодні вимагається від підприємств оборонної промисловості України і куди рухатися виробникам надалі в процесі забезпечення військ комплектувальними та озброєнням. Для цього були вжиті кроки щодо розвитку вітчизняного науково-технічного та промислового потенціалу.

Так, на замовлення Вибухотехнічної служби НПУ були опрацьовані наступні зразки, які на сьогоднішній день вже надходять до підрозділів ВТС:

- розроблено та проведено польові випробування легких модульних костюмів сапера вітчизняного виробництва, які є покращеним аналогом костюмів для розмінування типу ТАС-6;

- розроблено підривні машинки спеціального призначення типу «Вихор» та «ПМ-2020»;

- розроблено гідродинамічний руйнувач безвідкатної дії у комплекті із відповідними картриджами, який є модернізованим аналогом руйнувача типу ABL-1000;

- універсальний кузов для автомобілю типу «пікап» та причеп для перевезення вибухонебезпечних вантажів категорії «вкрай небезпечні».

На сьогоднішній день опрацьовуються питання нормативно-правового та технічного забезпечення наступними зразками та методиками:

- пластикна вибухова речовина, засоби підриву, малогабаритні кумулятивні заряди та термітні заряди для випалювання боєприпасів сумісно із провідними вітчизняними виробниками вибухових матеріалів;

- стрілецька зброя та боєприпаси для знищення вибухонебезпечних предметів шляхом пострілу;

- засоби генерації радіоперешкод;

- інші зразки спеціальної техніки.

Найбільш проблемним напрямком діяльності підрозділів УВТС є нормативно-правова база, що регламентує діяльність УВТС, яка юридично й морально застаріла, потребує здійснення її комплексного аналізу з метою виявлення неузгодженостей і правових колізій та розробки пропозицій щодо їх усунення.

На сьогоднішній день опрацьовані та надіслані для юридичної оцінки до зацікавлених підрозділів апарату Національної поліції проекти внесення змін до таких фундаментальних нормативно-правових актів як:

- Закон України «Про Національну поліцію», зокрема, що стосується повноважень із здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт, розмінування та застосування табельних вибухових матеріалів і вогнепальної зброї, а також забезпечення соціальних гарантій окремим категоріям осіб, що проходять службу в поліції;

- Інструкція з організації приймання, обліку, зберігання та застосування штатних вибухових матеріалів у органах та підрозділах

Національної поліції України, на заміну існуючих наказів МВС № 381 від 08.05.1999 та № 828 від 11.10.2018 ;

Крім того, опрацьовуються питання розробки чи внесення змін до таких нормативно-правових актів як:

- Інструкція про поведіння з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України, на заміну існуючого наказу МВС від 19.08.2019 №691;

Наказ МВС України із організації та здійснення вибухотехнічного супроводження під час проведення поліцейських операцій.

Біленчук Петро Дмитрович,
професор кафедри кримінального права
Національного авіаційного університету,
кандидат юридичних наук, доцент;
Серєнко Наталія Сергіївна,
головний спеціаліст Офісу Генерального
прокурора

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ ВЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

За нашими дослідженнями, в Україні найбільш поширеним способом вчинення терористичних актів є застосування вибухових пристроїв воєннопромислового виробництва, до яких належать боєприпаси (ракети, снаряди, міни, ручні та гранатометні гранати та ін.). Для здійснення терористичних актів злочинці використовують вибухові пристрої, основними елементами яких є заряд вибухової речовини і конструктивно сполучений із ним засіб ініціювання.

Спосіб учинення терористичного акту залежить від способу підризу вибухового пристрою, зокрема: з уповільненим спрацьовуванням (установка на заданий час, із затримкою спрацьовування) (18,5%); із дистанційним керуванням радіоканалом (28%); у транспорті, що рухається, із спрацюванням при зіткненні з об'єктом; у транспорті зі спрацюванням при запуску системи руху (запуск мотора) (25%); міни-«пастки», що спрацьовують при піднятті, перекиданні (10%); міни-«сюрпризи» у поштових відправленнях, посилах, багажі, ручній поклажі, побутових електроприладах, в урнах, туалетах (5%); 55 засоби ближнього бою (ручні гранати, гранатомети), ракети, міномети, артилерія тощо (25%).

Здебільшого вчинення терористичних актів відбувається керованими мінами та через встановлення так званих «розтяжок» із

використанням ручних гранат тощо. Наведемо приклади. 20 липня 2016 р. відкрито кримінальне провадження за фактом вчинення злочину за ч. 3 ст. 258 КК України. Зокрема, у центрі Києва в результаті вибуху автомобіля, який був підірваний керованою по радіо міною, загинув відомий журналіст Павло Шеремет. 31 березня 2017 р. за фактом вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 258 КК України, відкрито кримінальне провадження в Маріуполі у зв'язку з вибухом автомобіля полковника контррозвідки СБУ Олександра Хараберюша, який був підірваний керованою по радіо міною, яку напередодні заклала жінка диверсант [1, с. 7–9].

Вказані способи застосування вибухових пристроїв мають низку «вигідних якостей», які сприяють підготовці, вчиненню та прихованню злочину, а саме:

1) можливість заздалегідь ретельно підготуватися до терористичного акту. При вчиненні терористичних актів із використанням вибухового пристрою з режимом «очікування» є вибір «вигідної» для вибуху ділянки місцевості або об'єкта (дороги, житлові, громадські та виробничі приміщення, ринки тощо), а завчасна установка та маскування вибухового пристрою дають змогу замінювати об'єкт до прибуття людей;

2) керування вибухом на відстані, що забезпечує прихованість та безпеку дій злочинців. Подача сигналу на вчинення вибуху у таких випадках забезпечується радіолінією з високим рівнем перешкодозахищеності та дальності прийому радіосигналу. Терористи можуть використовувати різні канали зв'язку (мобільний телефон, різноманітні датчики, сигнали спостерігачів, канали громадського телемовлення в режимі прямої трансляції тощо);

3) висока ефективність анонімною погрози вибуху. При анонімній погрозі, через небезпеку вибуху школи, вокзалу, банку, лікарні, житлового 56 будинку тощо, місцева влада змушена припинити роботу установи та евакуювати людей. Такі погрози створюють у суспільстві атмосферу страху, породжують у суспільній свідомості думку про безсилля органів влади та управління в боротьбі з тероризмом, можуть спричинити паніку, безлад, збій у роботі транспорту;

4) використання вибухового пристрою, що дає швидкий ефект ураження чи руйнування об'єкта злочинного замаху, досягнення злочинної мети;

5) значна за обсягом зона ураження вибухом, яка дозволяє ефективно руйнувати динамічні об'єкти (людей, транспорт, споруди), а також здійснювати руйнування на великій площі. Крім цього, вибух

може сягати об'єктів, які перебувають за різними перешкодами в зоні дії ударної хвилі та розльоту осколків;

б) вибух мінімізує кількість слідів терористів та їх дій із підготовки. Під час спрацювання вибухового пристрою відбувається руйнування або сильна деформація усіх елементів його конструкції. Через температурний вплив і високий тиск продуктів вибуху знищуються сліди біологічного походження (сліди пальців рук, крон, волосся та ін.) на корпусі та деталях вибухового пристрою. При потужному вибуху відбувається значне руйнування елементів конструкції як підричника, так і корпуса вибухового пристрою, розкидання фрагментів та часткове їх згоряння, що призводить до знищення слідів виготовлення вибухового пристрою [2, с. 225–226]. У процесі вивчення практики та літературних джерел встановлено, що кожний терористичний акт варто розглядати як багатоетапну злочинну операцію. У рамках дослідження вдалося виокремити основні специфічні ознаки способу вчинення терористичних актів із використання вибухових пристроїв.

1. Зазвичай про намір вчинити злочин повідомляється різними способами, зокрема через засоби масової інформації, достатньо широкому колу потенційних жертв.

2. Нагнітання страху, що справляє сильний психологічний вплив на населення, паралізує його нормальну життєдіяльність, і (що особливо важливо) має тенденцію до поширення, призводить до тяжких наслідків.

3. Несподіваність (раптовість) здійснення наміру, що спричиняє двоякі наслідки. З одного боку, численне населення перебуває у стані страху, напруженого чекання, що породжує бачення загрози скрізь.

З іншого боку, розгубленість і відсутність цілеспрямованих дій зі захисту з боку правоохоронних органів від імовірного нападу, де невизначеність ситуації не дає змоги координувати зусилля і зосереджувати їх на вирішенні конкретного завдання [3, с. 13–14]. Так, 2016 р. до ЄРДР внесено 845 випадків про завідомо неправдиві повідомлення про підготовку вибуху, що можуть призвести до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, виявлено 118 осіб, яким вручено повідомлення про підозру у злочині за ст. 259 КК України. Відповідно, 2017 р. таких злочинів зареєстровано 619, повідомлень про підозру вручено 118 особам [4, с. 2]. Водночас встановлено, що місцем про завідомо неправдиві повідомлення про підготовку вибуху були: громадські місця зі скупченням людей (метро, зупинки громадських транспортних засобів, стадіони, концертні зали, розважальні заклади) (85%); транспортні засоби (25,7%); багатоповерхові житлові будинки

(47,7%); представницькі приміщення (11,4%); приміщення офісів, магазинів, супермаркетів, виробничі приміщення, комунікації міст, доріг (55,5%); стихійні стоянки автотранспорту (45,6%); культурні споруди та пам'ятники (8%). Для характеристики способу терористичного акту має значення не тільки його зміст, а й публічний характер, який поширюється на населення. Прикладами можуть слугувати такі випадки: терористичний акт під час пішої ходи у м. Харкові (22.02.2015); підриг комунікацій ДП «Завод 59 ім. В. О. Малишева» (03.08.2014); вибухи поблизу Лозівського військкомату (17.09.2014); вибух автомобіля в н.п. Новоолексіївка Генічеського району Херсонської області (14.04.2016); застосування важкої мінометної зброї, зокрема проти мирного населення (обстріли житлових масивів м. Маріуполя – 24.01.2015 та Краматорська Донецької області – 10.02.2015; збиття пасажирського літака Малайзійських авіаліній МН17 – 17.07.2014, знищення цивільного пасажирського автобуса в районі н.п. Волноваха Донецької області 13.01.2015) [1, с. 16].

Вчиненню терористичних актів, за правило, передують ретельна підготовка, що залежить від способу вчинення запланованого терористичного акту. Терористичному акту часто передують вчинення низки інших кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 260, 262, 263 КК України. На етапі підготовки до вчинення теракту у правоохоронців вже є підстави для притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення таких кримінальних правопорушень, як незаконне зберігання вогнепальної зброї, вибухових речовин тощо. Імовірність удосконалення способу вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв залежить від досягнень науковотехнічного прогресу і зростає через постійний процес «демократизації технологій», що дає змогу зробити інструменти масового знищення більш компактними, дешевшими й доступнішими для широкого кола осіб. Наприклад, якщо раніше вибухові пристрої та годинникові механізми до них були громіздкими й дорогими, то нині пластикова вибухівка і цифрові таймери до неї легкі й порівняно дешеві, а витрати на захоплення літака інколи не набагато перевищують вартість авіаквитка.

На спосіб підготовки і вчинення терористичного акту також вплинуло широке впровадження інформаційних технологій, унаслідок чого недорогі засоби зв'язку дали змогу стати глобальними тим групам, що раніше діяли в межах юрисдикції національних правоохоронних органів. Поява і широке поширення Інтернету внесли істотні зміни в можливості терористичних груп і у використанні

глобального зв'язку, і в пропонуванні власних ідей, підтриманні необхідних контактів, координації планів та пошуку необхідної інформації про об'єкти майбутніх терактів. Важливе значення для відстеження діяльності терористів під час вчинення терористичного акту та після нього мають такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України).

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в негласному проведенні зі застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою, а також в одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються по каналах зв'язку (знаки, сигнали, письмовий текст, зображення, звуки, повідомлення будь-якого виду). Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається лише відповідним підрозділам Національної поліції та Служби безпеки України. Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

Відповідно до ст. 265 КПК України, що визначає порядок фіксації та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів, та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем зміст інформації, що передається особами через транспортні телекомунікаційні мережі, з яких здійснюється зняття інформації, зазначається у протоколі про проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії. У разі виявлення в інформації відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, у протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, а прокурор вживає заходів для збереження 183 знятої інформації.

Дослідження інформації, отриманої зі застосуванням технічних засобів, за необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складає протокол. Наведемо приклад. 14 червня 2014 р. військово-транспортний літак Повітряних Сил ЗСУ ІЛ-76 під час заходу на посадку в аеропорту Луганськ був підбитий терористами, внаслідок чого загинуло 49 військовослужбовців. Терористи, які вчинили терористичний акт, постійно вели телефонні переговори з керівниками ЛНР, що

зафіксували спеціальні підрозділи СБУ. Відтак проти виявлених осіб відкрито кримінальне провадження за ст. 258 КК України [1, с. 33].

Зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) полягає в одержанні інформації, в тому числі зі застосуванням технічного обладнання, яка міститься в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютер), автоматичних системах, комп'ютерній мережі. Зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України), полягає в одержанні інформації з електронних інформаційних систем, що містять відповідну інформацію, зокрема зі застосуванням технічного обладнання.

Для зняття інформації, розміщеної на загальнодоступних соціальних сайтах Інтернету, дозволу слідчого судді чи прокурора не треба, адже в цьому разі немає втручання у приватне спілкування чи приватне життя. Розміщена там інформація є публічною і може фіксуватись засобами огляду. Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей із електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передання інформації (ч. 2 ст. 265 КПК України). Дослідження знятої інформації відбувається в порядку, встановленому ст. 266 КПК України.

Для перевірки і більш повного вивчення інформації, отриманої після застосування технічних засобів, а також здобуття нових вивідних знань, може бути призначена криміналістична експертиза, експертиза матеріалів і засобів 184 відео-, звукозапису, експертиза телекомунікаційних систем та засобів, експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів. Наведемо приклад. 8 грудня 2017 р. свіжі фото з позицій російськотерористичних банд формувань, які обстрілювали Водяне, виклав у мережу сепаратистський блогер Г.

Також виявлено в Інтернеті викладені хакерами документи (службові файли) з листування між співробітниками «прокуратури ДНР і МГБ ДНР». Дослідження файлів дало змогу встановити та підтвердити вчинення деяких терористичних актів [1, с. 35].

Список використаних джерел

1. Аналітичні матеріали з протидії тероризму в Україні 2013–2018 рр. К.: СБУ, 2018, 56 с.

2. Боротьба з тероризмом: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, Д. Й. Никифорчук, В. М. Комарницький та ін, за заг. ред. професора В. В. Коваленка. К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. 584 с.

3. Погорецький М. А., Ленко М. О., Сергєєва Д. Б. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, вчинених з використанням саморобного вибухового пристрою: монографія / за ред. проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2014. 300 с.

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013–2017 рр. К.: ГПУ. 250 с.

Бордунос Олексій Петрович,

начальник відділу вибухотехнічних досліджень Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України;

Артемчук Юрій Володимирович,

науковий співробітник відділу вибухотехнічних досліджень Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНИХ САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Саморобні вибухові пристрої (далі СВП) мають різноманітні конструкції, до складу яких, окрім заряду вибухової речовини та засобу підризу можуть входити: годинникові та електронні механізми, електронні плати, елементи з пристроїв побутового призначення тощо. СВП може бути замаскований під будь-який предмет побуту. Останнім часом збільшилися випадки виготовлення СВП з використанням штатних боеприпасів та вибухових речовин військового призначення. Трапляються випадки виготовлення СВП з використанням сучасних технологій: включення до системи управління мікропроцесорних апаратно-програмованих комплексів, друку частин СВП на 3D-принтерах, використання мережі Інтернет для дистанційного управління тощо.

За результатами розгляду СВП, які досліджувалися спеціалістами Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України під час

виконання експертиз та виїздів на місця подій за фактами загрози вибуху чи вибуху слід виділити наступні:

1. Предмет схожий на СВП з електричним способом приведення у дію, який складається з корпусу снаряду із шрапнеллю стрижневою з двома поясками Ш-361 до 76-мм зенітних гармат зразка 1931 і 1938 років; засобу ініціювання вибуху та заряду вибухової речовини – електродетонатору ЕДКЗ-ОП; підривного механізму з контактним (натискним) датчиком цілі - пластиною чорного кольору із двома саморізами та побутового джерела струму типу «Крона».

2. Складові частини СВП виявлені під час обшуку: заряди вибухової речовини у корпусі (оболонці), що являють собою суміш на основі нітрату амонію та алюмінію (тротилловий еквівалент від 0.8 до 1.2); саморобна вибухова ініціююча речовина ГМТД; саморобні електродетонатори; виконавчо-запобіжні пристрої.

3. СВП, який складався із корпусу-камуфляжу (жіночої сумки), заряду вибухової речовини (близько 4 кг), засобу ініціювання вибуху, виконавчо-запобіжного пристрою, готових уражуючих елементів та контактних датчиків цілі. Дослідження внутрішньої конструкції СВП здійснювалося за рентенограмами та результатами фізико-хімічних досліджень.

4. Вибух мопеду (радіокероване СВП). В якості корпусу СВП було використано металевий контейнер (оболонку) ємністю 1 літр. У якості готових вражаючих елементів застосовувалися металеві кульки від шарико-підшипників. Конструктивно в корпусі СВП заряд розташовувався в середині контейнера, вражаючі елементи розташовувались між корпусом контейнера і зарядом ВР, в якості камуфляжу було застосовано багажник (кофр для шолома) мопеду.

За способом приведення у дію СВП належав до радіокерованих виробів з електричним способом підриву. У якості запобіжно-виконавчого пристрою було використано змонтовані на мопеді елементи системи автомобільної сигналізації.

Маса заряду СВП була встановлена за результатами вивчення конструкції мопеду, бризантної дії вибуху та проведеними розрахунками і становила близько 400 г в тротиловому еквіваленті.

5. Конструкція СВП:

- протитанкова міна ТМ-62М – використовується у якості корпусу СВП із зарядом вибухової суміші масою 7,5 кг (МС);

- електродетонатор ЕД-8-Ж – використовується у якості засобу детонування;

- пластична вибухова речовина масою 710 г – використовується як засіб передачі детонаційного імпульсу;

- 45 шт. металевих гайок – використовуються у якості готових уражуючих елементів СВП;

- автомобільний роз'єм із дротами – використовується для підключення виконавчо-запобіжного механізму СВП;

- фрагменти полімерної плівки – використовуються у якості камуфляжу СВП.

Потужність даного СВП у тротиловому еквіваленті становить близько 11 кг.

6. СВП виготовлено з 82 мм осколкової міни, до хвостовика якої за допомогою металеві втулки з різьбою вкручені реактивний двигун пострілу ПГ-7 (для придання міні стабілізації в польоті,

обертowego руху та маршової швидкості). СВП використовуються для стрільби з гранатомета РПГ-7.

7. СВП виготовлено з пускового пристрою РПГ-26, всередині якого за допомогою монтажної піни встановлено:

- шість тротильових шашок 200 г (в якості заряду вибухової речовини). В запальні гнізда двох тротильових шашок 200 г вставлено по одному електродетонатору ЕДП (в якості засобу підриву);
- пластичну вибухову речовину ПВВ-7 (в якості заряду вибухової речовини), масою 500 г;
- електронного пристрою, призначення якого не відомо.

Дослідження внутрішньої конструкції СВП здійснювалося з використанням рентгенотелевізійного обладнання, гідродинамічного руйнівника.

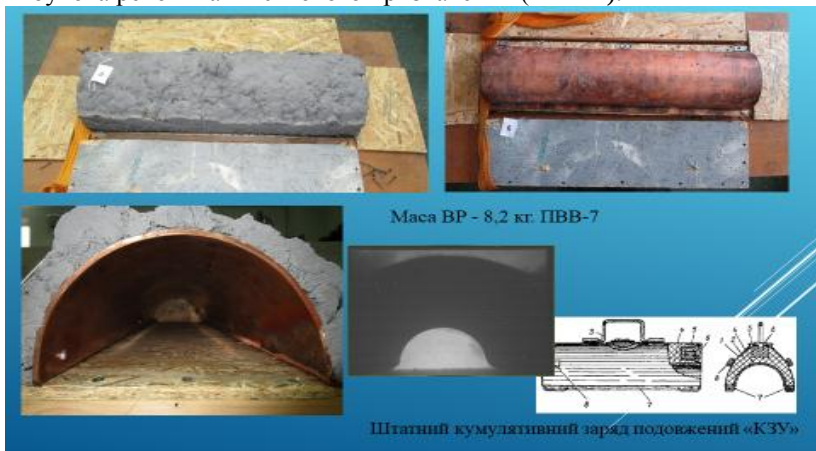

8. Саморобний запалювальний пристрій виготовлено із запалу УЗРГМ та сегментного запалювального заряду (елементу) зі 120-мм мінометного запалювального пострілу «З ВЗ 4», що споряджені піротехнічною термітно-запалювальною сумішшю. Пристрої здатні до утворення осередків пожежі шляхом підпалу та нанесення ушкоджень опікового характеру для людей.

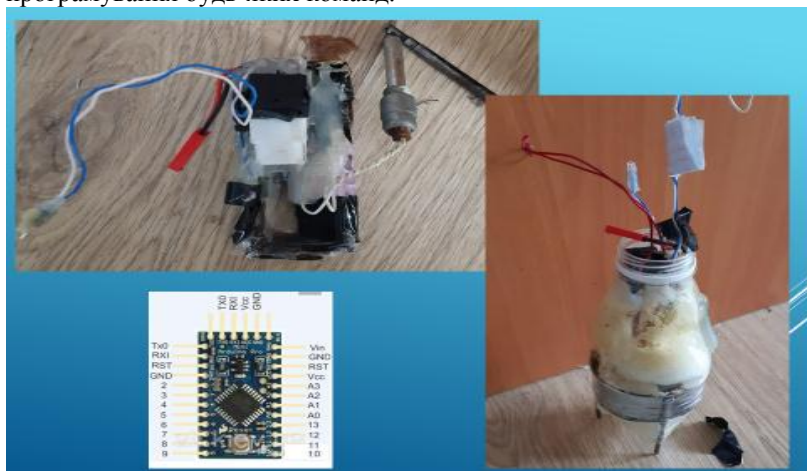
9. Саморобні кумулятивні заряди.

За розмірними характеристиками та конструктивними особливостями заряди є аналогами штатних кумулятивних зарядів «КЗУ», «УМКЗ» та ін. У якості заряду використовувалась пластична вибухова речовина військового призначення (ПВВ-7).

10. СВП з виконавчо-запобіжним механізмом, що виготовлений на апаратній обчислювальній платформі Arduino (Ардуіно), яка може використовуватися як для створення автономних інтерактивних об'єктів, так і підключатися до програмного забезпечення, яке виконується на комп'ютерах для програмування будь-яких команд.

11. СВП вогневого способу приведення в дію, що було виготовлено з цигарки, всередині якої замість фільтра був розміщений заряд саморобної ініціюючої вибухової речовини ГМТД. З метою встановлення маси заряду проведені розрахунки за якими була встановлена маса заряду (2,9 г). СВП також може використовуватись у якості засобу ініціювання.

12. Пристрій вбудований у багажному відділенні легкового автомобіля являє собою саморобну вогнепальну чотириохствольну зброю дульного зарядження для відстрілу шроту різного діаметру, з електричним способом приведення в дію.

Принцип дії: при віддаленому керуванні WEB-камерою за допомогою мобільної точки доступу «WI-FI» здійснюється замикання електричного реле, подається напруга від акумулятора до електроспалахувачів, які, в свою чергу, запалюють металний заряд та відбувається постріл (спрацювання саморобного пристрою). Маса металного заряду (пороху) в кожному з циліндрів пристрою складала 60-65 г. Дульні частини чотирьох металевих циліндрів споряджались металевими снарядами (металевими кульками) діаметром 11-13 мм, вагою 5-10 г та приблизно загальною кількістю 30 шт.

13. СВП виготовлені із бойових припасів – пострілів ВОГ-17М до гранатомета АГС-17 шляхом внесення змін до конструкції підричника, видалення гільзи та встановлення на її місце полімерного стабілізатору, що виготовлено з використанням технології 3D-друку. Внаслідок внесених змін СВП може бути приведено в дію дистанційно, шляхом зкидання з безпілотного літального апарату.

Проаналізований досвід дослідження сучасних СВП може бути врахований під час виконання експертних досліджень та вибухово-технічного супроводження оперативно-розшукової, антитерористичної діяльності правоохоронних органів.

Бруньов Олександр Олександрович,
начальник відділу вибухотехнічних та
пожежотехнічних досліджень
Черкаського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК РПГ-22 «НЕТТО» ЗА ДОПОМОГОЮ РЕНТГЕНОТЕЛЕВІЗІЙНОЇ СИСТЕМИ СХ100100ТІ

Неруйнуючі методи досліджень розширюють уяву про пристрій та дозволяють встановити ряд додаткових ознак. До них відносяться:

- внутрішнє розміщення деталей і вузлів;
- функціональний взаємозв'язок між деталями та вузлами;
- наявність засобів підриву та їх вигляд;
- наявність вибухових речовин їх об'єм і орієнтовна маса;
- спосіб ініціювання заряду вибухової речовини.

Визначення вказаних ознак тісно пов'язано з технічною оснащеністю вибухотехнічної лабораторії, технічними можливостями застосування спеціальних приладів і особливостями конструкції вибухових пристроїв.

Внутрішнє розміщення деталей і вузлів та їх функціональний взаємозв'язок визначається неруйнуючими методами за допомогою рентгенівських приладів.

Здійснюється порівняльний аналіз з еталонними рентгенівськими знімками вибухових пристроїв промислового виготовлення. Завдяки цьому можливо вирішення питань щодо встановлення групової належності механізмів, вузлів, речовин та в цілому об'єктів до пристроїв промислового виготовлення.

При вивченні рентгенівських знімків або зображень, як підсумок, визначається взаємодія частин та механізмів вибухового пристрою, можливість подальшого демонтажу тощо.

Наявність засобів підриву та їх вигляд також вивчається за допомогою рентгенівських приладів.

При вивченні механізмів, що поєднанні з засобами підриву, за допомогою рентгенівського випромінювання можливо отримати інформацію про наявність у досліджуваному об'єкті елементів невилучаємості та/або пасток, уявити принцип дії датчиків цілі та, на підставі цього, обмежити операції щодо демонтажу пристрою.

На знімках можливо уявити об'єм речовини та на підставі цього визначити її орієнтовну масу.

Визначення наявності вибухової речовини можливе за допомогою газоаналізаторів або приладів експрес-аналізу проб, відібраних із зовнішніх та з доступних внутрішніх поверхонь пристроїв і вузлів.

Для вирішення саме таких завдань судовими експертами вибухотеніками Черкаського НДЕКЦ МВС було запропоновано для проведення досліджень застосувати новітню модель рентгенотелевізійної системи CX100100TI від компанії NUCTECH. Дана система сканує предмети за допомогою рентгенівського випромінювання. Ця система інспекції, повністю успадкувала провідне світове отримання зображень, ергономічний інтерфейс, поліпшені алгоритми посилення зображень, потужні функції і мережеві додатки, а також високу надійність і безпеку.

Використовуючи технологію отримання високоякісного зображення і поліпшеною класифікації матеріалу за допомогою випромінювання дуальної енергії, дана система інспекції предметів

повністю відповідає всім вимогам сканування об'єктів на предмет безпеки.

Застосування кольорових фільтрів при дослідженні РПГ-22 «НЕТТО» рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI дало можливість отримати наступні результати:

- шести кольорове зображення – відсікання органічних речовин (загальний вигляд) рис. 1;
- трьох кольорове зображення – відсікання металу (оранжевий колір – органічні речовини, вибухової речовини) рис. 2;
- двох кольорове зображення (пошук ініціюючих вибухових речовин «Чорний квадрат Малевича») рис. 3

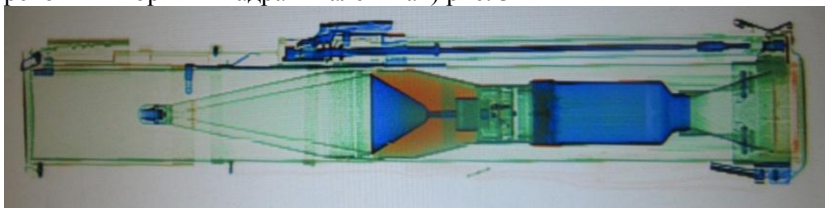

Рис.1. Шести кольорове зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI

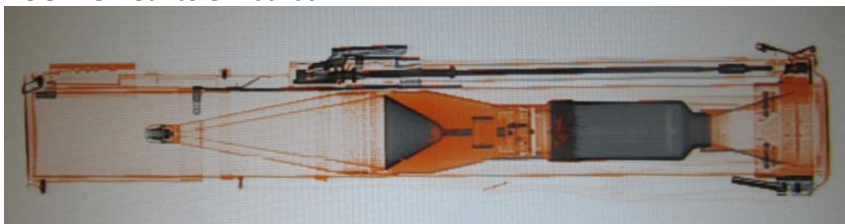

Рис.2. Трьох кольорове зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою NUCTECH Series CX100100TI

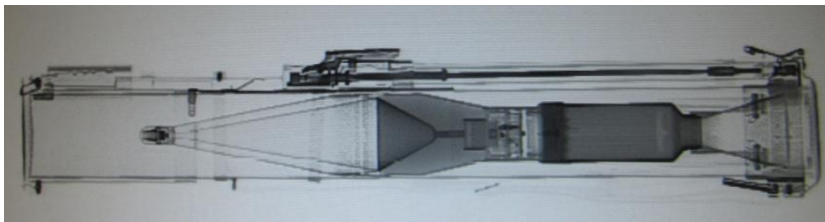

Рис.3. Двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») зображення РПГ-22 «НЕТТО»

отримано під час сканування рентгенотелевізійною системою
NUCTECH Series CX100100TI

Список використаних джерел

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г.В., Пащенко В.І., Биков В.І. та ін.] К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. 216 с. : іл.
2. Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин [Текст]: довідково-методичний посібник / Пащенко В.І., Свистунов О.Я., Хомко Р.Л.; УВПД ГШ МВС України. К., 2009. 420 с.

Заболотна Анастасія Ігорівна,

здобувач вищої освіти за ступенем «бакалавр», курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Воробей Олена Вячеславівна,** професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Безперечно, що найбільшого суспільно-політичного резонансу набувають злочини, вчинені із застосуванням вибухових пристроїв. Їх особливістю є поєднання поранення або загибелі людей зі значними матеріальними збитками, викликаними руйнуванням будівель та об'єктів у зоні дії вибуху. Нерідко в руках злочинців вибухові пристрої стають небезпечними засобами вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів.

Аналіз слідчої практики свідчить, що працівники правоохоронних органів у сучасних умовах стикаються зі значними труднощами при розслідуванні даних видів злочинів. Це нерідко обумовлюється різною природою вибухів, технічними причинами їх виникнення, а також великим різноманіттям вибухових пристроїв як промислового, так і саморобного виготовлення та їх елементів, що використовуються злочинцями.

Цілеспрямоване використання енергії вибуху реалізується шляхом застосування вибухових пристроїв. Як відомо, вибуховий пристрій – це спеціально виготовлений пристрій, який має сукупність ознак, які вказують на його призначення для здійснення вибуху. В якості ознак виступають наявність окремих вузлів, конструктивних елементів, речовин або їх сукупність характерних для даного виду об'єктів. Злочини, пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв можна віднести до кримінальних правопорушень, вчинених в умовах неочевидності, тому в методиці розслідування необхідно враховувати особливості вихідних слідчих ситуацій, що складаються при розслідуванні злочинів такого виду.

Особливості деяких вихідних слідчих ситуацій за злочинами, вчиненими із застосуванням вибухових пристроїв, впливають на одержання слідчим і оперативними працівниками інформації, що робить відомою особу злочинця. Ці особливості формуються під впливом різних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Однак, для ефективного розкриття розглянутих злочинів, в першу чергу, мають значення не об'єктивні, а суб'єктивні фактори. До їхнього числа можна віднести протидію слідству з боку злочинців, недоліки в діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, до яких відносяться не завжди високий рівень організаційно-тактичних заходів, що вживаються за заявами та повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення, а також недостатній професіоналізм у діях окремих працівників оперативних підрозділів, слідчих і спеціалістів [1, с. 45].

Зазначимо типові ситуації, які пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв:

1. Надійшла інформація про виявлення вибухового пристрою.
2. Надійшла інформація про затримання особи, яка мала при собі вибуховий пристрій.
3. Надійшла інформація про вчинення вибуху і:
 - особа, яка вчинила злочин, невідома;
 - є достовірна інформація про особу, яка вчинила злочин, але вона не затримана;
 - є неповні дані про особу, яка вчинила злочин;
 - особа, підозрювана у вчиненні злочину, затримана на місці злочину або після його вчинення [1, с. 46].

У межах огляду місця події, окрім вирішення основних завдань, здійснюється пошук інших пристроїв, які за певних причин не вибухнули, а при їх знаходженні – знешкодженні. Особливо важливим є використання спеціальних знань, зокрема залучення спеціалістів-

вибухотехніків для проведення огляду місця події, а також призначення судових експертиз [2, с. 34]. Так, при застосуванні вибухового пристрою з механічним способом приведення у дію, на місці події слід шукати уламки корпусу вибухового пристрою. А якщо вибух здійснено вогневим способом приведення у дію, то можна виявити залишки шнура, підривного пристрою, а також обгорілі сірники, недопалки, які використовувалися для запалювання вогнепровідного шнура. При електричному способі приведення у дію необхідно шукати шматки електричних дротів, джерела електроспоживання, деталі електродетонатора та сповільнювача.

Після встановлення способу вчинення вибуху, а також оглянувши об'єкти дослідження спеціаліст-вибухотехнік може визначити конструкцію, складові частини, можливе джерело отримання вибухової речовини і деталей вибухового пристрою та способи їх виготовлення та може дати характеристику злочинця [3, с. 28].

Також здійснюється комплекс слідчих та оперативно-розшукових дій: допит потерпілих та свідків, проведення масштабних тактичних операцій по встановленню і затриманню злочинців, пред'явлення для впізнання осіб та вибухового пристрою або його частин [2, с. 34].

На сьогоднішній день багато вибухів вчиняють члени організованих груп, або особи, найняті ними, як правило, з кримінального середовища. У зв'язку з цим у плані проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів повинні зазначатися заходи перевірки причетності даних осіб до вчинених правопорушень шляхом проведення негайних допитів [1, с. 106].

Практика застосування спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, являє собою повсякденну діяльність слідчих, спеціалістів-криміналістів в процесі розкриття злочинів. Потрібно зазначити, що найбільш важливою й відповідальною слідчою (розшуковою) дією в аспекті реалізації спеціальних знань на початковому етапі розслідування є огляд місця події [3, с. 85].

Список використаних джерел

1. Матвійчук Л.Я. Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв. Тернопіль, 2017. 116 с.
2. Осяк В.В., Кудинов А.С. Особенности возбуждения уголовного дела и типичные следственные ситуации, возникающие при расследовании преступлений, связанных с применением взрывных

устройств и взрывчатых веществ. Юрист-Право.2015. № 6 (73). С. 32–35.

3. Луценко С.Г. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Київ, 2018. 113 с.

Зяцько Йозеф Йозефович,

директор Східноєвропейського агентства розвитку, генерал поручик ГО ІКОКРИМ, президент асоціації Піротехніків Словаччини, доктор права, доктор юридичних наук, доктор філософії, професор,

ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОБОРОТА ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ В СЛОВАЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Государственная горная администрация - старейший исторически задокументированный государственный орган в области взрывчатых веществ, действующий на территории Словацкой Республики. Начало горного закона относится к 1535 году. Унификация горного права и введение единой горной администрации были разрешены изданием горного приказа короля Максимилиана в 1573 году, согласно которому шахтерским городам были гарантированы их свободы и права.

8 февраля 1627 года - это дата, когда он впервые родился в Банска Штьявница использовался черный порох или порох не военного назначения, то есть для взрывных работ. Согласно доступным источникам, это было в траншее Даниэля, чемпионат мира в Банска-Штьявнице в этом районе также подтверждается документом, выданным 16 февраля 1627 года Горным судом, в котором описывается попытка использования пороха. Его оригинал до сих пор хранится в Государственном горном архиве.

В 1854 году в Австро-Венгрии, в которую входила Словакия, был введен общий закон о горных работах.

После образования независимой Чехословацкой республики в 1918 году существенных изменений в организации горного управления не произошло, оно по-прежнему осуществлялось в соответствии с Генеральным законом о горной промышленности 1854 года.

Частичное изменение Общего закона о горной промышленности произошло в 1934 году. В рамках реорганизации горного управления в

1934 году в Банска-Бистрица, Спишска-Нова-Вес, Рожнява и Берегово были созданы горные конторы.

Существенная корректировка организации государственного горного управления была произведена только после Второй мировой войны постановлением правительства 1954 года об организации государственного горного управления. Таким образом, можно сказать, что Общий закон о горной промышленности 1854 года, хотя и с несколькими поправками, оставался в силе до 1957 года. В том же году был принят новый Закон о горной промышленности No. 41/1957 Coll. об использовании недр (Закон о горной промышленности).

После 1968 года, в связи с федерализацией штата, горное управление штата было разделено. Были созданы Чешское горнодобывающее управление с зарегистрированным офисом в Праге с компетенцией для Чешской Республики и Словацкое горное управление в Братиславе с компетенцией для Словацкой Республики.

В 1988 г. был принят новый закон No. 44/1988 Coll. о защите и использовании недр (Закон о горнодобывающей промышленности) и Закон № 51/1988 Coll. по горнодобывающей деятельности, взрывчатым веществам и государственному горному управлению, новые компетенции, особенно в области защиты недр.

В 1996 г. был принят Закон No. 58/1998 Coll., который внес поправки в Закон № 51/1988 Coll., было основано Главное горное управление с местонахождением в Банска-Штьявница.

Основная информация

В Законе № 51/1988 Coll. о горнодобывающей деятельности, взрывчатых веществах и Государственная горная администрация с внесенными в него поправками определяет компетенцию горнодобывающих органов, т.е. j. главное горное управление и районные горные управления, а также Министерство экономики Словацкой Республики,

Компетенция органов государственного горного надзора в области взрывчатых веществ и боеприпасов, но, в основном, предоставление профессиональной компетенции в области взрывчатых веществ определена Законом No. 58/2014 Coll. о взрывчатых веществах, взрывоопасных предметах и боеприпасах с поправками, внесенными Законом № 331/2015 Сб.

Правовые нормы, регулирующие горнодобывающую деятельность и использование взрывчатых веществ в Словацкой Республике:

- Закон об охране и использовании минеральных ресурсов (Закон о горной промышленности)

- Закон о горнодобывающей деятельности, взрывчатых веществах и Государственной горной администрации

- Закон о взрывчатых веществах, взрывчатых веществах и боеприпасах

- Ведомственные правила использования взрывчатых веществ в вооруженных силах Словацкой Республики, PZ SR, HaZZ, HZS

Взрывчатые вещества можно охарактеризовать как вещества и изделия, перечисленные в Приложении А к Европейскому соглашению о международной дорожной перевозке опасных грузов (ДОПОГ), включенные в Приложение 1 к этим веществам, и кроме боеприпасов и боеприпасов военного назначения.

Поэтому при формулировке темы мы опирались на приведенные выше рассуждения.

Применительно к любой сфере мы считаем важным ознакомиться с законодательной нормой, которая определяет условия и порядок познания и лечения любого явления.

- По своему содержанию Закон о горнодобывающей промышленности всесторонне регулирует права и обязанности юридических и физических лиц в области взрывчатых веществ, взрывоопасных предметов и боеприпасов, включая основные правила обеспечения безопасности людей и имущества.

- Он разделен в общей сложности на пять частей: первая часть регулирует основные положения, вторая часть - взрывчатые вещества, взрывчатые вещества и боеприпасы, третья часть - государственное управление в области взрывчатых веществ, взрывчатых веществ и боеприпасов, четвертая часть - санкции и пятая часть общие, переходные и заключительные положения.

- Законопроект основан на действующем законодательстве Словацкой Республики, а именно на третьей части Закона No. 51/1988 Coll. «О горнодобывающей деятельности, взрывчатых веществах и Государственном горном управлении», с изменениями, внесенными Постановлением № 71/1988 Coll. о взрывчатых веществах с поправками, а также директивами ЕС и ЕЭС № 93/15 / ЕЕС и Директива No. 2008/43 / ЕС и Регламент (ЕС) № 1272/2008

- Закон также основан на Докладе Организации Объединенных Наций о незаконном производстве, обороте и использовании взрывчатых веществ в преступных целях (E / CN. 15/2002/9 / Add.1).

- Закон регулирует права и обязанности уполномоченных лиц, которые ведут бизнес с взрывчатыми веществами, взрывоопасными предметами. Уполномоченное лицо может производить и обрабатывать взрывчатые вещества и взрывчатые изделия

(пиротехнические изделия) только на основании разрешения, выданного Центральным горным управлением. Эти положения отражают Сообщение Комиссии (СОМ / 2005/0329), которое направлено на повышение безопасности при производстве, разработке, переработке, исследованиях, экспериментальном производстве и испытании взрывчатых веществ, их хранении, утилизации и уничтожении или производстве, исследованиях и разработках. А также, экспериментальное производство, ремонт, хранение, вывод из эксплуатации и уничтожение боеприпасов и усиление контроля за обращением со взрывчатыми веществами, пиротехническими изделиями и боеприпасами.

- Закон также регулирует запрет на отечественное производство боеприпасов и их частей из широко доступных химикатов, поскольку такое производство представляет угрозу того же масштаба, что и коммерческие боеприпасы.

- Закон также подробно регулирует хранение взрывчатых веществ, взрывоопасных предметов и боеприпасов, транспортировку взрывчатых веществ, взрывоопасных предметов и боеприпасов, использование взрывчатых веществ, взрывоопасных предметов и боеприпасов, а также регулирует исследования и технические разработки.

- Закон также регулирует профессиональную компетенцию в отношении обращения со взрывчатыми веществами, взрывчатыми веществами и боеприпасами, государственное управление в области взрывчатых веществ, взрывоопасных предметов и боеприпасов, санкции и переходные положения.

Івасишин Тарас Михайлович,

доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Національної академії СБ України, кандидат
біологічних наук, доцент

ДЕЯКІ СУДОВО-МЕДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УШКОДЖЕННЯ ВІД ВИБУХІВ ЕЛЕКТРОДЕТОНАТОРІВ

Науковою основою судової вибухотехнічної експертизи є інтеграційна інженерно-технічна і правова сфера знань, яка має назву «криміналістична вибухотехніка» [1].

Криміналістична вибухотехніка – галузь криміналістичної техніки, яка вивчає закономірності виникнення криміналістичної інформації про вибухові речовини та вибухові пристрої, предмети, що

їх імітують, пов'язаних з ними осіб та об'єктів, і розробляє на цій основі науково-технічні засоби, прийоми, методики пошуку, обстеження, знешкодження, огляду, фіксації, вилучення і дослідження таких об'єктів і слідів їх використання з метою забезпечення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової, адміністративно-правової форм діяльності правоохоронних органів і спецслужб щодо попередження, виявлення і розкриття злочинів.

Ми поговоримо тільки про ушкодження від засобів детонування – пристрої, що призначені для створення вибухового імпульсу (засоби підриву призначені для збудження вибуху зарядів вибухових речовин та вибухових пристроїв).

Конструктивні ознаки вибухових пристроїв промислового виготовлення характеризують їх цільове призначення та поділяються на основні й додаткові [2]. Основними конструктивними ознаками вибухових пристроїв промислового виготовлення є наявність заряду вибухової речовини, засобу підриву та поєднання в єдину конструкцію заряду вибухової речовини й засобу підриву.

Об'єкти, у яких відсутня хоча б одна із вказаних ознак, до вибухових пристроїв промислового виготовлення не належать. Вибух одного електродетонатора досить могутній, пробиває свинцеву пластинку товщиною 5-6 мм.

Водночас, у випадку порушення правил техніки безпеки у випадкових вибухах електродетонаторів (наприклад, унаслідок появи статичного струму), при знищенні невикористаних електродетонаторів іноді стаються нещасні випадки, в тому числі смертельні. Вони можуть траплятися й у побуті при використанні викрадених електродетонаторів (наприклад, при глушінні риби). Крім того, бувають випадки самогубства й навіть убивства шляхом вибуху електродетонаторів, вкладених у рот, притиснутих до ділянки серця і т.п. У таких випадках при призначенні і проведенні судово-медичної експертизи, як правило, виникають значні труднощі, пов'язані з необхідністю точного встановлення механізму травми й зумовлені недостатньою поінформованістю як слідчого, так і експерта про пристрій, принцип дії електродетонаторів і характеру ушкоджень, що утворюються при цьому.

Розглянемо осколочні пошкодження. Під осколочністю [3, 4] мається на увазі здатність корпусу вибухового пристрою, зокрема корпусу снаряду або міни, дробитися при розриві на певну кількість осколків і завдавати пошкоджувальної дії об'єкту. Осколочність характеризується кількістю забійних осколків і розподілом їх за вагою. Забійними вважаються осколки, здатні вивести з ладу людину. Як

забійний уламок у військовій галузі вважається уламок вагою від 0,5 г і більше. При цьому швидкість уламка може мати набагато більше значення, ніж його вага. Так, при швидкості 800-900 м/с дрібні осколки дають сильні поранення. Характеристики забійної сили уламка приймають як його енергію. Для нанесення поранення достатньо, щоб уламок мав енергію 15 кгс·м. На практиці умовно вважають забійним уламок, здатний пробити соснову дошку завтовшки 25,4 мм.

При вибуху електродетонатора відбувається відривання торцевої частини (довжиною від 10 до 20 мм), що діє подібно до кулі, а середня частина розривається на дрібні частки, які летять услід за торцевою частиною конусом під кутом 40-45°. Мішень ушкоджується цими частками, що осідають у вигляді кільця, ширина якого збільшується, а густина зменшується в міру віддалення електродетонатора від мішені. Хвостова частина із закріпленими до неї провідниками залишається цілими і при вибуху відкидається назад. Вибір відстаней від мішені зумовлюється розходженням виявлених змін.

На відстані «в упор» спостерігається розрив натягнутої на щит білої бязі, частіше рвано-скалкової форми розміром до 4-5 см. На відстані 3-5 см утворюється отвір (0,4-0,5 см у діаметрі), що нагадує вогнепальне ушкодження, з відкладенням кіптяви довкола нього у вигляді вінця шириною до 2,5-3 см і кільцем у вигляді крапкових ушкоджень тканини навколо в радіусі до 5 см.

При видаленні електродетонатора від мішені на відстань 7 см як і раніше спостерігаються крапковидні ушкодження тканини навколо такого ж вхідного отвору на невеликій відстані від нього шириною до 15 см і цілком зникає кіптява. На відстані 25 см зберігається вхідний отвір із вільною зоною навколо діаметром 20-25 см і крапковидні ушкодженнями за нею, кількість яких зменшується.

На відстані 35 см вхідний отвір зникає. Слідом за вільною від ушкодження зоною діаметром 30-40 см утворюється кільце шириною до 20 см ще з множинними, але вже значно рідше розташованими ушкодженнями тканини. Вільна від ушкоджень зона при видаленні електродетонатора на відстань 50 см має вигляд кільця діаметром до 50-60 см і більше. Одиначні впровадження дрібних часток спостерігаються до 10 м.

При положенні електродетонатора паралельно мішені зона крапковидних ушкоджень має трикутну форму (вершиною до торця). При збільшенні відстані збільшувалася площа трикутника з одночасним різким зменшенням густоти і зсувом ділянки ушкоджень від торцевої частини. Густина збільшувалася при положенні

електродетонатора під кутом (торцева частина ближче до мішені).

На відстані до 7-10 см на шкірі трупа навколо вхідного отвору по краю його можна спостерігати відкладення кіптяви. Через невеликі (у порівнянні з мішенями) розміри об'єкта вільна зона і зона впровадження металевих часток не мали виражених закономірностей. Можна лише зазначити, що зі збільшенням відстані зменшується густина і глибина впровадження.

Якщо електродетонатор розмістити до поверхні шкіри трупа (у наших випадках стегно й ділянка живота) трохи під кутом, то при відхиленні торцевої частини спостерігається тільки дрібне дотичне ушкодження, при відхиленні хвостової – може утворитися додаткове ушкодження (від торцевої частини електродетонатора) у вигляді лінійної поверхневої рани, що розташовується подовжньо стосовно лінійної зони дрібних ушкоджень.

Таким чином, експерименти показали, що під час вибуху електродетонатора утворюються ушкодження, за якими може бути вирішене питання не тільки про їхній характер, але і про відстань від електродетонатора, про положення його в момент вибуху.

На сьогодні працівники слідства при підозрі щодо можливості утворення ушкоджень від вибуху електродетонатора можуть ставити на вирішення судово-медичної експертизи такі питання:

1. Чи утворилося зазначене ушкодження в результаті вибухової дії?

2. Чи виявлено частки вибухового пристрою, що зумовили вибух, і чи дає змогу дослідження зробити висновок про вид пристрою?

3. Чи не утворилися в цьому випадку ушкодження в результаті вибуху електродетонатора?

4. Якщо був вибух електродетонатора, то чи може експертиза висловитися про його вид, кількість електродетонаторів?

5. Якщо був вибух електродетонатора, то на якій відстані від потерпілого й у якому положенні розміщувався електродетонатор стосовно постраждалого?

6. У якому положенні (позі) був потерпілий у момент вибуху електродетонатора?

Для відповіді на поставлені питання слідчий повинен призначити комплексну судово-медичну експертизу за участі судово-медичного експерта й судово-медичного експерта фізико-технічного відділення бюро судово-медичної експертизи.

Список використаних джерел

1. Криминалистическая взрывотехника и взрывотехническая экспертиза: Методические рекомендации. Ч.1. Барнаул, 1989. 34 с.
2. Засоби ініціювання промислових зарядів вибухових речовин / Закусило Р.В., Кравець В.Г., Коробійчук В.В. Житомир, 2011. 212 с.
3. Прохоров Б.А. Боеприпасы артиллерии. Москва, 1973. 512 с.
4. Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України від 19.08.2019 № 691.

Косінська Аліна Леонідівна,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»,
студентка навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх
Науковий керівник: *Волошин Олексій
Гнатович*, старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх

ЩОДО ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ОПЕРАЦІЙ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Ефективна протидія гібридній війні, яку веде Російська Федерація проти України, неможлива без застосування науково-технічних засобів, якими озброєні співробітники СБУ, Національної поліції України, ЗСУ, Державної прикордонної служби. Використовуючи антитерористичне та криміналістичне обладнання, вони забезпечують проведення комплексу операцій як в ручному так і дистанційному режимі, забезпечують якісне виявлення, фіксацію та вилучення слідів, що в подальшому є доказами в кримінальних провадженнях.

У межах проведення огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій, залежно від слідчої ситуації, застосовують техніко-криміналістичні засоби для пошуку матеріальних носіїв інформації про злочин, серед них: надлегкий мобільний робот – сапер який завдяки багатофункціональним захватним пристроям і сенсорам, здатними розпізнавати сліди вибухівки, а також ядерної, біологічної та хімічної зброї. Телескопічний роботизований маніпулятор, що дозволяє операторам управляти підозрілими приладами і об'єктами на відстані 3-х метрів. Пристрої для виявлення та знешкодження вибухових речовин та пристроїв, до яких відносяться компактний

міношукач, мініатюрний міношукач та домкрат електричний з дистанційним керуванням. Портативні рентгенівські доглядові системи, що призначені для виявлення вибухових пристроїв, будівельних конструкцій, прихованих засобів знімання інформації, небезпечних вкладень в різних побутових предметах. «E3500/EN», «C-SCAN Pro» технічні засоби для безконтактного виявлення парів і частинок вибухових і наркотичних речовин в багажі, автомашині та інш. Аналіз кримінальних проваджень, пов'язаних із розслідуванням злочинів на території проведення Операції Об'єднаних сил, дозволяють виділити найбільш поширені джерела криміналістично значущої інформації:

- інформаційні сліди: відео- та аудіо інформація на довготривалих носіях інформації (наприклад, на жорстких дисках комп'ютерів, у тому числі й у вбудованій пам'яті портативної оргтехніки, вилученої у злочинців: ноутбуків, планшетів, організаторів, мобільних телефонах, диктофонах тощо);

- інформація у розподілених базах комп'ютерних мереж (наприклад, на серверах регіональних інтернет-провайдерів, серверах державних відомчих локальних комп'ютерних мереж, серверах операторів мобільного зв'язку, серверах державних і приватних телекомпаній тощо).

У ході проведення Операції Об'єднаних сил на лінії розмежування та території, яка піддається військовому втручання, особливістю техніко-криміналістичного забезпечення є те, що під час проведення слідчих (розшукових) дій, спеціаліст не завжди може забезпечити повноту вилучення носіїв інформації, надати попередню оцінку інформативної значущості вилучених програмних і апаратних засобів, вжити заходів для максимального збереження інформаційних слідів.

У разі виявлення та вилучення матеріалів аудіо- та відеозапису, комп'ютерних програм, інформації, що міститься на серверах мобільного зв'язку, а також власне мережевих засобів виникає потреба у спеціальному обладнанні, залученні відповідних профільних фахівців. Насамперед це стосується обладнання, необхідного для забезпечення вилучення об'єктів комп'ютерно-технічної експертизи, експертизи відео- та звукозапису. Таке обладнання має містити комплекти адаптерів для зовнішніх носіїв пам'яті (жорсткі диски, флеш-карти, напівпровідникові чіпи пам'яті тощо), шлейфи із системними інтерфейсами «Data Buss-», «Adres Buss», а також USB-конверторами, AD, DC-конвертерами.

В умовах прихованого протистояння з'явився новий засіб протидії сторін – безпілотні літальні апарати. Хоча безпілотні літальні апарати застосовувались і раніше, масштаби їхнього застосування з початком гібридної війни зросли в рази. Середньодобова кількість фіксацій польоту безпілотних літальних апаратів різного класу коливається від 5 до 25 (часом навіть до 65) випадків. Основну частину складають безпілотні літальні апарати поля бою та тактичні. Активне використання безпілотних літальних апаратів (або дронів), спеціалізованих програмно-апаратних комплексів для пошуку інформаційних об'єктів з обох сторін фронту для розвідки, спостереження та рекогносцировки, визначення координат цілей, може суттєво розширити можливості технічного забезпечення щодо виконання поставленого завдання. Метод аерофотозйомки за допомогою квадрокоптерів дає уяву про загальну картину обстановки місця події. За їх допомогою проводять розвідку та корегують вогонь артилерії.

Однією з сучасних розробок є метод сферичної відео зйомки. На відміну від традиційної під час фіксації об'єктів камера охоплює 360° оточуючого середовища по горизонталі та 180° по вертикалі, завдяки чому повністю фіксує навколишню обстановку місцевості, що зводить до мінімуму можливість втрати будь-якої інформації під час відео фіксації місця події. Перевагою такого відео є те, що користувач під час його перегляду за бажанням може сам маніпулювати положенням відеокамери і повертати її у потрібний бік. Нині застосовують два варіанти сферичної відео зйомки, які відрізняються один від одного за технологією зйомки. За першого варіанту відеозапис здійснюють одночасно на кілька відеокамер, які розміщені під певним кутом одна до одної. Потім ці відеозаписи «зшивають» за допомогою спеціального програмного забезпечення в єдиний файл, який можна переглядати за допомогою звичайної відео програми.

Перевагою цього виду зйомки перед традиційною є те, що оператор може не концентрувати уваги на певному об'єкті зйомки і не турбуватися стосовно того, що якийсь важливий момент залишиться поза його увагою, оскільки під час перегляду відео, користувач сам матиме змогу повернути кут зображення перегляду відео у потрібний бік.

Завдяки спрямованим діям уряду країни було проведено технологічне переоснащення правоохоронних органів держави. І сьогодні в арсеналі Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Національної поліції, прокуратури наявні високотехнологічні розробки, що дозволяють не лише припиняти та

розслідувати злочини, а й профілювати їх вчинення, що особливо важливо з огляду на криміногенну ситуацію в країні та при проведенні Операції Об'єднаних сил.

Список використаних джерел

1. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху: методичні рекомендації. Нац. акад. внутр. справ. Київ. УкрДГПІ. 2013. 36 с.

2. Приходько Ю.П. Розслідування злочинів, пов'язаних з використанням енергії вибуху / Ю.П. Приходько // Криміналістика и судебная экспертиза №58. Матеріали міжвідомчої науково - практичної конференції присвяченої 100-річчю КНДІСЕ, Київ, 2013. Ч. II. С. 181–185.

3. Приходько Ю.П. Дії працівників органів внутрішніх справ при загрозі або вчиненні терористичного акту. Методичні рекомендації / О.М. Стрільців, В.В. Арешонков, С.М. Бодюл, Ю.П. Приходько. К.: НАВС, 2015. 44 с. (у співавторстві, авторський внесок становить 55%)

Kofanova Olena,

PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of Forensic Support and Forensic Expertise of the National Academy of Internal Affairs

Kofanov Andrii,

PhD of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Forensic Support and Forensic Expertise of the National Academy of Internal Affairs

IMPLEMENTATION OF CADETS PREPARATION FOR THE SPECIAL AIRCRAFT AND AVIATION OBJECTS REVIEW DURING INTERNATIONAL SPORT EVENTS (OLYMPICS, WORLD CUP) TO ENSURE THE SAFETY OF PASSENGERS AND STAFF

An analysis of the practical activities of the relevant security services in Ukraine and similar units of other countries suggests that the use of passenger aircraft as objects for committing unlawful actions using explosive devices masked under the sports equipment or fan's attributes can be carried out as a result of the emergence of conditions conducive to: 1) this mode of transport is distributed throughout the world, and is widely used by sports (football) fans; 2) it is convenient for criminals to implement

visual control of the situation on the aircraft or outside it, in order to choose the most successful moment for the operation of the explosive device.

Algorithmization of actions of external visual inspection by cadets of an aircraft for tiers. After the emergence of motivated suspicion, the senior group of students decides on the external review of the aircraft in the immediate vicinity to it. This review is recommended by a group of up to 4 specialists. Of these: 1 specialist - senior group, 3 specialists - review team. In this case, the senior from the group and specialists number 1, number 2 should be equipped with means of personal protection. In addition, specialists must have mirrors, video devices ("Telescope", "Vessel", etc.) or other devices for the inspection of hard-to-reach places in the design of the aircraft (bottom, chassis, technological hatches, etc.) and lanterns. In this case, particular attention is drawn to: the presence of suspicious objects in the cavity of the front support chassis; the presence of suspicious objects disguised as a sports equipment or fan's attribute in luggage compartments; presence of suspicious items in air samplers; closing of the hoods of power plants; the presence of suspicious items in the abandoned space; the presence of suspicious items in the exhaust pipes of power plants; the presence of suspicious objects in the cavity of the niche of the right support of the chassis; closing technological hatches on the right side of the aircraft and the presence of suspicious objects; closing of the auxiliary power plant, the presence of suspicious objects; closure of technological hatches on the left side of the aircraft, the presence of suspicious objects; the closure of technological hatches of the caudal plume of the submarine, the presence of suspicious objects; the presence of suspicious objects in the cavity of the niche of the left support of the chassis; the presence of suspicious items in the air samplers of the air system of the PS; the presence of suspicious items in the compartments of removing waste from the substation, connecting the power supply; Each place after special care is marked with a chalk or a sticky tape and an appropriate entry is made to the operational information.

When checking technical hatches, compartments should pay attention to their closure and not violations seals and seals. Internal review. An internal review of an aircraft is carried out without passengers and aviation personnel, which is evacuated in advance to safe places, according to the relevant plans. This review is recommended by a group of up to 3 trainees with compulsory use of a search dog. The route of the movement of professionals is carried out - in parallel on either side or to meet each other, with the premises being inspected from the bottom to the top of the tiers.

Lobby and wardrobes (zones 2, 3). Special lobby and cloakroom care is provided by cadets for the detection of explosive devices masked under a sports equipment or fan's attribute according to the list of places for flight

survey (maintenance) of a certain type of aircraft. Pilot cabin (zone 1): the entire floor of the cabin of the pilots, as well as the pedals of the steering wheel of the direction of the two pilots, the brakes and space behind the seats of the pilots; pilot cabin ceiling, side walls, rear wall of the cabin; storage compartments of oxygen equipment; a batch of storage of an on-board magazine, a manual on airplane flight operation and a list of actions in emergency cases; pilot seats, pockets of rear seatbacks, pillows and lower part of the seat; work places of navigator and flight mechanic; space outside the seats of the navigator and the flight engineer; wardrobe of the crew, place of storage of the luggage of the crew; place of storage of life-saving vests of the crew; the contents of the first-aid kit; places of fastening of fire extinguishers.

Passenger Salons (zone 4). Special care for cadets of passenger cabinets is carried out for the purpose of detecting explosive devices masked under the sport equipment or fan's attributes in accordance with the list of places for the flight service of a given type of aircraft. Toiletries and kitchens (zones 5, 6). Special care of toilet rooms and kitchens is carried out by cadets according to the list of places for pre-flight inspection (care) of a certain type of aircraft. Baggage review by cadets. The inspection of the baggage is carried out after the first three stages, regardless of whether the explosive device disguised as a sports equipment or fan's attribute was discovered or not found. Baggage review is carried out gradually with the obligatory engagement of an official dog with the opening of each type of baggage. Special survey of cadets of aviation objects. A special survey of aeronautical objects is carried out without passengers and aviation personnel, which are evacuated in advance to safe places, according to the relevant plans: it is necessary to restrict the access of persons who are not involved in carrying out works at the facility; leave the room doors open for inspection; to divide the inspection zone and determine the sequence of its implementation (performed at 3 levels): 1) from the floor level to the human belt; 2) from the waist to the head; 3) from head to ceiling; carry out a survey in a consistent manner, after the survey, mark the areas and premises that were groomed; a special survey of the aircraft object is made taking into account the construction features and in accordance with the instruction; any information about the possible placement of an explosive device masked under a sports equipment or a fan's attribute on an aircraft object is considered to be reliable until it is detected or full confidence in the unreliability of the information received; in the case of obtaining non-specific or contradictory information, all aeronautical objects that may reasonably be considered to be in danger are subject to a special inspection; members of the group in case of detection of a suspect object disguised as a

sports equipment or fan's attribute should act in accordance with the methodological recommendations. Actions of cadets-specialists in the detection of explosive devices. In the case of the detection of explosive devices it is necessary to determine the consequences that may arise in the event of an explosion. To do this, you need to decide on: 1. Ability to tow an aircraft to a place of isolated (safe) parking. 2. Possibility of fusion of fuel (residue) from tanks of aircraft. 3. Moving an explosive device disguised as a sports equipment or fan's attribute to the place where it is disposed of. 4. Identify means of localization, destruction or disposal of an explosive device disguised as a sports equipment or fan's attribute.

Act strictly in accordance with the instructions. Summarizing the above, I would like to note that at present, there is an urgent need for the development of robot sappers in our state. We believe that if we combine the efforts of private security companies, interested business investors, research institutions, practical experts of explosive engineering units, scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine, it is possible to create a charitable foundation with the aim of financially supporting the development of this issue. As a result, the ability to develop its own competitive product with elements of artificial intelligence. So, on the basis of the above, cadets, as future employees of the relevant security services, must constantly increase their professional competence, skill, and level of knowledge. To work out in the course of practical lessons receptions of search, discharge and disposal of explosive items disguised as a sports equipment or fan's attributes in aircraft and aviation facilities in crisis emergencies. Particularly important element of obtaining the desired result is effective cooperation and interaction of specialists during carrying out of the specified measures of private security services, aviation security services, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Security Service of Ukraine and the Office of the State Protection. The cadets should pay considerable attention to safety equipment while conducting work on the search and disposal of explosive devices masked under the sport equipment or fan's attributes, as the work of the aircraft requires special attention and carefulness of the actions of all cadets, such as future security officers and explosives workers, technical service.

List of references

1. Basin, K.V., Isotov, O.I. & Semeniuk O.L. (2012). Forensic explosives in the fight against terrorist crimes.
2. Bilenchuk, P., Tolochko, O., Kofanov, Andrii & Kobylyanskiy, O. (2009). Ukraine-France: contractual relations in the humanitarian and legal spheres <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5466> (in Ukrainian)

3. Bilenchuk, P., Kofanov, Andrii & Kobylanskiy, O. (2009). International terrorism
<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5464> (in Ukrainian)
4. Chernyavsky, S., Prikhodko, Yu., Kofanov, A., Chornous, Yu., Komarina, Yu. & Podvysotsky, V. (2018). Automated workplace of expert-explosive engineering.
<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5436> (in Ukrainian)
5. Fateev, V.M., Salamaha, Yu.V. & Paschenko, V.I. (1999). Typical characteristics of explosives and pyrotechnic mixtures used by offenders for criminal purposes, 74.
6. Ishchenko, A.V. & Kobets, M.V. (2005). Means and methods of detection of explosives and devices in the fight against terrorism. Educational and practical manual, 144. (in Ukrainian)
7. Gorokhov, V.G. (2000). The Concept of Modern Natural Science and Technology, 608.
8. Khizhnyak, V., Gurnik, A., Kuno, M. & Yadchenko, D. (2017). To the introduction and implementation of aviation search and rescue work in Ukraine. Business and Security, 2 (118), 95-98. (in Ukrainian)
9. Khizhnyak, V., Gurnik, A., Kuno, M. & Yadchenko, D. (2017). Training of aviation search and rescue specialists and its scientific and methodological support. Business and Security, 3 (119), 89-90. (in Ukrainian)
10. Kofanov, A.V., Kobilyansky, O.L. & Prikhodko Yu.P. (2013). Features of the inspection and collection of trace information at the site of a criminal explosion. Methodical recommendations, 36. (in Ukrainian)
11. Kofanov, A.V., & Prikhodko, Yu.P. (2013). Topical issues of the development of on-board navigation equipment with elements of the artificial intelligence of a mobile robot for the clearance of explosive objects. Forensics and forensic expertise Interdisciplinary scientific and practical collection, (58-1), 187-192. (in Ukrainian)
12. Kofanov, A., Kobylanskiy, O. & Davidova, O. (2011). Forensic investigations of explosives.
<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2998> (in Ukrainian)
13. Kofanov, A. & Kobylanskiy, O. (2009). Forensic weapons science <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4352> (in Ukrainian)
14. Kofanov, A., Kobylanskiy, O., Bilenchuk, P. & Makotsey, I. (2009). Anti-terrorist special forces: forces, means and technologies of combating terrorism, organized crime and corruption (domestic and world experience of psychophysiological, professional and special forensic

training) <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5453> (in Ukrainian)

15. Kofanov, A., Kobylanskiy, O. & Bilenchuk, P. (2009). Anti-terrorist forces, means, technologies of security: conceptual foundations of prevention and counteraction to terrorism <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5454> (in Ukrainian)

16. Kofanova A. & Kofanova O. (2018). Features of the participation of experts in the investigation of aviation events with aircraft outside Ukraine. *Business and Security*, 3 (125), 3. (in Ukrainian)

17. Kofanov A., Kofanova O. Aviation flights safety as an element of national security // Electronic scientific publication "Public Administration and National Security". — 2019. — №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-1-4868>

18. Kuzmichov, V.S., Moiseyev, Ye.M., Matsishin, V.S., Prokopenko, G.I. & Bychkova, S.S. (2005). Catastrophes in aviation: forensic analysis. Scientific and practical edition, 500.

19. Lauger, George F. (2003). Artificial Intelligence. Strategists and methods for solving complex problems, 864.

20. Vasilinchuk, V.I., Kofanov, A.V., Antonyuk, P.E. & Prikhodko, Yu.P. (2015). Survey of passenger aircraft and aviation facilities for explosive devices, explosives and explosive components: methodic, 88.

21. Paschenko, V.I., Kobets, M.V. & Ishchenko, A.V. (2010). Means and methods of counteracting terrorist acts committed with the use of explosive devices.

22. Paschenko, V.I., Fateev, V.M. & Borisov V.C. (1997) Detection and disinfection of radio-controlled self-made explosive devices and explosive technical expertise by explosive technicians. 1 (2).

23. Prokhorov-Lukin, G.V., Paschenko, V.I. & Bykov, V.I. (2011). Methodology of complex investigation of explosive devices, explosives and traces of explosion.

24. Yemets, V. (2017). The origin and evolution of flight safety theory. *Business and Security*, 5 (121), 102-104.

Kofanov Andrii,

PhD of Juridical Sciences, Associate Professor,
Professor of Department of Forensic Support
and Forensic Expertise of the National
Academy of Internal Affairs;

Kofanova Olena,

PhD of Juridical Sciences, Associate Professor
of Forensic Support and Forensic Expertise of
the National Academy of Internal Affairs

TECHNICAL EQUIPMENT USED BY CADETS IN SEARCH OF EXPLOSIVE DEVICES DISGUISED AS A SPORTS EQUIPMENT OR FAN'S ATTRIBUTE

The criminogenic situation in the world in recent years is characterized as rather unstable, the number of explosions committed on passenger air transport, terrorist acts and acts of hooliganism ("football" and other hooligans) is constantly rising.

In connection with this, the question arises about the introduction of measures for the effective counteraction to such types of crimes. One of such measures is the development and improvement of professional skills of the students for the organization and order of the inspection of passenger aircraft engaged in the transport of sports fans for the presence of explosive devices in them.

In addition, it is equally important to locate and dispose of additional explosive devices and explosive components of an explosive device that has already exploded at the site of the explosion. This technology provides for a protocol of action during practical exercises of cadets for the inspection of aircraft and aircraft facilities in the event of a threat of an explosion and the procedure for carrying out special inspections of aircraft during tactical training, as well as during the study of special educational disciplines

The purpose of conducting a special survey for cadets of aircraft and aviation objects is to: ensure the safety of sports fans and their personnel; detecting and disposing of threatened objects masked under the sport equipment or fan's attributes, possibly present in an aircraft, which may lead to an aviation event, as well as minimizing the consequences of such an event. The number of crimes committed with the use of explosive devices during sporting events has sharply increased in the world. By definition (Motornyi I.D., 2015) "explosive devices - industrial, handicraft and homemade products of a single use, the construction of which provides for the creation of the damaging factors of work due to the use of energy explosion of explosives or explosive mixture".

Explosions in transport have become a widespread phenomenon. The intentions for the commission of criminal explosions are the most varied, and this may be the disruption of sporting events or terrorist acts aimed at destabilizing the situation in the state and "sowing panic" in society. The most violent crimes committed using explosive devices are acts of terrorism committed during a large crowd of people.

According to the disposition of Art. 258 of the Criminal Code of Ukraine, a terrorist act, that is, the use of weapons, the commission of an explosion, arson or other acts that created a danger to human life or health or causing significant property damage or other grave consequences if such actions were committed in order to violate the public security, intimidation of the population, provocation of a military conflict, international complication, or in order to influence decision-making or committing or not committing acts by state authorities or local self-government bodies, official We are these bodies, associations of citizens, legal entities, or attracting public attention to certain political, religious or other views of the perpetrator (terrorist), as well as the threat of committing these actions for the same purpose - are subject to criminal liability.

In order to effectively counteract this kind of crime, in the majority of countries of the world special explosive units are created in the structure of the police and security services. These units are equipped with the necessary equipment, including mobile robotic remotely controlled complexes (MRRCC), which provide effective and safe conduct of necessary work on the destruction and destruction of explosive devices.

The minimum list of equipment required to survey an airplane for an explosive device includes: an explosion suit with a manipulator - 1 unit; bulletproof vest 4th - level 6 protection - 2-3 units; protective helmet level of protection is not lower than "Sphere" - for each specialist; radio interference generator - 1 unit; Steel stiff hook (preferably a tee) - 1-2 units; Strong non-elastic rope with a length of not less than 100 m - 3 units; strong 100-meter long rope with "cat" - 1 unit; screwdriver - 1 unit; mold ribbon (tape); inspection mirror - 2-3 units. or a set of viewing mirrors - 2-3 sets; flashlight - for each specialist; a card of hard paper or plastic in the size of approximately 10x5 cm - 2 units; Optical means of approaching an image (a binocular, a video camera, etc.); hydrogama - 1 hour; electrodetonator - 2-3 units; detonating cord - 5-6 m; sapper wire - 100 m; blasting machine - 1 unit. The most promising and safe use is the use of a special remote-controlled device (work) during the inspection of the aircraft, which must be equipped with appropriate equipment to look for and dispose of an explosive device disguised as a sports equipment or fan's attribute. What do robotic systems need? In the first place, in order to provide personal

security guarantees to the personnel of the explosive units from unauthorized explosions during the execution of work to dispose of explosive items disguised as a sports equipment or fan's attribute. Secondly, robotic complexes can remotely carry out operations for penetration into the premises, transportation of explosive items disguised as a sports equipment or a fan's attribute for safe distance.

Finally, the study of an explosive device disguised as a sports equipment or a fan's attribute before its destruction or destruction, in order to establish the structure and mechanism of commissioning.

To date, the leading countries manufacturing robot-technical systems for work with explosive devices are the United States of America, Great Britain, Germany, Canada, Japan and others. Works made in these countries consist of one or more mobile robots, a set of variable work equipment, delivery facilities, power supply and maintenance.

Universal mobile works are small-sized remotely controlled self-propelled vehicles equipped with the necessary set of equipment and alternating working equipment. The vehicle consists of a chassis, a body and a power plant. The case can be made of aluminum alloys or alloyed steel. The running gear may be wheel, crawler, variable or combined.

The robot management complex includes: the information management part, the post of the mobile robot operator and a set of receiving and transmitting equipment that provides the transfer of information from the robot to the post of the operator and the teams that control the operator's post on the mobile robot.

Remote control of the machine can be carried out from the control station by cable at a distance of 100-150 meters, through the fiber optic communication line - at a distance of 300 meters, by radio - at a distance of up to 1000 meters. The choice of the communication channel option is determined depending on the operational environment and the type of equipment used. It is also possible to connect with works on Wi-Fi channels and Bluetooth. When performing technological operations, the cadet operator, using information about the object and the progress of the work, obtained from cameras and displayed on the screens monitors, continuously manages manually by the executive mechanisms of the manipulator and vehicle.

In addition, the robot can be equipped with additional equipment that facilitates the conduct of individual operations: color television cameras with a controlled focus for detailed view of the object; stereoscopic television systems providing a three-dimensional image of the object; small-sized spotlights for illumination of an object under conditions of low illumination; laser targeting devices that provide an exact injection of a rifle

or a hydro-destroyer to a given point of the object disguised as a sports equipment or fan's attribute. The most commonly used devices used by cadets for explosive technicians are: Portable X-ray equipment for the investigation of suspicious objects for the purpose of detecting explosive devices masked under the sport equipment or fan's attributes; electronic stethoscopes for listening to the IP with the time-delayed mechanism of the delayed action; radio interference generators blocking the radio-controlled actuator of explosive devices disguised as a sports equipment or fan's attribute.

The main purpose of ultra light robots is to inspect hard-to-reach areas and details of objects (in tight spaces, in passages of aircraft vehicles, under the bottom of cars). The work of this type usually has a crawler chassis and is equipped with a lightweight manipulator, on which the camcorder and grip is mounted, or a light hydro destroyer. The camera is installed on a turntable platform and with the help of a telescopic terminal the manipulator can rise to a height of 2 meters.

Very well, according to the authors, gave the definition of artificial intelligence, (Lauger George F., 2003) "Artificial intelligence can be defined as a branch of computer science, which is engaged in the automation of intelligent behavior".

In computer sciences, the problematic issues of artificial intelligence are studied from the point of view of designing expert systems and knowledge bases. Knowledge bases mean a set of data and output rules that allow logical conclusion and meaningful processing of information. In general, the study of artificial intelligence in computer science is aimed at the creation, development and operation of intelligent information systems. To date, artificial intelligence and robotics are closely linked to one another. One of the important directions of artificial intelligence is the purposeful behavior of robots, the creation of intellectual robots capable of autonomously carrying out operations to fulfill the objectives of the goals set by man.

Operations that can perform work equipped with artificial intelligence is first of all: the definition of the system of the executive mechanism of actuating an explosive device (time, mobile phone, radio signal) with the subsequent blocking of the operation of the explosive device, using special equipment; in the presence of a gas analyzer, the type and type of explosives used; using portable X-ray installations, install a system for actuating an explosive device, provide possible variants for the disposal of an explosive device and determine the zone of possible damage.

Intellectual works, like machines-performers, take tasks in a general form and have the ability to make decisions or plan their actions in

recognition of their uncertain complex environment. Thus, the time will be reduced to decide on further work with the detected explosive device disguised as a sports equipment or fan's attribute, in order to eliminate it or destroy it. As for the modernization of the sabers' robots to equip their artificial intelligence, in our opinion, this is, in fact, having the practice and scientific achievements that exist in the world. However, it is necessary to start with a small, that is, to create a prototype robot-sapper that would meet those norms and requirements that exist in world practice, and then give them artificial intelligence.

Indeed, at present in Ukraine there are developments in robotics, which are used in various sectors of the national economy, including law enforcement agencies. However, these developments remained at the level of experimental designs that did not reach the serial production. But it is available in the form of questionnaires sampled at the National Academy of Internal Affairs and were used and applied to "Euro 2012".

For example, in Russia remotely controlled robots-sappers are serially produced by the Kovrovsky Electromechanical Plant, but Russian work on the external market is not supplied. When purchasing robots-sappers of foreign firms, their cost is quite substantial in order to equip them with all the educational institutions that they need in Ukraine.

List of references

1. Basin, K.V., Isotov, O.I. & Semeniuk O.L. (2012). Forensic explosives in the fight against terrorist crimes.
2. Bilenchuk, P., Tolochko, O., Kofanov, Andrii & Kobylyanskiy, O. (2009). Ukraine-France: contractual relations in the humanitarian and legal spheres <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5466> (in Ukrainian)
3. Bilenchuk, P., Kofanov, Andrii & Kobylyanskiy, O. (2009). International terrorism: a consolidated security analysis <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5464> (in Ukrainian)
4. Chernyavsky, S., Prihodko, Yu., Kofanov, A., Chornous, Yu., Komarina, Yu. & Podvysotsky, V. (2018). Information and reference system "Automated workplace of expert-explosive engineering. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5436> (in Ukrainian)
5. Fateev, V.M., Salamaha, Yu.V. & Paschenko, V.I. (1999). Typical characteristics of explosives and pyrotechnic mixtures used by offenders for criminal purposes, 74.
6. Ishchenko, A.V. & Kobets, M.V. (2005). Means and methods of detection of explosives and devices in the fight against terrorism. Educational and practical manual, 144. (in Ukrainian)

7. Gorokhov, V.G. (2000). The Concept of Modern Natural Science and Technology, 608.

8. Khizhnyak, V., Gurnik, A., Kuno, M. & Yadchenko, D. (2017). To the introduction and implementation of aviation search and rescue work in Ukraine. *Business and Security*, 2 (118), 95-98. (in Ukrainian)

9. Khizhnyak, V., Gurnik, A., Kuno, M. & Yadchenko, D. (2017). Training of aviation search and rescue specialists and its scientific and methodological support. *Business and Security*, 3 (119), 89-90. (in Ukrainian)

10. Kofanov, A.V., Kobilyansky, O.L. & Prikhodko Yu.P. (2013). Features of the inspection and collection of trace information at the site of a criminal explosion. Methodical recommendations, 36. (in Ukrainian)

11. Kofanov, A.V., & Prikhodko, Yu.P. (2013). Topical issues of the development of on-board navigation equipment with elements of the artificial intelligence of a mobile robot for the clearance of explosive objects. *Forensics and forensic expertise Interdisciplinary scientific and practical collection*, (58-1), 187-192. (in Ukrainian)

12. Kofanov, A., Kobilyanskiy, O. & Davidova, O. (2011). Forensic investigations of explosives. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2998> (in Ukrainian)

13. Kofanov, A. & Kobilyanskiy, O. (2009). Forensic weapons science <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4352> (in Ukrainian)

14. Kofanov, A., Kobilyanskiy, O., Bilenchuk, P. & Makotsey, I. (2009). Anti-terrorist special forces: forces, means and technologies of combating terrorism, organized crime and corruption (domestic and world experience of psychophysiological, professional and special forensic training) <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5453> (in Ukrainian)

15. Kofanov, A., Kobilyanskiy, O. & Bilenchuk, P. (2009). Anti-terrorist forces, means, technologies of security: conceptual foundations of prevention and counteraction to terrorism <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5454> (in Ukrainian)

16. Kofanova A. & Kofanova O. (2018). Features of the participation of experts in the investigation of aviation events with aircraft outside Ukraine. *Business and Security*, 3 (125), 3. (in Ukrainian)

17. Kuzmichov, V.S., Moiseyev, Ye.M., Matsishin, V.S., Prokopenko, G.I. & Bychkova, S.S. (2005). Catastrophes in aviation: forensic analysis. *Scientific and practical edition*, 500.

18. Lauger, George F. (2003). Artificial Intelligence. Strategists and methods for solving complex problems, 864.

19. Vasilinchuk, V.I., Kofanov, A.V., Antonyuk, P.E. & Prikhodko, Yu.P. (2015). Survey of passenger aircraft and aviation facilities for explosive devices, explosives and explosive components: methodic, 88.
20. Fogel, L., Owens, A. & Walsh, M. (1969). Artificial Intelligence and Evolutionary Modeling, 230.
21. Spirkhin, A.G. (1973). On the relationship between sciences in modern natural sciences. *Synthesis of modern scientific knowledge*.
22. The Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 №2341-111.
23. Paschenko, V.I., Kobets, M.V. & Ishchenko, A.V. (2010). Means and methods of counteracting terrorist acts committed with the use of explosive devices.
24. Paschenko, V.I., Fateev, V.M. & Borisov V.C. (1997) Detection and disinfection of radio-controlled self-made explosive devices and explosive technical expertise by explosive technicians. 1 (2).
25. Prokhorov-Lukin, G.V., Paschenko, V.I. & Bykov, V.I. (2011). Methodology of complex investigation of explosive devices, explosives and traces of explosion.
26. Yemets, V. (2017). The origin and evolution of flight safety theory. *Business and Security*, 5 (121), 102-104.
27. Kofanov A., Kofanova O. Aviation flights safety as an element of national security // Electronic scientific publication "Public Administration and National Security". 2019. №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2019-1-4868>

Кріль Андрій Володимирович,
судовий експерт-вибухотехнік відділу
вибухотехнічних та пожежотехнічних
досліджень Тернопільського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України;
Щепановський Юрій Миколайович,
судовий експерт сектору наркотичних
засобів психотропних речовин їх аналогів та
прекурсорів відділу досліджень матеріалів
речовин і виробів Тернопільського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

ВИКОРИСТАННЯ СИНТЕЗОВАНОЇ ВИБУХОВОЇ РЕЧОВИНИ ТРИПЕРЕКИС АЦЕТОНУ У САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЯХ

У XX столітті, після стандартизації сторінок [5] WWW (World Wide Web) «Всесвітня павутина» стає загальнодоступним винаходом Сполучених Штатів. Починаючи з 1991 року, людство відкрило для себе нову Інформаційну еру або так звану Еру комп'ютерів. На сьогоднішній день мільйони людей використовують «Internet» не тільки для вербального спілкування, але й для пізнання світу та саморозвитку. Інформаційна ера зробила можливими швидкі глобальні комунікації та існування інформаційних мереж, що значним чином надало формування сучасного суспільства.

У Всесвітній мережі «Internet» висвітлено багато різносторонньої інформації, яка являється корисною для суспільства так і для злочинних цілей. Такі проблеми на сьогоднішній день, як виготовлення саморобних вибухових речовин, які використовувались в терористичних актах пов'язаних із вибухами у [4] Лондоні 7 липня 2005 року, коли чотири терориста-смертника вбили 52 людини і поранили понад 700 осіб; в листопаді 2015 року ряд скоординованих атак в Парижі вбито 130 людей, 416 отримало поранення; в березні 2016 року три скоординовані вибухи у Брюсселі забрали життя 32 мирних жителів, понад 300 отримали поранення; 22 травня 2017 року терорист-смертник привів в дію саморобну бомбу з шрапнеллю, коли люди покидали Манчестер-арену після концерту американської співачки Аріани Гранді. Двадцять три людини загинули, включаючи нападника, більше 800 отримали поранення, в тому числі діти; 15

вересня 2017 року вибух в поїзді на станції метро Parsons Green у Лондоні в лікарню доставлено 30 людей; 21 квітня 2019 року в столиці Шрі – Ланки відбулись три вибухи в церквах і ще три вибухи в розкішних готелях, вбито 267 людей, більше 500 отримали поранення. Зазвичай зловмисники синтезують прості саморобні вибухові речовини – триперекис ацетону (далі ТАТП), гексаметилентрипероксиддіамін (далі ГМТД), гексоген та інші.

На території України під час низки вибухів було виявлено саморобну речовину ТАТП, яку [3] «умільці» отримують шляхом впливу перекису водню на ацетон в кислому середовищі. Реакція відрізняється малою вимогливістю до умов, яка йде в широкому інтервалі температур (включаючи кімнатну), концентрацій речовин, кислотностей (починаючи із слабокислого середовища і закінчуючи концентрованими кислотами). Для отримання кислого середовища використовуються різноманітні мінеральні кислоти. Як правило, рекомендовано використання соляної кислоти, проте реакція йде і при використанні азотної, ортофосфорної, сірчаної, надсірчаної та інших кислот. У разі використання сірчаної кислоти та гідропериту утворюється триперекис з домішками, що створює ризик самовільної детонації ТАТП.

Відомо, що [2, с. 17] вибухова речовина ТАТП – це безбарвні голчасті кристали, які випаровуються з парами води та має легкий «фруктовий» аромат. Кристалізація речовини проходить у вигляді довгих плоских призм. ТАТП добре розчиняється у звичайних органічних розчинниках. Він розчинний у хлороформі (42 % мас. при 17 °C) і бензолі, також розчиняється у багатьох інших низько - та середньополярних органічних розчинниках, таких як ацетон, петролейний і діетиловий ефіри, важко розчиняється в етанолі (при нагріванні) та не розчиняється у воді, кислих і лужних розчинах. Історично доведено, що уперше тримерний пероксид ацетону (триперекис ацетону) отримав німецький хімік Ріхард Вольфенштейн у 1895 р, який гідролізується на ацетон і перекис водню, за реакцією:

При кип'ятінні триперекису ацетону упродовж однієї години з розбавленою сірчаною кислотою він кількісно переходить в ацетон та перекис водню. Суттєвий недолік перекису ацетону – його леткість, що спостерігається при нагріванні (без деструкції) і навіть на повітрі. На думку Вольфенштейна, при зберіганні перекису ацетону в ексикаторі над сірчаною кислотою втрата його у вазі досягає до 50 %. Здатність до вибухового перетворення ТАТП відбувається при механічному ударі, терті та під впливом температури. Горіння

речовини відбувається після запалювання у великих кількостях. Вибух ТАТП може бути ініційований навіть під водою або із вмістом у ньому вологості до 25%. Швидкість горіння складає 0,95 см/с. Номінальна температура вибуху становить близько 196-220 °С. Екстремальна чутливість до тертя потребує обережності під час роботи з ним. Виготовлення цієї речовини пов'язано з простотою синтезу та використання необхідних компонентів, таких як відбілювач для волосся і рідина для зняття лаку.

На даний час Європейський союз прийняв законодавчі заходи щодо обмеження продажу концентрованого перекису водню із відсотковим вмістом 12% і вище. Ключовим недоліком була висока сприйнятливість ТАТП до випадкової детонації, що призводить до нещасних випадків серед незаконних виробників саморобних вибухових речовин. Через те ТАТП стали називати «матір'ю сатани». ТАТП був виявлений в результаті необережного поводження із ним, що передував теракт в Барселоні. Великомасштабний синтез ТАТП часто супроводжується надмірним запахом відбілювача або фруктовим запахом. Цей запах може проникати навіть в одяг і волосся в досить помітних кількостях, щоб його можна було визначити за допомогою лужного середовища.

Проблематикою вилучення являється окиснення при звичайних умовах, дане явище не включає у себе умову вибуху. Під час виявлення синтезованого ТАТП потрібно першочергово помістити речовину у посудину. Відомо, [2, с. 17] що саме ця ініціююча вибухова речовина схильна до вивітрювання в середовищі температура якого складає – 14-18 °С. У відкритій посудині через дві доби може вивітрися 6,5 % синтезованої речовини. А при нагріванні товстостінної колби до 50 °С – наважка 1,50 грама ТАТП повністю вивітрюється через дві години. Тож при вилученні синтезованої речовини потрібно зволожити її та помістити у закриту посудину, щоб запобігти вивітрювання та зменшити температуру. При транспортуванні забороняються будь-які механічні та теплові впливи на речовину (удар, наколювання, тертя), оскільки ТАТП відноситься до ініціюючих вибухових речовин але має відмінність пов'язану із високою потужністю вибуху навіть у малих кількостях. ТАТП у тротиловому еквіваленті має 0,95.

Під час проведення огляду місця події за фактом вибуху слід використовувати загальнокриміналістичні методи для забору залишків, які утворились після вибуху [1, с. 122]:

- за координатною сіткою;
- за спіраллю;

- за смугами;
- за квадратами;
- радіальний.

Найбільш ефективний метод проведення огляду місця події за фактом вибуху саморобного вибухового пристрою із використанням ТАТП є радіальний або за спіраллю. Огляд місця події починається від центру до периферії, коли ділянку розбивають умовно на кільцеві смуги завширшки від 1 м до 1,5 м. Огляд проводиться послідовно від однієї кільцевої смуги до іншої.

Вилучення після вибуху ТАТП, а саме той момент коли відбувається детонація (хімічний вибух, що протікає з постійною і максимально можливою для цієї вибухової речовини надзвуковою швидкістю, яка мало залежить від умов навколишнього середовища. При детонації механізм поширення хімічного перетворення вибухової речовини являє собою передачу енергії від шару до шару хвилею стиснення (ударної хвилею)), яка несе більшу кількість °C на синтезовану ТАТП відбувається окиснення та розпад в рази швидше. Окиснені фрагменти після детонації потрапляють на вибухосприймаючу поверхню. Поверхні, які здатні до насичування цими частинками – одяг, шкіра, клей, липка стрічка типу «скотч» та всі пористі поверхні; та такі, які не здатні – бетон, стіна вкрита лакофарбовим покривом тощо. Забір з сприятливої площини виконується фрагментами марлі змоченої у дистильованій воді, органічним розчинником (бензол, хлороформ) або механічним вилученням частин (грунт, фрагмент кори).

Отже, підсумовуючи вище викладене, необхідно підкреслити, що триперекис ацетону (ТАТП) являється однією з проблемних ініціюючих вибухових речовин. Важливо пам'ятати, що при вилучанні із поверхонь предметів та площин, які придатні для слідосприймання після вибуху діяти потрібно швидко. Відібрані зразки поміщати (фрагмент марлі, грунт тощо) у скляні флакони із вмістом тієї речовини, якою було здійснено забір (змив). Транспортуючи зберігати цілісність скляних флаконів.

Використання спеціальних знань сторонами кримінального провадження у здобутті доказів за фактом вибуху дає можливість підійти об'єктивно до огляду місця події, правильно та в повному обсязі вилучити об'єкти дослідження, що в подальшому дозволить більш точно встановити наявність ТАТП при проведенні судової експертизи.

Список використаних джерел

1. «МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ, ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН І СЛІДІВ ВИБУХУ» Прохоров-Лукін Г.В., Пашенко В.І., Биков В.І. та ін. – К, ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.

2. «Криміналістичне дослідження перекису ацетону та гексаметилентрипероксидіаміну» методичні рекомендації / Д.М. Зайцев, Г.В. Лінючев, Ю.М. Остапук. – К., 2010. – 34 с.

3. Получение перекиси ацетона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chemicalnow.ru/chemies-2571-1.html>.

4. Як змінився тероризм у Європі за останні десятиліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/%D1%8F%D0%BA-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8F-19159312>.

Всемирная паутина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%B0>

Куралех Олександр Анатолійович,
начальник відділу вибухотехнічних та
пожежотехнічних досліджень Запорізького
Науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ України

ВИКОРИСТАННЯ КВАДРОКОПТЕРІВ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Відкриття у сфері науки та техніки, інновації дозволяють інтенсивно розвиватися криміналістиці, а в деяких випадках висувають й посилені вимоги щодо розроблення й удосконалення науково-технічних засобів виявлення, фіксації, вилучення, дослідження різноманітної матеріальної та слідової інформації кримінального правопорушення (злочину). Особлива актуальність, по забезпеченню слідчих необхідною інформацією, проявляється під час проведення найбільш інформативних слідчих (розшукових) дій, таких як огляд місця події. Використання науково-технічних засобів при його проведенні, слугує в першу чергу гарантією повноти досудового розслідування.

З огляду на криміналістичні положення будь-якої методики розслідування злочинів, огляд місця події є однією із найбільш важливіших слідчих (розшукових) дій. Слід зауважити, що огляд місця

події є переважно першою, невідкладною та найбільш інформативною процесуальною дією, яка проводиться до внесення відомостей до ЄРДР, що відбувається негайно після завершення огляду (ч.3 ст.214 КПК України) [3].

Вагома роль у виявленні й вилученні всіх слідів на місці події приділяється науково-технічному забезпеченню. Утім, аналіз практики свідчить про зниження якості проведення оглядів місць події, що призводить до не виявлення цінної слідової інформації та зниження ефективності огляду. Тому, знаючи специфіку та закономірності механізму утворення слідової інформації, учасники огляду повинні спрямовувати свою увагу на місця ймовірного виявлення слідів та використовувати з цією метою необхідні науково-технічні засоби. Слід відмітити, що ефективність огляду місця події і отримання відповідей на більшість питань, які цікавлять слідчого під час огляду, можливо одержати використовуючи на місці події сучасні науково-технічні засоби.

Обов'язковим і одним із перших технічних засобів, який використовується при огляді місця події є фотоапарат, який використовується для фіксування обстановки місця події. Поки слідчий фіксує у протоколі межі огляду місця події, інспектор-криміналіст проводить фотографування. З усіх науково-технічних засобів, що застосовують під час розслідування злочинів, найчастіше йдеться про фотозйомку [2, с. 18].

Наприклад, однією з тактичних вимог до проведення огляду місця події в США є фотографування всієї території, включаючи види з повітря [4, с. 320]. В Україні досить швидкими темпами розвивається впровадження безпілотних літальних апаратів у різні сфери суспільного життя, зокрема і квадрокоптерів.

В умовах ймовірності терористичних загроз і зростання рівня традиційної для України злочинності, підвищення якості й ефективності щодо виявлення, розкриття, розслідування злочинів і запобігання їм потребує невідкладного визначення типів і видів квадрокоптерів, які без жодних змін або за умови відповідної модернізації можуть сприяти виконанню як окремих завдань криміналістики, так і їх цілісних комплексів [1].

Зрозуміло, що органам Національної поліції та Експертної служби МВС у їх повсякденній службовій діяльності є необхідність використання квадрокоптерів, що може в деяких випадках стане актуальною і корисною, для досягнення результатів при проведенні оглядів місць подій та інших слідчих дій. В рамках діяльності органів Національної поліції та Експертної служби МВС квадрокоптери можна

використовувати при проведенні оглядів місць подій з різних видів злочинів, наприклад, огляд місця події за фактом вибуху або пожежі.

Мал. 1. Загальний вид місця вибуху в порту Бейрут (Ліван) та його наслідки.

Мал. 2. Загальний вид місця вибуху в порту Бейрут (Ліван) та його наслідки.

Мал. 3. Загальний вид місця пожежі.

Мал. 4. Загальний вид місця пожежі.

Особливість проведення даних оглядів полягає у безпечному та дистанційному оцінюванні наслідків, які були спричинені під час вибуху або пожежі до початку проведення спеціальних (рятувальних, евакуаційних та вибухотехнічних) робіт та проведення огляду місця події з подальшою фіксацією місця виявлення та вилучення речових доказів.

Враховуючи специфіку таких місць подій, застосування квадрокоптерів для аерофото-відеозйомки деталей місця події може бути не тільки додатковим до традиційних техніко-криміналістичних засобів фіксації місця події, а й єдиним сучасним, самостійним засобом в конкретній ситуації, здатним виконувати традиційні види фотозйомки, що застосовуються при огляді місця події: орієнтуючої - для фіксації загального вигляду місця події з прив'язкою до навколишньої території; оглядової - для фіксації безпосередньо самого місця події; вузлової - для фіксації крупним планом; детальної - для фіксації безпосередньо самих слідів.

Тому, хотілося б щоб законодавча база і відповідно, матеріально-технічне забезпечення сприяло використанню квадрокоптерів системі МВС України.

Список використаних джерел

1. Білоус В.В. Безпілотні літальні апарати: інтегрованість у життєдіяльність суспільства й держави та використання в криміналістичній практиці. Науковий вісник Херсонського державного університету.2016 / [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>.

2. Диденко Ф. К. Применение научно-технических средств и методов при осмотре места происшествия. Ярославль, : Верхне-Волж. книж. изд-во, 1989. - 176 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України / [Електронний ресурс]// - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Charles R. Swanson, Neil C. Chamelin. Criminal investigation. 6th ed. New York : McGraw-Hill Companies, Inc, 1996. 801 p.

Кухианидзе Александр Викторович,
профессор департамента политических наук
Тбилисского государственного
университета им. Иване Джавахишвили,
кандидат философских наук, профессор

ОРГАНИЗОВАННАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ГРУЗИИ

Профессиональная и политическая организованная преступность

Обычно к организованной преступности относят такие организации, как сицилийская мафия, китайские триады, японская якудза или институт воров в законе. Мотивацией для организованной преступности является незаконная прибыль [14, с. 4]. Однако, в 1945-46 годах Нюрнбергский процесс признал нацистских лидеров международными преступниками, а не военнопленными, а созданные ими организации, такие как Национал-социалистская рабочая партия Германии, СС и Гестапо - преступными организациями. В первые месяцы после большевистской революции 1917 года были созданы революционные репрессивные органы, и миллионы людей были расстреляны или оказались в тюрьмах и концлагерях. В 1932-33 годах в Украине был организован голодомор [12], а в 1940 году в Катини НКВД расстреляло 21 857 польских военнопленных [13].

Лев Троцкий активно продвигал идеи красного террора как необходимого условия победы большевистской революции. Многие люди были убиты в результате реализации этих идей, особенно в 1937 году, известном как Большой террор [4; 3, с. 184-202]. Грузия стала жертвой ведомого Сталиным большевистского вторжения в феврале 1921 года, в результате которого законно избранное социал-демократическое правительство было вынуждено эмигрировать в Европу, а в стране начались казни и политические преследования [11]. Как в нацистской Германии, так и в большевистской России массовые преступления совершались путем создания и использования репрессивных партийных и государственных органов, например, в Германии - СС и Гестапо, а в России - НКВД и ЧК.

Пример этих двух классических тоталитарных режимов показывает, что, во-первых, оба они криминальны по своей природе, а во-вторых, политические лидеры совершали свои преступления через созданные ими организации - нацистскую и большевистскую партии. Подобные преступления идеологически направлены и мотивированы

политическими целями, а не жадой личного незаконного обогащения. В данном случае речь идет о политической организованной преступности, которая в корне отличается от профессиональной организованной преступности, которую часто называют мафией. Последняя действует в целях обогащения с использованием постоянно действующих организаций. И лидеры, и рядовые члены этих преступных группировок занимаются исключительно преступной деятельностью, это их работа и они профессионалы своего криминального ремесла.

Профессиональная организованная преступность более успешна, если она имеет коррупционные связи с политиками, правительственными чиновниками, полицией, прокурорами и судьями. Она также пытается заручиться некоторой общественной поддержкой. Чтобы обеспечить безопасность и процветание своего преступного бизнеса, профессиональная организованная преступность всегда пытается влиять на политику или участвовать в ней, входя в государственные структуры, например, участвуя в парламентских или местных выборах и назначая своих людей на высокопоставленные должности. Если им это удастся, то происходит преступный захват государства с катастрофическими последствиями для большинства народа. Как правило, такие страны становятся несостоявшимися государствами.

Супермафия и олигархическое правление

Захват государства может осуществляться не только идеологически мотивированными политическими организованными преступными группировками и не только ориентированными на прибыль профессиональными организованными преступными группами, но и представителями государства и олигархии в тесном сотрудничестве с лидерами мафии, при тесном переплетении меркантильных интересов с политическими.

Они осуществляют захват государства и удерживают государственную власть путем сочетания ряда мер: подчинения себе законодательной и судебной ветвей власти, системы выборов, идеологической обработки населения, преследования политической оппозиции, подавления независимых СМИ, убийств или заключения в тюрьму оппозиционных политических лидеров, журналистов и гражданских активистов, принятия законов, ограничивающих гражданские протесты, массовой фальсификации выборов, создания сильных карательных структур в правоохранительных органах и провоцирования военных конфликтов с соседними государствами.

Последние провоцируют волны военно-патриотической эйфории, что повышает рейтинг правящей группы и приводит к трансформации региональных военно-политических конфликтов в более глобальный конфликт (ценностей) с Западом. Это позволяет манипулировать поведением избирателей в условиях «осажденной крепости». Но все эти, казалось бы, чисто политические меры направлены на выполнение главной цели - сохранения и приумножения доходов, полученных незаконным путем, посредством захвата государства. Классическим примером этого типа государства является современная Россия при президенте Владимире Путине. Как утверждает американский криминолог Луиз Шелли (2018), «сегодня Путин контролирует олигархов, и вместе они контролируют и эксплуатируют преступный мир для своей взаимной выгоды» [18].

В политике российского руководства за последние десятилетия видно, что вооруженное нападение России на Грузию в 2008 году, за которым последовала де-факто аннексия грузинских территорий - Абхазии и Цхинвальского региона - нападение на Украину в 2013 году, за которой последовали аннексия Крыма и война в Донецкой и Луганской областях, а также участие России в гражданской войне в Сирии на фоне целенаправленной антизападной информационной войны, в конечном итоге служили основной цели - удерживанию государственной власти как рычага личной безопасности и сверхприбыли путем повышения рейтингов Владимира Путина и его окружения на основе военного психоза, милитаристской пропаганды, ядерных угроз и радикального национализма.

Этот феномен не укладывается в рамки традиционной модели института воров в законе, изложенной в книге Марка Галеотти (2018) «Воры: Супермафия России», где дан блестящий анализ современной российской профессиональной организованной преступности [5]. Криминальная природа правящего клана в России существенно отличается от традиционного понимания организованной преступности. Сицилийская мафия всегда полагалась на широкую сеть подкупленных политиков, государственных чиновников, полицейских, прокуроров и судей. Но она, как и институт воров в законе, всегда были вне государственных структур. В России же, где налицо не только сотрудничество коррумпированных представителей государства и организованной преступности. Бывшие офицеры КГБ и ФСБ, опираясь на олигархов и лидеров российской организованной преступности, захватили государство, а затем, подчинив их себе или физически уничтожив и первых, и вторых, взяли на себя две основные функции: государственное управление и грабеж. В результате,

российское государство было захвачено группой людей, совмещающих в своих действиях функции спецслужб, олигархов, лидеров организованной преступности и политиков. Это и можно назвать *Супермафией*.

Марк Галеотти обрисовывает суть существующего политического режима в России: дело не только в том, «насколько государству удалось укротить бандитов, но и в том, насколько ценности и методы воров привели к формированию современной России» [6]. Специфика супермафии заключается в том, что группа людей, управляющих страной, хоть и сочетает в себе политические и криминальные черты, но не является носителем какой-либо ярко выраженной политической идеологии, такой как большевистская или нацистская, а одержима обогащением.

Анализ российского политического режима напрямую связан с пониманием природы современного грузинского политического режима [19]. На протяжении десятилетий российская и грузинская политика и преступность были тесно переплетены. Нынешний неформальный правитель Грузии Бидзина Иванишвили заработал свое многомиллиардное состояние в России в лихие 1990-е годы. Он подчинил себе все государственные органы, является проводником российских интересов в стране и несет ответственность за создание преступных схем коррупционного обогащения для своего клана.

Свободные и справедливые выборы или операция спецслужб?

Бидзина Иванишвили создал и возглавил оппозиционную политическую коалицию Грузинская Мечта (ГМ) и победил на парламентских выборах 2012 года на фоне тюремного скандала, связанного с публикацией видеозаписи пыток и сексуального насилия в тюрьмах, которое, как позже выяснилось, было инсценировано с целью дискредитации правящего Единого Национального Движения (ЕНД) непосредственно перед парламентскими выборами [1].

Этот скандал вызвал взрывной протест консервативного и довольно гомофобного грузинского общества. «По официальной версии, видеоматериалы были подготовлены «преступной группой» администрации СИЗО с целью передачи «заказчику», который, по словам бывшего главного прокурора Грузии Муртаза Зоделава, заплатил тюремному надзирателю Ладо Бедукадзе 2 миллиона долларов. В своем выступлении 20 сентября Зоделава отметил, что переговоры между «преступной группой» и «третьей стороной» проходили через заключенного, связанного с лидером оппозиции Бидзиной Иванишвили» [2].

В результате, вопреки прогнозам социологов, на парламентских выборах в ноябре 2012 г. победила ГМ. Таблица 1 наглядно демонстрирует падение рейтинга ЕНД и резкий подъем рейтинга ГМ в сентябре 2012 г., когда разразился скандал, за два месяца до парламентских выборов в ноябре 2012 г. [15].

Таблица 1: Изменение общественного мнения до и после парламентских выборов 2012 г.

	Август 2012	Ноябрь 2012
Единое Национальное Движение Михаила Саакашвили	38	10
Коалиция Грузинская Мечта Бидзины Иванишвили	14	63

Спустя четыре года после этих событий, организатор видеозаписи, Ладо Бедукадзе в одном из своих телевизионных выступлений заявил, что иногда встречался с Бидзиной Иванишвили. Затем вместе с Валерием Хабурдзания, бывшим министром госбезопасности Грузии в 2001-2004 гг., который в настоящее время проживает в Москве и известен своими пророссийскими политическими взглядами и тесными связями с Кремлем [9], Бедукадзе выступил в качестве одного из лидеров малоизвестной в Грузии политической организации «Центристы» для участия в парламентских выборах 2016 года.

Председателем этой организации был Темур Хачишвили, один из лидеров бывшей военизированной группировки Мхедриони, министр внутренних дел Грузии в 1992-1993 годах, затем заместитель министра госбезопасности, приговоренный к 11 годам лишения свободы в 1996 году по обвинению в организации теракта против президента Грузии Эдуарда Шеварднадзе 29 августа 1995 года. Основным обвиняемым в организации этого взрыва был начальник Хачишвили - Игорь Гиоргадзе, генерал-лейтенант, министр госбезопасности Грузии, бывший высокопоставленный офицер КГБ, проживающий в настоящее время в Москве. Кремль всегда игнорировал неоднократные требования грузинского правительства о его экстрадиции в Грузию. После освобождения Темур Хачишвили основал пророссийскую партию «Датви» («Медведь»), которая не получила популярности в Грузии [10].

В 2016 году предвыборные обещания и ролики «центристов» были полностью посвящены России. На них были представлены видеокадры с изображением президента России Владимира Путина и

российских танков. В случае победы на парламентских выборах центристы обещали обеспечить пенсионеров Грузии российскими пенсиями, принять закон о двойном гражданстве, а также разместить российские военные базы в Грузии.

Но эти ролики вызвали серьезный политический скандал в грузинском обществе, в результате чего Центральная избирательная комиссия вынуждена была запретить «центристам» участвовать в парламентских выборах и ни один из них не попал в парламент.

Как показали последующие восемь лет правления ГМ, особенно во время президентских выборов 2018 года, в стране воцарился неформальный олигархический стиль правления, когда все три ветви власти и особенно спецслужбы контролируются олигархом Бидзиной Иванишвили. Последовали неоднократные новые коррупционные скандалы, 100-процентная девальвация национальной валюты и падение уровня доходов населения; суды и правоохранительная система оказались полностью зависимыми от воли олигарха, а выборы фальсифицируются путем подкупа, шантажа и запугивания избирателей.

В последние годы Грузия все больше приближается к мафиозно-клептократической форме правления и отходит от демократической системы. Внешне в стране декларируется принцип разделения властей: работают суды, полиция и прокуратура, а на среднем и низшем уровне поддерживается низкий уровень коррупции и преступности, но все основные решения о назначении или смещении председателя парламента, членов Верховного суда, премьер-министра и всех министров, в частности МВД, руководителя Службы государственной безопасности и генерального прокурора, принимает одно лицо - олигарх Бидзина Иванишвили. На этот факт указали не только все представители политической оппозиции, но и те члены парламента и правительства, которые в разное время порвали отношения с ГМ. Неформальное правление предполагает существование теневого правительства в стиле мафии - через близких к олигарху родственников, деловых людей и людей с криминальным прошлым, с целью захвата наиболее прибыльных сфер бизнеса и незаконного получения многомиллионных средств из государственного бюджета через тендеры.

Средством сохранения власти является манипулирование выборами путем подкупа и запугивания избирателей. В случае протестов политической оппозиции и активистов гражданского общества они преследуются с помощью правоохранительных органов, неформально подчиненных Иванишвили, путем манипулирования

следственными материалами - например, использования лжесвидетелей, подбрасывания незаконного оружия или наркотиков. Такой стиль правления, который фактически является полным захватом государства как в России, так и в Грузии, может квалифицироваться как супермафия. Подражая российскому стилю правления, грузинский режим постоянно сталкивается с ожесточенным сопротивлением политической оппозиции, гражданского общества и массовыми протестами молодежи.

Супермафия, войны и геополитика

После нападения на Грузию в августе 2008 года и бомбардировок всех ее стратегических объектов и аэродромов (кроме тбилисского международного, так как там стояли американские военные самолеты «Геркулес»), Россия признала сепаратистские режимы в Абхазии и Цхинвальском регионе (Южной Осетии) в качестве независимых государств, а в 2013 году осуществила вооруженный захват Крымской Рады, аннексию Крыма и развязала кровавый конфликт в Донбассе и Луганске. В результате, бесчисленное количество взрывов унесло жизни десятков тысяч людей. Основное количество этих взрывов останется без расследований, хотя инициаторы и исполнители данных преступлений хорошо известны. Результатом этой агрессии явилось превращение Абхазии, Южной Осетии и Крыма в военные плацдармы и усиление геополитических угроз со стороны России в черноморском и кавказском регионах, а война между Азербайджаном и Арменией привела к появлению российских миротворцев и в Нагорном Карабахе.

15 мая 2020 года законодатели США обратились к государственному секретарю Майклу Помпео и министру финансов Стивену Мнучин по поводу ухудшения качества управления и незаконной финансовой деятельности в Грузии. Они заявили, что нынешнее правительство Грузии причастно к попыткам поставить под угрозу важнейшие интересы американской национальной безопасности, таким как исключение американских компаний из строительства нового порта в Анаклии. История расследований показывает, как олигарх Бидзина Иванишвили и его правительство запугивали основателей ТВС банка, которые представляют крупнейший коммерческий банк Грузии, и блокировали ТВС Holding и американские компании из Консорциума развития Анаклии в целях прекращения строительства стратегически важного глубоководного морского порта на грузинском побережье Черного моря, что не в интересах России [7]. В письме подчеркивается, что к 2019 году прямые иностранные инвестиции в Грузию сократились почти на 50%,

в то время как на самом деле налоги и бюрократические барьеры для западных предприятий увеличились, законный бизнес вытеснен, на смену им пришла незаконная торговля, а порт в Батуми стал объектом незаконной нефтяной деятельности для Ирана [17].

10 июня 2020 года Республиканский исследовательский комитет США выпустил доклад «Укрепление Америки и противодействие глобальным угрозам», в котором говорится, что «Бидзина Иванишвили, самый богатый человек в Грузии, является близким союзником Путина и участвует в дестабилизации Грузии в пользу России» [16, с. 37]. По мнению авторов доклада, Государственный департамент должен составить список связанных с Кремлем олигархов, которые помогают российской военной агрессии с помощью марионеток и наемников [16, с. 37].

Вывод

Расследование преступлений (в том числе и с применением взрывчатых веществ), совершаемых представителями профессиональной организованной преступности и преступниками-одиночками, существенно отличается от

преступлений, совершаемых представителями супермафии. Расследование последних более многоаспектно и требует координации действий представителей правоохранительных, военных и разведывательных структур, политиков, дипломатов и государственных чиновников, гражданского общества и международного сотрудничества. Это также связано с проблемой обеспечения независимости расследований от политических влияний.

Список использованных источников

1. Berlinger, J. 2012. "How a brutal prison scandal abuse video could throw one of America's key Eurasian allies into chaos." *Business Insider*, September 25. Accessed July 1 2020. <https://www.businessinsider.com/georgia-prison-scandal-election-chaos-2012-9>

2. Чарквиани, Н. 2012, 20 сентября. "Грузия: тюремный скандал. *Голос Америки*. Просмотрено 1 июля 2020 г. <https://www.golos-ameriki.ru/a/georgia-prison-scandal/1511557.html>

3. Courtois, S., N. Werth, J.-L. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margolin. 1999. "The Great Terror." Chapter 10 in *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

4. Постановление СНК РСФСР от 05.09.1918 "О красном терроре". Accessed July 10 2020. https://bessmertnybarak.ru/article/postanovlenie_o_krasnom_terrore/

5. Galeotti, M. 2018. *The Vory: Russia's Super Mafia*. New Haven and London: Yale University Press.
6. Galeotti, M. 2019. "The Vory: Russia's Super Mafia." *Moscow Times*, May 5. Accessed February 10 2020. <https://www.themoscowtimes.com/2019/05/05/mark-galleotti-the-vory-russias-super-mafia-a65488>.
7. History of the Investigations Launched Against the Founders of TBC Bank and the Anaklia Port – Updated. 2020. Transparency International Georgia, May 27. Accessed June 2 2020. <https://www.transparency.ge/en/blog/history-investigations-launched-against-founders-tbc-bank-and-anaklia-port-updated>.
8. Hobbs, T. 1886. *Leviathan or the Matter, Form and Power of a Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*. Second Edition. London: George Routledge and Sons.
9. Хабурдзания, В. 16 октября 2016 г. Информационное агентство Кавказский Узел. Просмотрено 12 января 2021 г. <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/40616/>
10. Информационное агентство Новости Федерации. 17 декабря 2002 г. В Грузии появилась пророссийская партия "Медведь", 17 декабря. Просмотрено 22 января 2021 г. <http://regions.ru/news/944659/>
11. Kautsky, K. 1921. *Georgia: A Social-Democratic Peasant Republic, Impressions and Observations*. Chapter XII "The Bolshevik Invasion". London: International Bookshops. Accessed July 7 2020. <https://www.marxists.org/archive/kautsky/1921/georgia/index.htm>
12. Kiger, P. J. 2019. "How Joseph Stalin Starved Millions in the Ukrainian Famine." *History*, April 16. Accessed 6 July 2020. <https://www.history.com/news/ukrainian-famine-stalin>
13. Kosicki, P. H. 2011. "The Katyń Massacres of 1940". *SciencesPo*, July 11. Accessed July 6 2020. <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/fr/document/katyn-massacres-1940.html>
14. Kupatadze, A. 2012. *Organized Crime, Political Transitions and State Formation in Post-Soviet Eurasia*. London: Palgrave Macmillan.
15. Navarro, L., and I. T. Woodward. 2012. Public attitudes in Georgia: Results of a November 2012 survey carried out for NDI by CRRC. Research funded by the Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA). Tbilisi: National Democratic Institute. Accessed June 5 2020. <https://www.ndi.org/georgia-polls>
16. RSC (The RSC National Security Strategy). Strengthening America & Countering Global Threats. The Republican Study Committees' Task Force On National Security And Foreign Affairs. Accessed June 14, 2020. <https://rsc->

johnson.house.gov/sites/republicanstudycommittee.house.gov/files/%5BFINAL%5D%20NSTF%20Report.pdf

17. Sen. Cruz, Colleagues Urge Secretary of State and Treasury Secretary to Protect American Businesses and Assess Ivanishvili's Ties to Russia and Iran. 2020. U.S. Senator for Texas Ted Cruz, May 15. Accessed May 16 2020. https://www.cruz.senate.gov/?p=press_release&id=5111

18. Shelley, L. 2018. "A Tangled Web: Organized Crime and Oligarchy in Putin's Russia." *Texas National Security Review*, September 15. Accessed July 11 2020. <https://warontherocks.com/2018/11/a-tangled-web-organized-crime-and-oligarchy-in-putins-russia/>

19. Slade, G. 2011. "Mafia and Anti-Mafia in the Republic of Georgia. Criminal Resilience and Adaptation Since the Collapse of Communism". PhD diss., Oxford: St. Antony's College. Accessed July 9, 2020. https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:1a0fdb4a-a671-4675-840d-dea296bc5272/download_file?file_format=pdf&safe_filename=THESIS01&type_of_work=Thesis

Кушнір Григорій Андрійович,

доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики юридичного
факультету Академії праці, соціальних
відносин і туризму, кандидат юридичних
наук, доцент

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ВИБУХУ В БУДІВЛЯХ І СПОРУДАХ

При скоєнні вибуху в будівлях або спорудах злочинці мають на меті знищення чужого майна та спричинення жакхливих наслідків в тому числі жертв серед населення, що ставить за мету залякування мешканців суспільства, що проживають в тій чи іншій території. Досить згадати відомі факти вибухів будинків у містах Донецьку, Запоріжжі, Дніпропетровську. У всіх зазначених випадках злочинці використовували досить великі заряди вибухових речовин (ВР). Для терористичних актів найбільш характерним способом являється вибух всієї будівлі, але іноді застосовуються і відносно малі заряди, які можуть заподіяти часткову шкоду будівлі або споруді. Для підризу будівлі може бути використано вибуховий пристрій (ВП) з великим зарядом вибухової речовини або кілька зарядів, але з єдиним джерелом підризу.

В деяких випадках правопорушники закладають ВП великої потужності на несучих конструкціях будівель, для того щоб будівлі

було спричинено максимальне пошкодження, аж до руйнування. Нерідкі випадки, коли для пошкодження будівель біля них розташовують транспортний засіб з великою кількістю ВР з метою фугасної дії ударної хвилі. Наприклад, вибуху, що мав місце в 1995 р. у м. Оклахома (США) і забравшого життя 168 осіб [1, с. 35].

Найбільш складною для огляду місця вибуху будівель і споруд є ситуація, коли є факт повного руйнування або ж коли будівля постраждала так, що підлягає знесенню. Складність полягає в тому, що паралельно з оглядом місця події на місці проводяться рятувальні та аварійні роботи, при цьому в огляді бере участь велика кількість людей, які до розслідування факту вибуху не мають ні якого відношення. Як правило, такий огляд може тривати від декількох годин до декількох діб.

Основне завдання огляду місця вибуху будівлі в багатьох випадках зводиться до визначення причин вибуху, виявленню і безпосередньому вивченню епіцентру вибуху. Після вибуху в гаражно-будівельному кооперативі в м. Бориспіль Київської області частина гаражних приміщень виявилися заваленими бетонними перекриттями, що впали на підлогу.

Місце вибуху в приміщенні є не менш складним видом огляду. Складність полягає в тому, що огляд проводиться на тлі великих руйнувань і забруднень, викликаних діями продуктів вибуху і ударної хвилі на предмети матеріальної обстановки. Місце події характеризується високою щільністю об'єктів, що підлягають детальному дослідженню. У зв'язку з цим велике значення при огляді такого місця вибуху набуває відновлення на плані-схемі першопочаткової речової обстановки.

Однією з істотних особливостей огляду місця події у справах цієї категорії є наявність фактору підвищеної небезпеки для життя і здоров'я його учасників, що вимагає знання та дотримання спеціальних правил безпеки. Професійний ризик характерний для діяльності слідчого, оперативного працівника та експерта, але межі його допустимості повинні чітко уявлятися. Вимога безпеки розслідування - одна з умов широкого залучення фахівців в області вибухотехніки для здійснення огляду місця події. Ті обставини які вказують, що вибух вже стався, не є гарантією відсутності інших вибухонебезпечних об'єктів. Крім того, учасників слідчо-оперативної групи (СОГ) підстерігають і інші небезпеки: падіння конструкцій, отруєння газом, ураження електрострумом, опіки і т.п. Багаторазово збільшується ступінь небезпеки при огляді місця вибуху на складах боєприпасів, газифікованих споруд [3, с. 17].

Перераховані особливості обумовлюють необхідність залучення до огляду місця події фахівців різних галузей знань, в тому числі і в області інженерно-будівельної справи. Не слід виключати версію про техногенний вибуху (наприклад, газоповітряної суміші побутового газу або парів горючих речовин). До огляду місця події в цьому випадку слід залучати фахівців в галузі газопостачання.

Проведення огляду місця вибуху, пов'язаного з руйнуванням будівель і споруд, які, як правило, супроводжуються великою кількістю жертв, потребує високої організації та техніко-криміналістичної підготовки. Здійснення організаційно-підготовчих заходів до виїзду на місце пригоди починається з моменту отримання повідомлення про вибух. При отриманні повідомлення черговий по органу повинен вжити всіх необхідних заходів, пов'язаних з охороною місця події і фіксацією первинної інформації, отриманої від інформатора. У першу чергу необхідно поставити до відома керівництво, зібрати СОГ, перевірити готовність технічних засобів, визначити і (спільно з керівником органу та СОГ) забезпечити прибуття на місце події інших учасників огляду (судово-медичного експерта, експерта хіміка інших фахівців), повідомити керівників всіх правоохоронних органів, що займаються розслідуванням терористичних актів.

Основними завданнями огляду місця вибуху є наступні:

- дотримання вимог безпеки від повторних вибухів, обвалів і т.п.;
- вивчення і фіксація матеріальної обстановки місця вибуху;
- виявлення, попереднє дослідження, фіксація і вилучення матеріальних об'єктів, дозволяючих визначити безпосередню причину, спосіб та інші обставини вибуху;
- встановлення епіцентру вибуху;
- відновлення механізму вибуху по слідах і іншим матеріальним об'єктам;
- встановлення способу підризу, потужності підірваного ВП, його виду та конструктивних особливостей;
- виявлення, фіксація і вилучення матеріальних слідів, що дозволяють виявити осіб, причетних до злочину;
- виявлення умов, які сприяли здійсненню вибуху (або виникли після нього), які загрожують життю і здоров'ю людей, і вжиття заходів до їх уникнення;
- ліквідація наслідків вибуху.

Поряд з передбаченими правилами загальної методики огляду місця події на місці вибуху в будівлі та споруді одночасно ведуться

роботи співробітниками міністерства охорони здоров'я, ДСНС (з ліквідації пожежі, розбору завалів, порятунку з-під руїн та ін.), інших служб. Всі зазначені фактори вимагають від осіб, які приймають участь в огляді місця пригоди, особливого і комплексного підходу до організації робіт на місці вибуху.

В особливо складних випадках організуючою ланкою в ході роботи на місці вибуху повинен стати штаб пошуково-рятувальних робіт, до складу якого мають увійти представники всіх служб різних міністерств і відомств, які виконуватимуть свої завдання на місці вибуху (ДСНС України, МВС України, СБ України, МОЗ і т.д.).

Основними завданнями роботи такого штабу є:

а) досягнення злагоджених дій усіма учасниками робіт на місці вибуху;

б) максимально повне і швидке техніко-криміналістичне забезпечення пошуково-рятувальних та інших дій (розмінування), проведення яких обумовлюється складною ситуацією;

в) попереднє інформування всіх учасників пошуково-рятувальних робіт про можливі сліди вибуху і ознаках ВП.

До негативної сторони організації роботи на місці вчинення вибуху ВП відносяться наслідки самого вибуху - пожежа, пошкодження комунікацій (газопостачання, водопостачання, лінії електропередач і т.п.). Вони суттєво ускладнюють організацію роботи СОГ на місці події і призводять до втрати слідів злочину. До негативної сторони також можна віднести:

- тривалість і трудомісткість процесу огляду;
- велика кількість фрагментів речової обстановки, які істотно ускладнюють виявлення залишків ВП;

- незначні розміри фрагментів, які залишилися після вибуху;
- великі відстані, на які під час вибуху розлітаються об'єкти і їх фрагменти;

- наявність великої кількості потерпілих, яким необхідно надання екстреної допомоги;

- необхідність термінового проведення невідкладних аварійно - рятувальних робіт та ін.

Якщо вибух стався в житловому будинку або на підприємстві, потрібно проконтролювати, чи всі мешканці або співробітники покинули приміщення, звернути увагу на пристарілих. Перш ніж приступити до огляду підірваної будівлі, потрібно з'ясувати її стан. Якщо конструкція будівлі загубила свою міцність в деяких місцях, там слід провести руйнівні роботи.

Після цього потрібно провести попередній ознайомлювальний огляд місця вибуху спільно з фахівцями вибухотехніками, упевнитись в безпеці від повторного вибуху вибухових пристроїв, які не вибухнули, що утворилися в результаті витоку газу, парів горючих рідин, вибухонебезпечних сумішей і т.п. При огляді місця вибуху можна виключати вірогідність повторного вибуху, який злочинці можуть передбачити недалеко від першого (підірваного) з метою заподіяння шкоди співробітникам правоохоронних органів.

В даний час рівень організації роботи засобів масової інформації не дозволяє співробітникам правоохоронних органів бути ізольованими на місці події від журналістів і кореспондентів. Часом прибувши на місце події СОГ зустрічають журналісти. При спілкуванні з журналістами потрібно дотримуватися певних правил. Для цього необхідно призначити одного співробітника СОГ, який буде певною мірою інформувати журналістів і контролювати їх від несанкціонованих дій на місці події.

Ще однією особливістю першо-початкового етапу огляду місця події, пов'язаного із вибухом, є прибуття на місце роботи СОГ керівництва різних відомств і органів (представників місцевих органів влади, начальницького складу МВС, прокуратури і СБУ). Воно, як правило, пов'язане з оцінкою загальної обстановки і наслідків вибуху, надання необхідної допомоги постраждалим. Керівники, рухаючись по місцю пригоди, намагаються підійти якомога ближче до епіцентру вибуху. Такі переміщення в зоні дії вибуху призводять до негативної зміни слідчої обстановки. Тому, в даній ситуації раціонально на стадії підготовки до огляду місця події огородити і в першу чергу обстежити доріжку для проходу керівників, журналістів. На даному етапі також рекомендується встановити місце, де проводитимуться попереднє дослідження і упаковка речових доказів, що мають значення для справи. Необхідно скласти масштабний план місцевості або приміщення.

Перед тим як безпосередньо приступити до огляду, слід зробити наступне:

- опитати всіх співробітників поліції, які несли службу в районі вибуху;
- всіх можливих свідків, потерпілих;
- скасувати положення постраждалих в момент вибуху;
- на основі отриманої інформації по можливості відновити все, що сталося на місці вибуху .

Огляд місця події дозволяє з'ясувати такі питання:

- коли і яка подія сталася, чи є вона злочином;

- чи є постраждалі;
- скільки було злочинців, яким шляхом вони вчинили злочин;
- що залишили злочинці на місці події, що забрали з собою і які сліди могли залишитися на його тілі, одязі, взутті, на знарядді злочину, транспортних засобах;

- які дані свідчать про особу злочинця.

Огляд місця події за фактом вибуху в будівлі або споруді проводиться за загальними правилами огляду місця вибуху з урахуванням деякої специфіки. І.Д. Моторний пропонує кілька способів детального огляду слідів вибуху: секторний, коли ділянка розбивається на окремі сектори; по квадратах, при якому територія розмежовується на відповідні ділянки залежно від будов або споруд, які є на даній території; вузловий, коли огляд починається в окремих місцях на тій території, де передбачається першочергове проведення аварійно-рятувальних та відновлювальних робіт зі зміною матеріальної обстановки [2, с. 15].

Детальне вивчення місця вибуху дозволяє отримати інформацію про:

- причини вибуху (техногенний вибух або вибух ВП);
- точне місце і способи закладки ВП;
- тип і конструктивні особливості спрацьованого ВП;
- кількість підірваного заряду ВР;
- спосіб підриву ВП;
- професійної підготовки та навичках у вибуховій справі особи, яка виготовила і встановила ВП (наприклад, в області інженерно-будівельної справи, у разі, коли невеликим зарядом руйнуються несуча конструкції, від чого відбувається повне руйнування будівлі) [5, с. 159].

У протоколі описуються всі дії слідчого і все виявлене в процесі огляду. Особливістю фіксації місця вибуху в будівлі та спорудах являється те, що в ході огляду може складатися декілька протоколів огляду. Такий прийом необхідний, коли в огляді бере участь кілька слідчо-оперативних груп. Один зі слідчих складає протокол огляду всієї території з описом місцевості, самої будівлі, об'єктів і слідів, виявлених навколо будівлі. Інший протокол (протоколи) буде містити детальний опис окремих територій (зон) огляду: криша будівлі; окремих приміщень та інших сюжетно-важливих ділянок території огляду.

З метою забезпечення сприйняття зафіксованих в ході огляду даних по вибуху, а також для подальших експертних досліджень, необхідної вихідної інформацією додатково складаються плани, схеми

і креслення: основних місць руйнувань будівель і споруд, руйнувань і пошкоджень речової обстановки; місць виявлення основних фрагментів ВП; місць взяття змивів з предметів речової обстановки і місць взяття контрольних проб і зразків [4, с.22].

При огляді рекомендується застосування відеозапису, так як в ході робіт на місці події постійно проводяться роботи із зміною обстановки. Особливо це має значення при розборі завалів і обвалень. Для проведення відеозапису прийнятно застосування всіх видів зйомки. Найбільш доцільно періодичне проведення вузлового виду зйомки безпосередньо ділянки вибуху, яка може зафіксувати особливості руйнувань, пошкоджень.

Список використаних джерел

1. Дильдин Ю.М. Место взрыва, как объект криминалистического исследования. – М.: 1995.
2. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом.- М., 1999.
3. Прихоров-Лукін Г.В. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху.- К.:Еліт-Прінт, 2011.- 216 с.
4. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху.- Методичні рекомендації.- К.:УкрДГПІ, 2013, 36 с.
5. Криміналістика. Академічний курс: підручник/ Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та інші], 2-ге вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2018, 504 с.

Лісіцький Андрій Валерійович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЇНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із підпалами, сьогодні є надзвичайно актуальним питанням.

У нормах Кримінального кодексу України закріплено ряд статей, де підпал є способом вчинення чи приховання кримінальних

правопорушень, що визначено у диспозиції статті чи є кваліфікуючими ознаками.

Так, зокрема, мова йде про такі склади злочинів:

- ст. 113 КК України «Диверсія» – вчинення з метою ослаблення держави вибухів, **підпалів** або інших дій, спрямованих на масове знищення людей...; (розділ I. Злочини проти основ національної безпеки України);

- ст. 194 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна» (ч. 2 – вчинене шляхом **підпалу**, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом); (розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності»);

- ст. 195 КК України «Погроза знищення майна» (ч. 1 – шляхом **підпалу**, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом); (розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності»);

- ст. 239-1 КК України «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель») (ч. 3 – шляхом **підпалу**, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом); (розділ VI «Кримінальні правопорушення проти довкілля»);

- ст. 240 КК України «Порушення правил охорони або використання надр» (ч. 4 – шляхом **підпалу**, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом); (розділ VI «Кримінальні правопорушення проти довкілля»);

- ст. 252 КК України «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» (ч. 2 – шляхом **підпалу** або іншим загальнонебезпечним способом); (розділ VI «Кримінальні правопорушення проти довкілля»);

- ст. 258 КК України «Терористичний акт» – тобто застосування зброї, вчинення вибуху, **підпалу** чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини...; (розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»);

- ст. 259 КК України «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності», а саме завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, **підпалу** або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками; (розділ IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»);

- ст. 294 КК України «Масові заворушення», тобто організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, **підпалами**, знищенням майна, захопленням будівель або

споруд.; (розділ XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності»);

– ст. 347 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» (ч. 2 – шляхом **підпалу**, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом); (розділ XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів»);

– ст. 378 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного» (ч. 2 – шляхом **підпалу**, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом); (розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя»);

– ст. 399 КК України «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи» (ч. 2 – шляхом **підпалу**, вибуху або іншим загальнонебезпечним способом); (розділ XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя») та ін.

Попри значну кількість протиправних діянь, посягання на різні суспільні відносини, дані кримінальні правопорушення можуть бути об'єднані за такою ознакою як «спосіб вчинення».

Спосіб характеризується умисними діями, які полягають у активних діях щодо здійснення підпалу. Відповідно, спосіб вчинення пов'язаний із іншими елементами криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень – слідовою картиною, обстановкою вчинення та ін., що відображається у методиці розслідування даних кримінальних правопорушень.

За даних умов важливого значення набуває застосування спеціальних знань. Стосовно тлумачення терміну «спеціальні знання», форм їх застосування в кримінальному провадженні, серед вчених та практичних працівників існують різні точки зору.

Згідно точки зору В. К. Лисиченка, В. В. Циркаля, спеціальними знаннями є не загальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, отримані внаслідок професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст з метою сприяння слідчому чи прокурору в з'ясуванні обставин справи або дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібно їх використання [3, с. 22].

Таким чином, аналізуючи думки вчених щодо визначення поняття «спеціальні знання», можна підсумувати, що погляди науковців відрізняються. Ми поділяємо думку про те, що спеціальні знання не є загальновідомими.

На підставі результатів вивчення думок науковців з досліджуваного питання поняття «спеціальні знання» можна охарактеризувати як знання і навички їх застосування в певній галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, що отримані в процесі освітньої підготовки та професійної діяльності особами, яких залучають відповідно до норм кримінального процесуального законодавства з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Кримінальний процесуальний кодекс України [1] передбачає використання спеціальних знань у формі проведення експертизи, участі спеціаліста у слідчих (розшукових) діях.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, використання спеціальних знань здійснюється шляхом: залучення спеціалістів для участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз; проведення різних перевірок, обстежень; одержання довідок та консультацій у знайомих осіб; витребування та використання документів, які складаються такими особами, у ході їх службової діяльності; допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз [2, с. 542].

Непроцесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, мають місце тоді, коли результати їх застосування не відображаються у процесуальних документах. Поширеною непроцесуальною формою використання спеціальних знань є відомчі ревізії та розслідування. Наступною непроцесуальною формою використання спеціальних знань під час розслідування є консультативна допомога спеціалістів. З цією метою використовується вже накопичений досвід спеціаліста з урахуванням особливостей конкретних обставин. Така допомога надається в усній або письмовій формі [2, с. 542-543].

Окрім того, варто зазначити про непроцесуальні форми використання спеціальних знань, які використовуються під час кримінального провадження, у тому числі й проведення спеціалістом попередніх (експрес) досліджень. Попереднє дослідження здійснюють за допомогою засобів криміналістичної техніки, із залученням пересувних криміналістичних лабораторій, які оснащені новими технічними засобами, наборами хімічних реактивів. Окремої уваги також заслуговує консультативна діяльність спеціаліста.

Можна визначити такі основні функції, які реалізуються спеціалістом як носієм спеціальних знань під час кримінального провадження: пізнавальна – полягає у наданні допомоги слідчому у

пізнанні події кримінального правопорушення; технічна – полягає в допомозі щодо виявлення, вилучення й фіксації слідової інформації та речових доказів; консультативна – полягає в наданні порад суб'єктам кримінального провадження; довідкова – полягає у роз'ясненні термінів, понять, реквізитів документів; інформаційна – виражається у інформуванні учасників кримінального провадження; організаційно-технічна – полягає в допомозі щодо підготовки процесуальних документів, схем, планів.

Вимогами до спеціальних знань, які використовують у кримінальному провадженні, є законність, науковість, ефективність, етичність, безпечність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Право, 2020. 752 с.

3. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве: (методологические вопросы). Киев : Вища шк., 1980. 156 с.

Луценко Сергій Григорович,
завідувач відділом вибухотехнічних
досліджень лабораторії криміналістичних
видів досліджень Київського науково-
дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Питання щодо проведення судових вибухотехнічних експертиз завжди було особливим і відповідальним тому, що судова вибухотехнічна експертиза, як правило, носить комплексний характер, а її проведення вимагає залучення фахівців, що мають знання в різних галузях науки, техніки, ремесла. Крім того, за фактом вибуху нерідко виникає необхідність в призначенні інших експертиз, послідовність проведення яких визначається з урахуванням інформації отриманої на стадії попереднього дослідження криміналістичних слідів, що є основними об'єктами подальших досліджень. Інакше кажучи, важлива для слідства і розшуку інформація може бути втрачена, а речові докази

передчасно видозмінені або зруйновані. Уникнути цього - одна з головних вимог криміналістичного підходу до дослідження усієї сукупності ознак, якими володіють речові докази. На жаль, існуюча практика показує, що ця вимога не завжди виконується на стадії виявлення і фіксації слідів вибуху, допускаються помилки, як зі сторони спеціалістів, які безпосередньо здійснюють пошук, фіксацію і вилучення слідів на об'єктах, що вилучаються з місця події, так і самих слідчих, які залучають ці об'єкти до матеріалів кримінального провадження.

Приміром на окремих елементах вибухового пристрою з тієї або іншої причини, що не піддалися значним деформаціям і руйнуванням, можуть знаходитися сліди папілярних візерунків рук, які можливо належать особам, причетним до здійснення кримінального вибуху. А за умови їх правильної фіксації і вилучення дані сліди можуть стати основними доказами у справі, що викликає необхідність призначення дактилоскопічної експертизи. На жаль, як показує практика, традиційні сліди (рук, ніг, інструменту, транспортних засобів) на місцях вибухів у переважній більшості випадків безповоротно втрачаються в результаті неконтрольної присутності на місці події великої кількості випадкових осіб.

Так само, доцільно проведення біологічної експертизи виявлених на місці вибуху потожирових виділень, крові, волосся і тому подібне. Дослідження у рамках фізико-хімічної експертизи виявлених мікрооб'єктів, таких як: волокна одягу, сліди нафтопродуктів, частки речовин та ін., дозволяє отримати інформацію про їх природу, вид матеріалу і його властивості.

Перелічені вище експертні дослідження проводяться з використанням відповідних методик, що дозволяють уникнути знищення об'єктів-носіїв. Вони здійснюються до проведення хімічного дослідження по виявленню слідової кількості підірваної вибухової речовини у рамках вибухотехнічної експертизи. У зв'язку з цим при проведенні дактилоскопічної, біологічної, фізико-хімічної експертиз, за фактом вибуху, потрібно прийняти комплекс заходів, що забезпечує збереження мікрочастинок вибухової речовини, на досліджуваних речових доказах, які є носіями слідів підірного заряду вибухової речовини.

В процесі огляду поданих на експертизу речових доказів експерт, який спеціалізується по виконанню вибухотехнічних експертиз об'єднує їх в групи, оцінює можливу інформативність і виділяє характерні сліди, придатні для поглибленого вивчення. Крім того, намічені напрями досліджень, необхідні для вирішення

поставлених питань, вимагають використання більш вузькоспеціалізованих знань в галузі фізики, хімії, металознавства, трасології та інше. При цьому в першу чергу проводяться дослідження, що не призводять до руйнування і знищення речових доказів.

Різнманіття матеріалів і речовин, використовуваних в конструкціях вибухових пристроїв, вимагає проведення криміналістичного дослідження по встановленню їх групової приналежності на основі різних експертних методик, зокрема трасологічної експертизи.

Сліди вибухової речовини в основному досліджуються краплинними аналітичними реакціями, методами тонкошарової хроматографії. Використовуються також газова, газорідинна і рідинна хроматографія, інфрачервона спектрометрія, рентгеноструктурний аналіз. Для визначення компонентів піротехнічних складів зазвичай застосовуються елементний спектральний та мікро-спектральний методи.

Встановлення конструкції вибухового пристрою і його окремих елементів часто вимагає проведення металографічного дослідження, яке дозволяє визначити марку використаного металу, оцінити потужність вибухової речовини по зміні структури металу в результаті вибухового навантаження. А за наявності зварних або паяних швів дозволяє встановити застосовану зварювальну техніку, матеріали, марку електроду, тип припою та інше.

Важливу роль у проведенні вибухотехнічних експертиз відіграє повнота наданих на дослідження матеріалів, які готуються та направляються працівниками слідчих підрозділів та судів різних інстанцій.

Нажаль, в практиці досить часто зустрічаються випадки, коли при складанні постанов про призначення судових вибухотехнічних експертиз, вихідна інформація викладається некоректно або невірною (хибною). До таких помилок, наприклад відносяться:

- невірно зазначена назва експертизи;
- невірно зазначені номер кримінального провадження та прізвища підозрюваних, потерпілих, свідків;
- невірно зазначається кількість наданих на дослідження об'єктів дослідження;
- питання на експертизу формуються некоректно, а часом навіть незакінченими;
- питання на експертизу копіюються під копірку з інших постанов без перевірки їх необхідності відповідно до фабули розслідуваного правопорушення.

Дані помилки потрібно обговорювати та вказувати на недопустимість їх допущення під час навчального процесу у ВУЗах, а також у системі професійної підготовки Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України. Також необхідно відновити систему наставництва для молодих спеціалістів, або працівників, які призначені на нові посади для контролю з боку керівництва підрозділів.

Також є непоодинокі випадки, коли на експертизу не надаються документи, які складають спеціалісти-вибухотехніки під час огляду місця події (акт обстеження, акт розрядження, довідка категорії небезпечності вилученого об'єкта).

Вищевказані проблеми виникають через різні обставини, як через незнання слідчим порядку і правил складання документів щодо призначення експертиз, так і незалучення спеціалістів-вибухотехніків до огляду місця події, у разі виявлення або застосування вибухових матеріалів на місці події.

Дуже часто, в постановках про призначення експертиз слідчими виносяться на вирішення питання щодо придатності використання вилучених предметів за призначенням, тобто питання, які пов'язані з проведенням підривних (вибухових) робіт. Однак в реальності, на даний час експерти, які спеціалізуються на проведенні судових вибухотехнічних експертиз, як Міністерства Юстиції України так і Міністерства внутрішніх справ України, не мають можливості проведення вибухових робіт. По-перше і це основне - відсутнє законодавче підґрунтя, яке надає можливість (дозвіл) на проведення вибухових робіт експертом-вибухотехніком, і по-друге – не у всіх підрозділах є необхідні умови для зберігання штатних вибухових матеріалів і наявність відповідного матеріального технічного забезпечення і засобів індивідуального захисту необхідних для проведення такого виду робіт, а також транспортних засобів для перевезення об'єктів дослідження та штатних вибухових матеріалів.

На наш погляд, це являється результатом непродуманої політики реформування експертних підрозділів системи МВС України, а також небажання інших міністерств та відомств привести усі експертні підрозділи, які займаються проведенням судових вибухотехнічних експертиз до забезпечення навчання працівників, з ціллю отримання допусків на самостійне проведення вибухових робіт, а також забезпечення підрозділів необхідним технічним обладнанням, транспортом і засобами індивідуального захисту.

В результаті, судові експерти не можуть самостійно проводити спеціальні вибухотехнічні роботи. Через це, деякі експерти

направляють клопотання на ім'я слідчих та суддів про необхідність залучення працівників вибухотехнічних підрозділів Національної поліції МВС України, щоб вони проводили спеціальні вибухові роботи в ході експертного дослідження. Дана робота виконується спеціалістами-вибухотехніками Департаменту вибухотехнічної служби (ДВТС) Національної поліції України, але виникає питання на якій підставі? Так, як висновок експерта підписує судовий експерт «експерт-виконавець» відповідно до статті 71 Кримінального процесуального Кодексу України, який виконує дану експертизу і несе повну відповідальність за повноту дослідження. До того ж, при залученні спеціаліста-вибухотехніка ДВС НП України можливі такі негативні наслідки, як:

- розголошення інформації, по кримінальному провадженню;
- спеціаліст-вибухотехнік ДВС НП України, що проводив спеціальні вибухотехнічні роботи не несе ніякої відповідальності за результат виконання вибухових робіт в межах експертного дослідження, окрім виконання вимог техніки безпеки;
- судовий експерт, який виконує експертизу, не має доступу до досліджуваного об'єкту (об'єктів) через міри безпеки під час проведення спеціальних вибухових робіт, що може призвести до різних казусів, які в свою чергу впливають на об'єктивність експертного дослідження і як наслідок успішного відпрацювання версій щодо повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

Отже, як результат залучення спеціалістів-вибухотехніків може бути складений неправдивий висновок експерта, який у подальшому буде оскаржений в судовому засіданні та невизнаний судами різних інстанцій. Тобто судовий експерт працює «на корзину», а також може бути притягнутий до відповідальності згідно чинного законодавства.

З практики виконання судових вибухотехнічних експертиз у Київському НДІСЕ МЮ України, судові експерти, під час відповіді на питання щодо застосування за призначенням чи спроможності до підриву вилучених предметів, змушені надавати відповідь про відсутність у КНДІСЕ МЮ України створених умов для проведення спеціальних вибухотехнічних робіт.

Експертизи у справах, пов'язаних з вибухами, як правило, складні і вимагають тривалого часу для їх проведення. Проте відповіді на цілу низку запитань, важливих для уточнення версії і організації невідкладних оперативно-розшукових заходів, можуть бути отримані слідчим в найкоротші терміни за умови його тісного контакту з експертом-вибухотехніком.

Marcinek Milan,

expert in fire engineering research of the Expert
Center of Slovakia, Ph.D.

Marcineková Michaela,

Mgr., Ministry of Interior of the Slovak
Republic

LEGISLATION AND CONDITIONS FOR DANGEROUS GOODS TRANSPORT BY ROAD

Abstract

An explosion is a chemical reaction of an explosive or explosive mixture. Explosives are capable of an extremely rapid exothermic reaction associated with the formation of a large volume of high temperature gases. This reaction is usually triggered by initiation, which is the result of improper handling or other mechanical, thermal or electrical stimuli. Proper handling, especially of dangerous goods, is essential. Authors in their contribution approach the legal regulation and conditions for dangerous goods transport by road.

Keywords: *explosion, explosive, flammable substances, dangerous goods, legislation*

INTRODUCTION

An explosion is an unexpected oxidation reaction of an explosive or explosive mixture. This reaction is triggered by initiation or other stimulus. Explosive mixtures may contain substances of an explosive nature, auxiliaries or even substances which do not have explosive properties. Part of such a mixture, which consists of non-explosive substances, is generally a suitable fuel and oxidizing agent, which supplies the chemical reaction with the oxygen needed for combustion, because the amount of oxygen supplied from the ambient atmosphere is not sufficient to burn the mixture in a sufficiently short time. According to practical use, we divide explosives into explosives, which are easily ignitable explosives and usually serve to initiate explosives or ammunition, explosives that are normally insensitive to external influences and, conversely, can detonate at high detonation velocity after initiation and finally ammunition. are used as a projectile for ammunition for firearms for military, sports and hunting purposes. Explosives also include, in part, pyrotechnic mixtures, which are mixtures of combustibles, oxidizers and other auxiliaries that produce the relevant pyrotechnic effect. [1]

The risk of explosion and thus the occurrence of an emergency is closely related to the transport of dangerous goods. These substances and their negative properties can endanger human life, health as well as cause

significant property damage. In our contribution, we will therefore further focus on the area of legislation and the conditions for transport of dangerous goods. Due to the level of possible risk caused, we will focus on transport by road.

DANGEROUS GOODS TRANSPORT

The transport of dangerous goods have a special position on the transport market. Economic and industrial development means that explosive, toxic, corrosive, self-igniting or otherwise dangerous substances and articles are increasingly being transported worldwide. The risk associated with this transport is growing. Of course, in the interests of safety, these special transports must be governed not only at national but also at international level by strict regulations. This applies, inter alia, to the design of vehicles, the packaging and loading of dangerous goods, their marking, their correct declaration in transport documents. [2]

LEGAL REGULATIONS FOR DANGEROUS GOODS TRANSPORT IN INTERNATIONAL CONTEXT

The Slovak Republic is bound by a number of international treaties, regulations and agreements in the field of safety based on the Model Regulations of the Recommendations for the Transport of Dangerous Goods issued by the UN. On this basis, the transport of dangerous goods is ensured by international agreements ADR, RID and ADN. These agreements are among the most important conventions governing the conditions for the transport of dangerous goods between States. [4]

RID (*International Regulation concerning the Transport of Dangerous Goods by Rail*) is an international agreement for the transport of dangerous goods by rail. It describes the classification of dangerous goods, including classification criteria and relevant test methods, requirements for driver training, requirements for the use of packaging, tanks and means of transport.

ICAO/IATA (*International Civil Aviation Organization*) International Civil Aviation Organization. It is an agreement on the transport of dangerous goods by air in the territory of the Slovak Republic, as well as in other countries of the ICAO/IATA agreement according to the client's requirements. The ICAO Committee approves standards and recommended practices for air navigation, protection against unlawful disturbance of airspace and simplified border crossing procedures for civil aviation. In addition, ICAO defines air accident investigation protocols for traffic safety authorities in countries signed in the Convention on International Civil Aviation, also better known as in the Chicago Agreement.

ADN is a European agreement on the international transport of dangerous goods by inland waterways. This Agreement shall not apply to the carriage of dangerous goods by seagoing vessels on inland waterways which form part of inland waterways.

IMDG - CODE is an international agreement for the transport of dangerous goods by sea. The transport of dangerous sea cargo is subject to VII. Chapter of the International Convention for the Protection of Human Life at Sea - SOLAS.

ADR (*European Agreement on the International Carriage of Goods by Road*) is a basic international legislative standard in road transport, which regulates the relations and conditions under which it is possible to carry out the transport of dangerous goods. The basic wording of the ADR Agreement is relatively brief and contains two annexes: Annex A, general provisions on dangerous substances and articles, incl. dangerous substances and objects excluded from transport; Annex B provisions on road vehicles intended for the transport of dangerous goods, operational requirements and transport technologies, incl. cargo handling. The agreement divides the transported goods into classes according to the type of danger and determines their degree of danger by letters a, b, c. According to this designation, a packaging group is assigned which defines a suitable packaging material. Some dangerous goods must be transported on the prescribed means of transport or the prescribed mode of transport. [7]

Vehicles carrying these loads must be properly marked on the front and rear of the vehicle with the prescribed warning orange plates and on the rear and sides with the prescribed safety signs in the shape of a diamond with the danger symbol. The UN code is the identification number of the substance. It is a four-digit numerical code according to which the dangerous substance is clearly identifiable, which is important especially in the liquidation of accidents. This code is part of the written instructions of the driver, consignment note and is also located at the bottom of the orange warning sign located on the vehicle. At the top of the table is the hazard identification number, the so-called Kemler code. It is a two- to three-digit combination of numbers indicating the type of hazard, sometimes supplemented by an X. [4]

The obligations of the carrier in the transport of dangerous goods by road includes to:

- ensure that the transport of dangerous goods does not endanger the life and health of persons, animals, plants or other components of the environment,
- ensure that vehicles comply with the design requirements and, if required, ensure that the vehicle is fitted with a vehicle approval certificate,

- ensure that written instructions in accordance with ADR are in the vehicle,
- ensure that the vehicle or vehicles transporting dangerous goods are accompanied by other professionally qualified persons in addition to the crew, if so provided by an international agreement,
- provide the vehicle with special equipment according to written instructions,
- ensure the retraining of persons involved in the transport of dangerous goods,
- appoint a safety adviser for the transport of dangerous goods. [11]

The duty of the crew when transporting dangerous goods is to:

- find out about the nature of transported dangerous goods,
- check, before the start of the transport of dangerous goods, the correctness and completeness of the prescribed accompanying documents, which the consignor is obliged to process and deliver,
- mark the vehicle transporting dangerous goods with orange plates and safety stickers and ensure their removal after the end of such transport,
- familiarize yourself with the content of the written instructions before the start of the cost,
- take the measures set out in the written instructions in the event of an accident or emergency,
- do not accept for transport a piece whose packaging is damaged,
- submit to control bodies accompanying documents, fire extinguishers and special equipment,
- if the cargo is performed by the crew, comply with the provisions concerning the cargo, unloading, handling of dangerous goods, mode of transport and supervision of the vehicle,
- the driver must not transport persons who do not belong to the vehicle crew,
- be properly acquainted with the operation of fire extinguishers,
- a ban on opening piece consignments,
- a ban on the use of luminaires with open flames and metal surfaces,
- no smoking during loading, unloading and handling of dangerous goods,
- The engine must be switched off when handling dangerous goods, unless it is required for the operation of some equipment and apply the parking brake while the transport unit is stationary. [11]

Unless otherwise specified in the ADR, dangerous goods may be carried in in closed vehicles or closed containers, in tarpaulin vehicles or in

tarpaulin containers. This mode of transport is necessary for packaging which is made of moisture-sensitive materials, e.g. cardboard boxes or paper bags. The third option is the transport of goods in uncovered vehicles or containers. Special technical requirements are specified for selecting the appropriate vehicle type. Liability for technical inability of the vehicle is regulated in the CMR Convention Art. 17 par. 3. The carrier may not rely to disclaim his liability or the defects of the vehicle used for transport nor because of the fault or neglect of the person from whom he hired the vehicle or his representatives or staff. [8]

CONCLUSION

The transport of dangerous goods has a special position in transport. Economic and industrial development means that such substances are increasingly transported worldwide. Due to the degree of risk associated with the transport of dangerous goods, this transport is governed by strict legislation. These regulations regulate not only the design of vehicles used for their transport, but also the method of packaging, marking, transport itself and transport documents. The identification of liability for the release of hazardous substances is regulated not only in international conventions but also in national legislation.

The industry is using more and more substances and production processes, which are more aggressive than ever before due to improper handling and non-compliance with the required safety criteria. This increases the risk and extent of the accident. Improper handling of dangerous goods, non-compliance with technological procedures or failure of the human factor are the most common causes of industrial accidents. Therefore, information for the safe production, handling and transport of chemicals and other preparations is important to reduce the consequences of any disaster.

LITERATURE

- [1] BARTLOVÁ, I. ŠENOVSKÝ, M.: Nebezpečné látky, SPBI. Ostrava. 2001. 18 s. ISBN 80-86111-74-1
- [2] BARTLOVÁ, I.: Nebezpečné látky I. SPBI. Ostrava. 2. Rozšírené vydanie. 211 s. ISBN 80-86634-59-3
- [3] TUREKOVÁ, I. KURACINA, R., RUSKO, M. Manažment nebezpečných činností. STU Bratislava. 2011. 185 s. ISBN 978-80-8096-139-8
- [4] MARKOVÁ, I. – MARCINEK, M. – HANCKO, D.: Činnosť hasičských a záchranných jednotiek pri záchrane životov a odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí. In: Bezpečnostné fórum. SECURITY FORUM 2012. II. Zväzok/II. Volume. Zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie v Banskej Bystrici 8. – 9. februára

2012 Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2012, s. 844-854. ISBN 978-80-557-0332-9.

[5] MARKOVÁ, I. - MARCINEK, M. - DWORZECKI, J. Thermal Stability of Extinguishing Powders on Base of the Ammonium Phosphate as Environmental Substances Watches by TG Analysis : chapter IV. In: Safety Engineering : Selected Aspects - New York : IGLOBAL WRITER Inc., PRO POMERANIA FOUNDATION POLAND, 2014. - ISBN 978-83-63680-13-8. - S. 50-60.

[6] MARCINEK, M. - MARKOVÁ, I. Working Effectiveness of Hydraulic Rescue Equipments for Firefighters / aut. Milan Marcinek, aut. Iveta Marková. In: Environmental and Safety Aspects of Renewable Materials and Energy Sources - Zürich : Trans Tech Publications, 2014. - ISBN 978-3-03835-198-6. - pp. 517-525. <Spôsob prístupu: <http://www.scopus.com/record/display.url?eid=2-s2.0-84906263927&origin=resultslist&sort=plf->

[7] MARCINEK, M. Štatistika zásahov jednotiek HaZZ za obdobie 2004-2013 so zameraním na nebezpečné látky / aut. Milan Marcinek. In: SPEKTRUM [elektronický zdroj] : recenzovaný časopis Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství a Fakulty bezpečnostního inženýrství. - ISSN 1804-1639. - Roč. 15, č. 1 (2015), online, s. 13-17.

[8] MARCINEK, M. Problematika BOZP pri zásahovej činnosti zložiek IZS / aut. Milan Marcinek. In: Civilná ochrana [print] : revue pre civilnú ochranu obyvateľstva. - ISSN 1335-4094. - Roč. 19, č. 4 (2017), s. 20-25.

[9] MARCINEK, M. Inovácia materiálno - technického zabezpečenia dobrovoľných hasičských zborov v rámci Integrovaného záchranného systému Slovenskej republiky = Material and Technical Facilities Innovation of Volunteer Fire Brigades in the Integrated Rescue System of the Slovak Republic/ aut. Milan Marcinek. In: Košická bezpečnostná revue [elektronický zdroj] : polročník VŠBM v Košiciach. - ISSN 1338-6956. - Roč. 6, č. 2 (2016), online, s. 238-243.

ŠIMÁK, L. Krízový manažment vo verejnej správe. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, 2001. ISBN 80-88829-13-5.

[10] Dohovor č. 11/1975 Zb. o prepravnej zmluve v medzinárodnej cestnej nákladnej doprave CMR.

[11] 14. Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR) Geneva, 30 September 1957

Мазниченко Юрій Олександрович,
доцент інституту права та суспільних
відносин Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПОШУКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ НА МІСЦІ ІНЦИДЕНТУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

**(за підсумками міжнародних тренінгів для офіцерів судової
поліції Лівії)**

Курсова підготовка слухачів з числа офіцерів судової поліції Лівії пройшла в м. Києві у квітні та жовтні 2019 року за міжнародною програмою ООН у сфері гуманітарного розмінування та за сприянням посольства Канади в Україні. Заняття проводилися на навчально-технічній базі Державного підприємства «Укроборонсервіс» із залученням як власних профільних фахівців, так і викладачів-тренерів з Національної академії внутрішніх справ, Академії служби безпеки України та ін. Для проведення підсумкових практичних занять використовувалися приміські відомчі полігони за підтримки вибухотехніків Шосткінського казенного підприємства «Імпульс» та Інституту фізики вибуху АН України.

Концепція підготовки циклу навчання полягала у створенні такого навчального середовища, яке б дозволило забезпечити якісну підготовку фахівців у сфері протидії застосування вибухових пристроїв незаконними формуваннями в умовах тривалого військового конфлікту. При розробці концепції були враховані національні особливості контингенту слухачів, які здебільшого були представниками різних регіональних формувань судової поліції Лівії з непрофільною підготовкою та суттєво різнилися освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Тому навчально-методична тактика підготовки була побудована на індивідуальному підході до кожного із слухачів, виходячи з рівня їх теоретичної та практичної підготовки, життєвого досвіду, психологічних та морально-вольових якостей. З цією метою методисти центру курсової підготовки у сфері гуманітарного розмінування ДП «Укроборонсервіс» за результатами співбесіди з кандидатами на навчання сформували початкові групи. Критерієм для комплектування груп був ступінь сумісності особистих вимог та уподобань щодо поглибленого вивчення окремих тем та питань, які становлять для них найбільший практичний інтерес для подальшої службової діяльності.

Також враховувалися приналежність слухачів до одного й того ж регіонально органу судової поліції та їх релігійно-етнічні особливості.

В основу методології курсової підготовки було покладено проведення циклу лекційних, семінарських та практичних занять із залученням досвідчених фахівців у сфері криміналістичної вибухотехніки і вибухотехнічної експертизи та застосування сучасних методів і засобів навчання. Увесь цикл навчання був розрахований на навчальних 105 годин із співвідношенням теоретичної і практичної підготовки 50/50 та підсумкового контролю – 4 год.

Структурно цикл підготовки охоплював наступні навчальні модулі:

- “Загроза застосування саморобних вибухових пристроїв (СВП)”;
- “Тактика протидії незаконним збройним формуванням”;
- “Принципи протидії СВП”;
- “Введення в розслідування інцидентів, пов’язаних із застосуванням СВП”;
- “Засоби протидії ворожій тактиці застосування СВП”;
- “Вибухові речовини та засоби ініціювання вибуху”;
- “Розпізнавання СВП за електронним та компонентним складом”;
- “Сліди дактилоскопічного, трасологічного, біологічного та хімічного походження на місці інциденту”;
- “Фотозйомка місця інциденту”;
- “Судова вибухотехнічна експертиза. Методика вибухотехнічної експертизи”;
- “Методи огляду місця інциденту із застосуванням СВП”.

Мета навчання полягала у формуванні та закріпленні у слухачів наступних умінь та навичок:

- навчити слухачів свідомо та ефективно використовувати набуті у ході навчання знання про криміналістичні методи і засоби для збору речових доказів при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів у ході розслідування інцидентів, пов’язаних із застосуванням СВП;
- навчити слухачів системному аналізу тактичних питань протидії застосуванню СВП незаконними формуваннями;
- ініціювати пізнавальну діяльність слухачів у сфері криміналістичних знань щодо розслідування інцидентів, пов’язаних із застосуванням СВП;
- сформувати необхідний методологічний рівень, який забезпечує швидке розв’язання виникаючих проблем та загроз;

- сформувати навички творчого мислення, прийняття рішень у складних кризових ситуаціях;

- мотивувати до самовдосконалення свого професійного рівня.

Основне завдання тренінгу, виходячи з означеної вище мети, полягало в набутті слухачами системних знань і умінь в розслідуванні та попередженні інцидентів, пов'язаних із незаконним застосування саморобних вибухових пристроїв шляхом виконання ними встановлених UNMAS вимог. Зокрема, після вивчення курсу слухачі повинні знати:

- визначення поняття **“саморобні” вибухові пристрої** та ступінь їх глобальної загрози;

- принципи боротьби з повстанцями;

- ворожу тактику та методи і засоби протидії їй;

- принципи протидії СВП;

- тактику розслідування інцидентів, пов'язаних із застосуванням СВП;

- методи та засоби огляду місць, інцидентів, пов'язаних із застосуванням СВП;

- основні характеристики сучасних вибухових речовин та засобів їх ініціювання; ефекти, пов'язані з вибухом;

- поняття **“детонатор”** та засоби дистанційного керування СВП;

- класифікацію СВП та їх конструктивні особливості;

- звичайні види озброєнь та їх основні технічні характеристики;

- методи розпізнавання СВП за їх електронним та компонентним складом;

- особливості пошуку і вилучення слідів дактилоскопічного, трасологічного, біологічного та хімічного походження на місці інциденту;

- методiku фотозйомки місця інциденту;

- основні положення методика вибухотехнічної експертизи (зокрема, криміналістичну реконструкцію СВП, шляхом групування знайдених уламків корпусу, ланцюгів управління та елементів живлення);

- методи огляду місця інциденту із застосуванням СВП (метод “квадратів”, “секторів”, “спіралі Архімеда”);

- процедури утилізації вибухонебезпечних предметів та заходи безпеки при поводженні з ними.

У ході підсумкових практичних занять на спеціалізованому полігоні слухачі повинні показати наступні навички та уміння:

- використовувати криміналістичне обладнання у ході розслідування інциденту;
- провести фотозйомку місця інциденту з використанням методів та засобів криміналістичної фотографії;
- визначати координати місця інциденту за допомогою GPS-навігатора та скласти план-схему з нанесеним розташуванням виявлених доказів (трансгуляційний метод чи метод “базової лінії”);
- збирати криміналістично значущу інформацію щодо слідів дактилоскопічного, трасологічного, біологічного та хімічного походження;
- проводити пошук та вилучення речових доказів на місці вибуху з використанням криміналістичних засобів;
- розпізнавати СВП за їх електронним та компонентним складом;
- здійснювати криміналістичну реконструкцію (моделювання) зруйнованого СВП за його фрагментами;
- провести аналіз інцидентів пов’язаних із застосуванням СВП та подати отриману інформацію у формі службових звітів.

Для проведення “польових” практичних занять слухачів розбивають на 4 пошукові підгрупи, у яких кожному члену призначаються функційні обов’язки, а саме: командир, заступник, відповідальний за фотозйомку, відповідальний за виявлення слідів та речових доказів, відповідальний за реєстрацію та збереження речових доказів.

Відпрацювання практичних вправ проводилося на 4-х створених спеціалізованих робочих місцях: “Вибух біля входу у військову базу зі слідами жертви”, “Атака на блок-пост поліції людиною в замінованому автомобілі”, “Напад на автомобіль для транспортування засуджених з використанням СВП та стрілецької зброї”, “Вибух в лабораторії по виготовленню СВП, де виявлені сліди жертви”.

На вказаних робочих місцях були використані муляжі СВП, які мають детонатори з різними способами дистанційного управління, а саме:

- механічний з контактним сенсором, замаскованим у ґрунті;
- з дротовим управлінням через замаскований кабель;
- з годинниковим сповільнювачем;
- радіокерований з використанням мобільного телефону.

Організація робочих місць проведена з урахування досвіду військового конфлікту у Лівії, де у СВП широко використовуються інженерні боєприпаси виробництва Великої Британії, Росії. Китаю, а у якості механічних сенсорів – саморобні контактні групи з

використанням дерев'яних та металічних пластин з цвяхами чи "саморізами", ізольованих пористою пакувальною пластиковою стрічкою.

Підсумкова оцінка якості засвоєння слухачами навчальної програми визначається за результатами виконання практичних вправ на полігоні та залікового тестування за вивченими темами курсу. Після тестування проводиться захист по підгрупах практичного завдання щодо криміналістичної реконструкції СВП за його фрагментами та демонстрації відеопрезентації за результатами проведеної фотозйомки навчального місця інциденту.

За відгуками офіційних представників UNMAS проведені міжнародні тренінги для офіцерів судової поліції Лівії відповідають встановленим вимогам у сфері підготовки фахівців з пошуку та збереженню речових доказів на місці інциденту із застосування саморобних вибухових пристроїв. Про це свідчать і міжнародні сертифікати, отримані викладачами-тренерами, задіяними у навчальному процесі Центру підготовки фахівців у сфері гуманітарного розмінування ДП «Укроборонсервіс».

Список використаних джерел

1. Мазниченко Ю.О. Методика проведення занять фахівців з пошуку та збереженню речових доказів на місці інциденту із застосування саморобних вибухових пристроїв. Київ: Укроборонсервіс, 2019. 7 с.
2. Методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з застосуванням вибухових речовин та пристроїв з урахуванням міжнародного досвіду. К.: МВС України, 1998. 17 с.
3. Пошук та збереження речових доказів на місці терористичного акту / Матеріали міжнар. семінару МВС України, СБУ та ФБР США. К., 2003. 378 с.

Мельник Юлія Олександрівна,

здобувач вищої освіти ступеня «Бакалавр»
студент 402 навчальної групи навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Приходько Юрій
Павлович,** доцент кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту №
2 Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ВИБУХОТЕХНІКИ, ЯК ОКРЕМОЇ ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Одним із найважливіших завдань, що постає перед правоохоронними органами України, є боротьба з незаконним поводженням з вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами і вибуховими пристроями, а також із злочинами, що вчинюються із застосуванням названих об'єктів, у тому числі і випадками кримінальних вибухів [1, с. 3].

Серйозною загрозою для сучасного суспільства є тероризм та інші кримінальні правопорушення, під час вчинення яких застосовуються як знаряддя злочину вибухові речовини і вибухові пристрої. Злочини, які вчиняються із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв, відрізняються особливою жорстокістю, направлені проти життя людей, їх майна, спричиняють суттєву моральну і політичну шкоду, ускладнюють оперативну ситуацію в Україні [1, с. 3].

Соціальна небезпека, складність розслідування випадків застосування вибухових речовин і вибухових пристроїв для вчинення вбивств, нанесення економічного збитку конкурентам, викликали необхідність створення спеціальних методів дослідження з метою визначення епіцентру вибуху, виду і кількості вибухових речовин, які застосовувались, визначення дії вибуху на оточуюче середовище, можливе джерело надходження вибухівки і принципу її введення в дію та іншої інформації, необхідної для встановлення особи виготовлювача знаряддя вибуху та його пошуку [1, с. 3].

Тому, саме криміналістична вибухотехніка активно розвивається в останні роки. Це обумовлено тим, що злочинці в

багатьох випадках використовують для досягнення своїх злочинних цілей вибухові речовини та вибухові пристрої.

Збільшення кількості кримінальних вибухів спричиняє обґрунтовану занепокоєність у громадян нашої держави і спонукає країну вживати серйозних заходів боротьби з цим ганебним явищем. Зріст застосування вибухових речовин та вибухових пристроїв у якості способу вчинення кримінальних правопорушень обумовлений різними причинами і обставинами [2, с. 35].

По-перше - це використання злочинними організованими угрупованнями можливостей вибухових пристроїв для досягнення злочинних цілей.

По-друге - цьому сприяє соціально-економічна криза в Україні і пов'язані з цим проблеми в армії, що призводить до ослаблення контролю за збереженням, використанням і знищенням вибухових речовин.

По-третє - збільшилась кількість військових конфліктів і бойових дій на території колишнього СРСР після його розпаду та в країнах Західної Європи і Близького Сходу, в результаті чого значна кількість громадян отримали відповідний досвід поводження з вибуховими речовинами та боєприпасами [2, с. 36].

Спираючись на кількість кримінальних правопорушень та причини зростання злочинів пов'язаних з використанням вибухових речовин і пристроїв, в криміналістиці виникла потреба виділення окремих напрямків, пов'язаних з методикою розслідування і криміналістичного дослідження об'єктів, які мають відношення до вибуху.

Накопичення досвіду дослідження та використання в ході розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з кримінальними вибухами, нових джерел пошукової та доказової інформації дає підстави говорити про виникнення та необхідність становлення галузі криміналістичної техніки — криміналістичної вибухотехніки, як самостійної галузі криміналістичних знань [3, с. 136].

Криміналістична вибухотехніка - галузь криміналістичної техніки, що вивчає вибухові речовини, вибухові пристрої, засоби підризу, сліди їх дії та закономірності використання (застосування) таких об'єктів при вчиненні кримінальних правопорушень, а також розробляє на цій основі науково-технічні прийоми, методи і засоби пошуку, обстеження, знешкодження, огляду, фіксації, вилучення і дослідження вибухових речовини, вибухових пристроїв і слідів вибуху з метою розслідування та попередження кримінальних правопорушень [4, с. 158].

Криміналістична вибухотехніка відноситься до суто прикладних галузей знань і являє собою цілісну систему інтеграційної наукової дисципліни, направленої на вирішення широкого кола задач по розкриттю, розслідуванню і попередженню кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин і вибухових пристроїв [3, с. 138].

Головна мета криміналістичної вибухотехніки - слугувати інтеграційною теорією аналізу самих різних об'єктів дослідження і їх властивостей з тим, щоб подолати, за словами В. Г. Горохова, "Теоретико-прикладну відчуженість предметних природних і юридичних наук в умовах їх диференціації, що склалася, у вирішенні задач розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв" [5, с. 25].

Основний зміст криміналістичної вибухотехніки складають законо- мірності, які являють собою частину предмета науки криміналістики.

Предмет криміналістичної вибухотехніки включає чотири групи закономірностей:

1) закономірності використання вибухових пристроїв як знаряддя кримінального правопорушення;

2) закономірності утворення слідів, пов'язаних з виготовленням, зберіганням і застосуванням вибухових речовин, засобів підриву і вибухових пристроїв;

3) закономірності розробки науково-технічних прийомів, методів і засобів виявлення, збереження, фіксації і вилучення вибухових речовин, засобів підриву, вибухових пристроїв і слідів їх застосування,

4) закономірності криміналістичного дослідження вибухових речовин, засобів підриву, вибухових пристроїв і слідів їх застосування [4, с. 158].

Об'єктами криміналістичної вибухотехніки є:

1) вибухові речовини, вибухові пристрої, засоби підриву, піротехнічні та імітаційні засоби, елементи, що входять до їх складу та залишки після вибуху.

2) сліди виготовлення, зберігання і застосування вибухових речовин, засобів підриву і вибухових пристроїв.

3) матеріали, речовини, інструменти і пристосування, які застосовувались для виготовлення або ремонту вибухових речовин і вибухових пристроїв [4, с. 159].

Отже, з урахуванням специфіки вирішуваних завдань і об'єктів криміналістична вибухотехніка розробляє відповідні прийоми, методи

і технічні засоби, призначені для виявлення, фіксації, вилучення і дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин, слідів і продуктів вибуху.

Список використаних джерел

1. Бухаченко О. А. Криміналістична вибухотехніка як окреме криміналістичне вчення / Олександр Анатолійович Бухаченко. 2010. С. 140.
2. Мельников І. М. Криміналістична вибухотехніка в системі науки криміналістики / І. М. Мельников. 2013. С. 44.
3. Бухаченко О. А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. УДК 343.98.06:3 "№ 22'2009" / Бухаченко Олександр Анатолійович Київ, 2010. 18 с.
4. Криміналістика [текст]: підручник. / В. В. Пясовський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К. : «Центр учбової літератури», 2015. –544 с.
5. Горохов В. Г. Концепция современного естествознания и техники / В. Г. Горохов. М., 2000. 125 с.
6. Приходько Ю.П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2017. 273 с.

Понікарчик Анатолій Андрійович,

головний судовий експерт-вибухотехнік
сектору вибухотехнічних та
пожежотехнічних досліджень Волинського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСТРІЛІВ ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ ТА СЛІДІВ ЇХ ВИБУХУ

У 1978-1979 роках у СРСР були розроблені 40 мм постріли осколкові гранатометні ВОГ-25 (індекс ГРАУ 7П17) та ВОГ-25П (індекс ГРАУ 7П24). Постріл ВОГ-25-П (підстрибуючий) був розроблений з метою збільшення ефективності осколкової дії по живій силі противника, яка залегла, або знаходиться у незахищених зверху укриттях (окопах, траншеях і т. ін.) [1, ст. 26].

На початку 2000-х років у Російській Федерації були розроблені 40 мм постріли осколкові гранатометні ВОГ-25М (індекс ГРАУ 7П44) та ВОГ-25ПМ (індекс ГРАУ 7П45). На внутрішню поверхню корпусів

гранат цих пострілів нанесено насічки спеціальної форми, завдяки чому кількість і енергія утворюваних осколків забезпечує більше ураження живих цілей [2, ст. 88].

Всі ці постріли на даний час широко застосовуються у протиправних цілях і відповідно у значній кількості надходять на дослідження до експертних установ України.

При проведенні експертних досліджень вищевказаних пострілів, а особливо їх залишків (осколків) після вибуху, виникає ряд проблемних питань, зокрема:

відсутність в інформаційних джерелах якісних, із дотриманням вимог судової фотографії, зображень цих пострілів та їх окремих конструктивних елементів;

розмірні та вагові характеристики пострілів у різних інформаційних джерелах мають достатньо суттєві розбіжності, а деякі важливі технічні характеристики не зазначені взагалі;

відсутня чітко визначена методологія дослідження цих пострілів, яка витікає із особливостей їх конструкції, призначення та застосування.

Перераховане вище ускладнює роботу судових експертів починаючи вже з етапу порівняльного дослідження при встановлення групової належності об'єкта дослідження. Достовірні інформаційні дані щодо геометричних розмірів, форми, маси, маркувальних позначень, матеріалу виготовлення є основними вихідними даними для встановлення групової належності даних пострілів, або їх конструктивних елементів [3, ст. 40-42].

Постріли ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ – бойові припаси основного призначення, унітарного спорядження, які використовуються для стрільби із гранатометів ГП-25 «Костер», ГП-30 «Обувка», ГП-34, РГ-6 «Гном» і призначені для ураження живої сили противника на відкритій місцевості, а також у відкритих окопах, траншеях та на зворотних схилах місцевості [3, ст. 37; 4, ст. 12].

Постріли конструктивно являють собою гранату зі стартовим двигуном та «вилітаючою гільзою». При їх застосуванні відпала необхідність у екстракції стріляної гільзи [2, ст. 89].

Постріли ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ поєднують у собі гранату (відповідно ОГ-25, ОГ-25П, ОГ-25М, ОГ-25ПМ), металевий заряд та підривач [5, ст. 154].

Для навчальної стрільби і перевірки бою гранатометів застосовуються інертні постріли ВОГ-25ИН (індекс ГРАУ – 7П17И) та практичні постріли ВУС-25 (індекс ГРАУ 7П44У), корпуси гранат яких споряджаються відповідно інертною речовиною або димовим

зарядом, який генерує хмару диму червоно-оранжевого кольору. На бокових поверхнях їх обтічників, барвником чорного кольору, наноситься маркувальне позначення «ИНЕРТНИЙ».

Корпус гранат пострілів сталевий, близької до циліндричної форми, призначений для поєднання усіх складових частин пострілу, надання гранаті поступального і обертального рухів в каналі ствола гранатомета, а також утворення осколків при вибуху гранати [1, ст. 26-30].

Розривний заряд вибухової речовини повторює форму гранати і призначений для розриву корпусу на вражаючі елементи, кількість яких становить до 200 шт., а також надання їм відповідної швидкості розльоту.

Метальний заряд призначений для надання гранаті початкової швидкості. Він складається із гільзи в якій знаходиться пороховий заряд, капсуль-запалювач та 10 соплових отворів (у пострілах ВОГ-25, ВОГ-25П), або 6 соплових отворів (у пострілах ВОГ-25М та ВОГ-25ПМ). Пороховий заряд закритий кільцем та кришкою, яка виготовлена із алюмінієвої фольги.

Підривач («ВМГ-К» або «ВМГ-П») призначений для підриву розривного заряду вибухової речовини гранати.

Корпуса гранат пострілів ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ споряджаються вибуховою речовиною А-ІХ-1 (ОСТ В84-1067-75) – флегматизованим гексогеном (94-95% гексогену та 5-6 % флегматизатора з додаванням церезину, стеарину та барвника оранжевого кольору).

На бокову поверхню обтічника пострілу ВОГ-25 та на бокову поверхню підривача пострілу ВОГ-25П, барвником чорного кольору, можуть наноситись маркувальні позначення: «7П17» – індекс ГРАУ пострілу ВОГ-25, «7П24» – індекс ГРАУ пострілу ВОГ-25П; «00» – шифр заводу; «000» – номер партії, «00» – рік виготовлення. Однак, у більшості випадків, такі маркувальні позначення відсутні [1, ст. 30-33].

На зовнішній торцевій поверхні кришки підривача, по колу, барвником чорного кольору, наносяться маркувальні позначення: «ВМГ-К» – марка підривача пострілу ВОГ-25, «ВМГ-П» – марка підривача пострілу ВОГ-25П; «000» – шифр заводу виробника; «00» – номер партії; «00» – рік виготовлення.

Упакуванням пострілів слугують металеві коробки та дерев'яні ящики. У дерев'яний ящик укладаються три металеві коробки по 28 пострілів ВОГ-25 в кожний. В металевих коробках ці постріли укладаються в циліндричних паперових гільзах, в горизонтальному положенні, почерговому направлені, з картонними прокладками.

Постріли ВОГ-25П упаковуються в аналогічні металеві коробки по 35 шт. в кожну, у вертикальному положенні, з картонними перегородками.

На кришки та бокові поверхні металевих коробок барвником чорного кольору, наносяться маркувальні позначення: шифр гранатомета; назва пострілу; шифр заводу; номер партії; рік виготовлення; кількість пострілів. В окремих випадках, на кришки металевих коробок, барвником чорного кольору, можуть наноситись наступні маркувальні позначення: індекс ГРАУ підствольного гранатомета (6Г15); індекс ГРАУ пострілу (7П17); шифр складального заводу (00); номер партії (000); рік виготовлення (00); кількість пострілів.

На передній стінці дерев'яного ящика, барвником чорного кольору, наносяться наступні маркувальні позначення: у лівій частині, ближче до середини – індекс ГРАУ пострілів (7П17); шифр складального заводу (00), номер партії пострілів (000); рік виготовлення (00); кількість пострілів. У правій частині, ближче до середини – індекс ГРАУ підствольного гранатомета (6Г15); кількість пострілів у ящику. У правій частині знизу – маса ящика з пострілами. Крім цього, на кришку дерев'яного ящика, барвником чорного кольору, наносяться зображення рівностороннього трикутника, в середині якого шифром позначено шифр вантажу, а також силует ножа, якщо він вкладений у ящик.

Із особливостей конструкції, призначення та застосування пострілів ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М, ВОГ-25ПМ витікають особливості їх дослідження.

Вказані постріли відносяться до другої категорії вибухонебезпечності за умов відсутності видимих пошкоджень, корозії на поверхнях, слідів, які можуть вказувати на втручання у їх конструкцію [7].

При роботі з пострілами категорично забороняється: піддавати їх механічному (ударам, падінням), тепловому, електричному, хімічному та іншому впливи; втручатись у конструкцію пострілів. Проводити демонтаж пострілів категорично забороняється [6, ст. 13]. Постріли мають форму наближену до циліндричної вони повинні розміщуватись на спеціальних ложементах, що унеможливило їх скочування та падіння.

Дослідження пострілів поділяється на два основних етапи.

На першому етапі встановлюється їх групова належність до певного виду і типу бойових припасів та спосіб виготовлення.

Встановлення групової належності та способу виготовлення вирішується у ході порівняльного дослідження з об'єктами, які є у інформаційних джерелах, а також об'єктами, які розміщені в колекцію (картотеку). При цьому визначається їх геометрична форма, розміри, маса, матеріал виготовлення, колір, наявність маркувальних позначень, а також наявність ймовірних слідів демонтажу і механічних пошкоджень, що можуть вказувати на втручання у конструкцію.

Для детального дослідження складових частин даних пострілів неруйнівним методом, при наявності рентгенівської установки, проводиться їх рентгенографування.

На другому етапі дослідження, проводиться експериментальне випробування пострілів при наявності усіх складових частин (підривача, корпусу гранати, гільзи із металевим зарядом), або експериментальний вибух [6, ст. 44], при відсутності підривача чи гільзи із металевим зарядом.

Експериментальне випробування проводиться шляхом відстрілу пострілу із гранатометів ГП-25 «Костер», ГП-30 «Обувка», ГП-34, РГ-6 «Гном» дистанційним способом. Для цього доцільно використовувати станок для тестового відстрілу зброї, або інше пристосування, яке надійно фіксує гранатомет під час відстрілу пострілу дистанційним способом. Відстрілювати постріли з механічними пошкодженнями та корозією металу на поверхнях забороняється. По результатах експериментального випробування вирішується питання щодо придатності до використання за призначенням наданих на дослідження пострілів. Коли при натисканні на спусковий гачок гранатомета відстріл пострілу не відбувся, необхідно перезарядити цей постріл і здійснити повторний відстріл. Цю операцію потрібно повторити не менше трьох разів, і якщо при зазначеній кількості експериментальних випробувань відстріл пострілу не відбувся, то такий постріл визнається не придатним до використання за призначенням.

У подальшому, для з'ясування придатності до вибуху вибухової речовини яким споряджена граната пострілу, необхідно провести експериментальний вибух. При відсутності певних складових частин пострілу (підривача, гільзи металевого заряду) – також проводиться експериментальний вибух. Експериментальний вибух проводиться із використанням накладного заряду вибухової речовини (крім вибухової речовини на основі гексогену).

Внаслідок вибуху пострілів ВОГ-25, ВОГ-25П, ВОГ-25М та ВОГ-25ПМ, на місці їх вибуху та в радіусі до 30 метрів від центру вибуху, залишається наступна слідова інформація:

залишки металевих фрагментів корпусів гранат та підривачів, які мають різні геометричні форми та розміри, а в окремих випадках можуть залишатись і деформовані складові частини підривачів;

характерні пошкодження об'єктів, які знаходяться в зоні ураження факторами вибуху пострілу (пострілів);

сліди осколкової дії на тілі і одязі людини (трупа);

наявність в центрі вибуху мікрочастинок вибухової речовини, яка не прореагувала (при застосуванні пострілів ВОГ-25, ВОГ-25М). Для пострілів ВОГ-25П, ВОГ-25ПМ – наявність в епіцентрі вибуху (оскільки вони вибухають на висоті від 0,5 до 1, 5 м над поверхнею) продуктів вибухового перетворення вибухової речовини у вигляді нашарування кіптяви як на їх металевих фрагментах (осколках) так і на ґрунті, одязі, тілі людини (трупа).

При дослідженні вилучених з місця вибуху металевих фрагментів (осколків) проводиться їх порівняльне дослідження зі складовими частинами пострілів. Навіть при їх значних деформаціях та подрібненні вони можуть мати окремі характерні загальні ознаки, а саме: певні форми; геометричні розміри; матеріал виготовлення; наявність фрагментів маркувальних позначень; колір; окремі деформовані складові частини. Краї металевих фрагментів (осколків) нерівні, рвані, загострені. На їх поверхнях, у більшості випадків, наявні сліди термічного впливу та нашарування кіптяви. Ці ознаки є характерними для розриву металу і утворюються внаслідок вибуху розривного заряду.

Досить часто на місці вибуху пострілів виявляється кришка підривача із маркувальними позначеннями.

Після проведення експериментального вибуху або дослідженні слідової інформації з місця вибуху, у лабораторних умовах, виявлені залишки (осколки) обов'язково досліджуються в межах експертної спеціальності 5.1 «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу», з метою виявлення продуктів вибухового перетворення вибухової речовини.

Слід наголосити, що дослідження пострілів в обов'язковому порядку має бути комплексним – за експертними спеціальностями: 5.2 «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху» та 5.1 «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу», оскільки обґрунтований висновок експерта може бути зроблений лише за сукупністю результатів досліджень за вищевказаними експертними спеціальностями.

Список використаних джерел

1.«Руководство по 40 мм подствольному гранатомету ГП-25». МО СССР. Москва 1983, – 80 с.

2.«Оружие современной пехоты» Иллюстрированный справочник. Часть II. С.Л. Федосеев, Москва 2001, – 255 с.

3.«Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху» [Прохоров-Лукив Г.В., Пашенко В.І., Биков В.І. та ін.] – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011.-216 с.: іл.

4.«Боеприпасы ближнего боя» Учебное пособие. Ч. I. – М.: ЭКЦ МВД России, А.Д. Стецкевич, В.В. Мартынов, Ю.А. Семенов 1998, – 64 с.

5.«Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин» [Довідково-методичний посібник – К.: УВПД ГШ МВС України, 2009. – 420с. ДСК Прим. № 9 Пашенко В.І., Свистунов О.Я., Хомко Р.Л.].

6.«40 мм подствольний гранатомет ГП-25. Памятка 6Г15 ДЭП. – 25 с.

7.Наказ МВС України від 19.08.2019 № 691, зареєстровано у МЮ України 04.10.2019 за № 1081/34052 Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Пістрюга Тимур Валентинович,
голова правління – Виконавчий директор
громадської організації «Асоціація саперів
України»

EXPLOSIVE OBJECTS AS A THREAT TO UKRAINIANS. CURRENT SITUATION ABOUT HUMANITARIAN DEMINING IN UKRAINE

Introduction

In 2014, at the beginning of combat action in the East of Ukraine, the huge problem of contamination by explosive remnants of war (ERW) appeared in the middle of Europe. Unfortunately, every year of war the situation in the Eastern Ukraine is getting worse. Therefore, on 12 November 2018 a national nongovernmental (non-profit) organization «Ukrainian Deminers Association» (hereafter – UDA) was created. The main goal of the UDA is solving problems on Mine Action in Ukraine.

The UDA was created by initiative group of deminers and currently the members of the organization are 169 people from all regions of Ukraine. The UDA is a permanent member of mine action activities (meetings, round tables, conferences, etc.) under international organizations (UNDP, PCU

OSCE etc.) and governmental authorities (Ministry of Defence, State Emergency Service, Ministry for the Reintegration of Temporarily Occupied Territory, etc.). The UDA is listed in the database of the MA organizations of the Geneva International Center for Humanitarian Demining [1]. The members of the UDA are part of various working groups aimed to solve state issues in MA sphere, in particular, lawmaking process.

Main Body

Based on analysis of official reports on situation of mine action in Ukraine the UDA's Expert Board achieved the following outcomes.

1. The latest report Landmine Monitor 2020 indicates that Ukraine ranks the third in the world (after Afghanistan and Mali) in the number of victims of mines and explosives objects and needs immediate response. The continuing high total was influenced by casualties recorded in countries facing armed conflict and large-scale violence, particularly Ukraine [2, c.34-41, c.73]

2. According to report of the Monitoring Mission Unit of UNHR the statistics concerning mine/ERW victims in Ukraine have worsened by 29% compared to 2019. In 2020 the victims of mines and explosive objects were 76 civilians, 17 of whom died (14 men, 2 women, 1 boy) [3].

3. According to UN data, the area size of Government-controlled territory of Donetsk and Lugansk regions that is contaminated with mines and unexploded ordnance is more than 7000 square km. Moreover, another mined territory of the non-Government-controlled territory of Donetsk and Lugansk regions is about 9,000-16,000 square km.

Based on world practice, the «year of the war is ten years of humanitarian demining». Taking into account that the fighting in the eastern part of Ukraine, at the present time, has characteristics of a position war, it is possible to assume that the humanitarian demining of the territory of the Donbas can reach more than 40 years.

It should be noticed, that only a few percent of the Donbas are cleared. The map of sites contaminated with explosive objects in the Donetsk and Luhansk regions and more detailed statistics are on the official website of the Ministry of Defense of Ukraine [4].

4. Despite the fact that on 6 December 2018 the Ukrainian Parliament (Verhovna Rada) adopted the Law on Mine Action in Ukraine, the Law is not implemented so far. The implementation of Mine Action Law would allow to establish the national mine action authority as an administrative body and mine action center as an operational body [4]. As a result, it brings Ukraine to effective execution of humanitarian demining tasks.

5. One of the key issues in the humanitarian demining of the Donetsk and Lugansk regions is that the hostile party is not a signer of the Ottawa Convention [5] and aggressor uses anti-personnel mines actively, which are the greatest threat to the civilian population.

In addition, some particularities of the territory of Donetsk and Lugansk regions that is contaminated with explosive objects are:

- a large number of unexploded ordnance of the canon and jet artillery systems ("GRAD", "URGAN", "SMERCH");
- unexploded artillery shells and mortar mines;
- different various of grenades and grenade launches;
- anti-personnel (in particular, PFM-1, PMN, PMN-2 - prohibited by the Ottawa Convention), anti-tank, anti-vehicle, anti-missile and special mines;
- cluster munitions;
- improvised explosive devices (IED), mine (booby) traps (surprises) (such as MS, ML) installed for non-extermination with various sensitive sensors;
- the latest designs and designs of the regular ammunition of the Russian Army [6].
- mined areas of agricultural fields, forests, infrastructure objects (roads, bridges, overpasses, buildings, etc.) and the coastal zone of the Azov Sea.

6. It should be noted, that the Ukrainian national capacity for humanitarian demining was increased significantly. In particular, Ukrainian deminers gained a knowledge and a huge practice, a valuable experience; humanitarian demining operators became more technical equipped; the first Ukrainian operator – Demining Solutions company appeared.

Yet, the national capacity is not enough for solving mine action problems in Ukraine. Partner countries do not pay enough attention to develop the Ukrainian national capacity; the first of all, for supporting the humanitarian demining procedures.

Moreover, in spite of high statistics of Mine/ERW casualties in Ukraine, there are no using of any remote-controlled mine clearance system, e.g. MV-4, MV-10, Bozena-4, Bozena-5, MineWolf, etc. Involving the above-mentioned machines would increase effectiveness significantly and save lives of deminers [7, 8].

7. Nevertheless, the key point of humanitarian demining issues in Ukraine is lack of financial support by donors.

A total of 43 states and three other areas received \$569.7 million from 31 donors in 2018. A further \$72.9 million, was provided to institutions, NGOs, trust funds, and UN agencies without a designated

recipient state or area. As in previous years, a small number of countries received the majority of funding. The top five recipient states - Iraq, Afghanistan, Syria, Croatia, and Lao PDR – received 55% of all international support in 2018. Iraq received the largest amount of funding (18% of all international support) from the largest number of donors (18) [9, c. 87-96]. Even though Ukraine is one of the five most affected countries, our country received just 11,9 million financial support from donors; yet Ukraine is not included even to top ten recipients.

Furthermore, due to lack of financial resources for humanitarian demining in Ukraine, there are only one Ukrainian operator Demining Solutions (without any donors) and three international NGOs: The Halo Trust, The Danish Refugees Council – Danish Demining Group, Swiss Foundation for Mine Action. That number of humanitarian demining operators is obviously not enough for Ukraine.

Conclusion

Ukraine has been facing a huge problem as a contamination of its territory with mines/ERWs for 7 years of war in the Donbas and the situation becomes worse day by day. Based on the UDA analysis of humanitarian demining problem in Ukraine, key points for solving this issues are:

comprehensive financial support by international donors and organizations directly for clearance of contaminated areas;

immediate implementation of Mine Action regulatory framework in Ukraine and establishment of national authorities in this sphere;

development of Ukrainian capacity for humanitarian demining, in particular Ukrainian operators by close cooperation with country partners.

Список використаних джерел

1. Офіційна сторінка інтернет ресурсу the Geneva International Center for Humanitarian Demining
<https://www.gichd.org/en/resources/organisations/>;

2. Landmine Monitor 2020, 22nd annual edition, November 2020, 34-41 pp., 82 p.;

3. Official report of representatives of UNHR Monitoring Mission Unit in Ukraine during Mine Action sub-cluster meeting, Kyiv, 28 January 2021;

4. Закон України «Про протимінну діяльність в Україні», № 2642-VIII, 6 грудня 2018 року;

5. The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, Oslo, 18 September 1997;

6. Дерігін Д.В., Пам'ятка-довідник «Небезпека: Міни», м.Київ, ГО «Асоціація саперів України», 54 с.

7. Офіційна сторінка інтернет ресурсу Army Technology <https://www.army-technology.com/projects/bozena-4-mini-mine-clearance-system/>;

8. Multi Mission EOD Robotic System MV-4, MV-10, DOK-ING, 2020;

9. Landmine Monitor 2020, 22nd annual edition, November 2020, 87-96 pp.

Полтавський Андрій Олександрович,
помічник директора Київського науково-
дослідного інституту судових експерти
Міністерства юстиції України

ВИКОРИСТАННЯ МАЛОІНФОРМАТИВНИХ СЛІДІВ РУК В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

(на конкретному прикладі з практики)

На початку 2000-х років у Вінниці вчинялися злочини, пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв в маршрутних таксі, які (злочини) носили серійний характер та під час яких постраждало 44 людини, семеро отримали інвалідність, двоє загинуло [1]. Забігаючи наперед, зазначимо, що вони (злочини) на сьогодні так не розкриті. При цьому, заслуговує на увагу певний позитивний досвід, отриманий під час техніко-криміналістичного забезпечення розкриття зазначених злочинів.

Так, під час огляду місця вчинення чергового вибуху було вилучено залишки вибухового пристрою, серед яких, у тому числі, знаходилися обривки полімерної ізоляційної стрічки синього кольору, якою (стрічкою) скріплялися між собою елементи вибухового пристрою. Після належного фіксування, вилучення, пакування зазначені об'єкти, поряд з іншими, було доставлено до експертного підрозділу (лабораторії).

Під час дослідження одного із обривків ізоляційної стрічки в лабораторних умовах методом візуального дослідження із використанням збільшувачих оптичних приладів (луп до 10^x) під різними кутами до природнього та штучних джерел освітлення на її (стрічці) внутрішній клейкій поверхні були виявлені непофарбовані сліди рук, що утворилися під час захвату стрічки надавлюванням, скоріш за все, двома різними нігтьовими фалангами правої руки. Складність їх (слідів рук) дослідження полягала в тому, що при гарній

якості – потожирова речовина нашарувалася на фактично глянцевою поверхню одного із боків стрічки із клейкої речовиною – здійснити їх фотофіксацію на першому етапі виявилось неможливим. Інша особливість слідів рук полягала в тому, що в них відобразилися 5-6 окремих знаків папілярного узору із пороеджеоскопічними ознаками папілярних ліній.

Що стосується першої складності, то вона була подолана шляхом використання репродукційної установки «Уларус» (або «Білорусь») (аналогова фотографія), за допомогою якої було встановлено схему отримання фотозображень методом «відблиску» («блика» російською) відразу на фотографічний папір. Отримані фотозображення дозволяли визначити питання щодо придатності слідів для ідентифікації та проводити за ними перевіряння підозрюваних осіб.

При цьому слід зазначити наступне. Проблемним аспектом використання малоінформативних слідів є визнання більшої частини із них непридатними для ідентифікації. Слід зазначити, що вирішення цього питання пропонувалося Пророковим І. І. ще у 1980 році [2]: якнайменше більшу частину малоінформативних слідів можна використовувати для виключення осіб, якими вони могли бути залишені. Крім цього, його ж рекомендація щодо проведення мікроскопічного дослідження для визначення пороеджеоскопічних ознак папілярних ліній сьогодні на практиці майже не враховується. Зважаючи на те, що не завжди одностайно можна визначитися із природою походження зазначених ознак, які можуть бути як відображенням будови папілярних узорів (ліній), так і відображенням ознак сторонніх включень, що можуть «брати участь» у механізмі слідоутворення (так званий «шум»), малоінформативні сліди необхідно визнавати придатними для виключення осіб, які їх могли залишити, та зазначати, що вирішити питання щодо придатності сліду для ідентифікації можливо при наданні конкретного порівняльного матеріалу (дактилокарт). Така практика, наприклад, широко розповсюджена при проведенні трасологічних досліджень слідів взуття.

Крім того, перевірка малоінформативних слідів за допомогою автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем (АДІС) надає можливість не тільки визначитися з придатністю сліду для ідентифікації, а й встановити «свій» та (або) «чужий» відбиток, в яких є певна частина ідентичних ознак будови папілярного узору. Сьогодні це не завжди вирішується навіть при перевірці за АДІС малоінформативних слідів рук, вилучених за фактами вчинення

особливо тяжких та тяжких злочинів, що мають великий суспільний резонанс. Такі перевірки надають можливість встановити коло осіб, які могли залишити зазначені сліди, як експертним шляхом, маючи дактилокарти осіб, встановлених за допомогою АДІС, тобто той самий порівняльний матеріал для проведення ідентифікації конкретної особи, так і проведенням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів по відношенню до визначеного кола осіб, які не можуть бути ідентифіковані експертним шляхом у зв'язку з малою інформативністю слідів (які не придатні для ідентифікації).

В описуваному випадку було прийнято рішення щодо кодування виявлених слідів в форматі АДІС «Дакто» та АДІС «Сонда» із направленням їх до центрального та регіональних підрозділів Експертної служби МВС України, бази даних яких нараховували на той час понад 5 мільйонів дактилокарт, тобто понад 50 мільйонів відбитків пальців рук. Перевірка позитивного результату не дала.

Результат такої роботи надав можливість зробити висновок, що при наявності в сліді 5-6 ознак, що не співпали із жодним папілярним узором в понад 50 мільйонах відбитків, такі перевірки мають «право на життя», хоча й потребують багато ресурсів.

І наостанок. Із моменту вчинення першого із серії вибухів пройшло понад 18 років. За офіційними даними СБУ під час розслідування було проведено понад 1100 допитів, 58 обшуків, призначено та проведено понад 180 судових експертиз, перевірено на причетність до вчинення злочинів понад 100 осіб, проте про підозру у вчинення злочинів нікому не повідомлялося [2]. За вказаний період (понад 18 років) база даних дактилоскопічної інформації досягла об'єму в понад 8 мільйонів дактилокарт, а тому й виникає питання: «А чи перевіряються періодично ті самі сліди, що можуть привести до, як мінімум, одного злочинця, який виготовляв, якнайменше, один вибуховий пристрій?».

Список використаних джерел

1. Теракти у вінницьких маршрутках: слідство триває вже 16 років. [Електронний ресурс]: <https://vezha.ua/terakty-u-vinnytskyh-marshrutkah-slidstvo-tryvaye-vzhe-16-rokiv/>.

2. Пророков И. И. Криминалистическая экспертиза следов: трасологические исследования / И. И. Пророков // НИИРИО ВСШ МВД СССР. Волгоград, 1980.

Примак Роман Миколайович,

в.о. завідувача кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИБУХОМ

Окремі аспекти розслідування злочинів вчинених із застосування вибухових пристроїв досліджували вчені-криміналісти України та інших держав, а саме: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Т.М. Бульба, А.В. Іщенко, Ю.П. Приходько, М.В. Салтевський та інш. Водночас вказана проблематика в умовах сьогодення не втратила своєї актуальності та потребує подальшої наукової розробки. Використання вибухових пристроїв виступає сьогодні в Україні як достатньо випробований спосіб здійснення злочинів різного виду, у тому числі тяжких і особливо тяжких. Об'єктивних і суб'єктивних причин щодо цього існує чимало, але однією з найбільш важливих серед них є довготривалі активні військові дії на Сході України в рамках проведенні АТО та ООС. Злочини цієї категорії потребують якісного розслідування, зокрема і техніко-криміналістичного забезпечення.

Робота на місці події по факту вибуху, пов'язаного з великими руйнуваннями, пожежами, жертвами, стикається з труднощами організаційного плану, що перешкоджають послідовному проведенню огляду. Це насамперед проведення аварійно-рятувальних робіт, гасіння пожежі і дотримання вимог безпеки від повторних вибухів, що ускладнює забезпечення схоронності слідів і особливо мікрооб'єктів для наступного експертного дослідження. Необхідно прийняти всі заходи до фіксації первісної обстановки й окремих предметів, наприклад, за допомогою фото і відеозйомки до проведення або закінчення аварійно-рятувальних робіт або дій по знешкодженню вибухонебезпечних предметів. Важливою умовою при цьому є дотримання масштабності при фіксуванні характерних ознак, що можуть бути втрачені.

У випадку виявлення вибухонебезпечних об'єктів усі роботи на місці події повинні бути припинені до прибуття фахівців. Ними визначається ступінь небезпеки подібного об'єкта для навколишніх,

а також радіуси безпечного видалення учасників огляду і можливість продовження робіт. Фахівці проводять знешкодження вибухонебезпечних об'єктів, дають рекомендації слідчому про порядок їх фіксації, вилучення і транспортування, або вказують на необхідність знешкодження на місці.

Специфіка впливу вибуху на людей і предмети навколишнього середовища, особливості речових доказів, що виявляються після вибуху, вимагають використання в процесі огляду спеціальних пізнань у ряді прикладних напрямків досліджень, таких як конструкція і дія вибухових пристроїв різних видів, фізика вибуху, склад і властивості вибухових речовин, механіка руйнування, металознавство, технологія обробки матеріалів та ін. Крім того, при огляді місця вибуху необхідно пам'ятати про можливу наявність так званих «традиційних» криміналістичних слідів, таких як сліди пальців (у тому числі на осколках і деталях ВП), сліди взуття, сліди інструментів на осколках ВП та ін., виявлення, фіксація і вилучення яких повинні проводитися по загальноприйнятими в експертній практиці методикам.

На першому етапі огляду місця події вирішується питання про передбачуваний епіцентр вибуху (тобто місця розташування заряду ВР або простору, в якому могла утворитися вибухонебезпечна суміш), визначаються границі території, що підлягає огляду й охороні. Потім огляд ведеться від епіцентру до периферії, причому напрямок руху і порядок огляду визначаються в кожному конкретному випадку окремо, у залежності від особливостей місця вибуху (в житловому приміщенні, на відкритій місцевості, у транспортному засобі, на промисловому підприємстві тощо), обсягу руйнувань, наявності потерпілих, кліматичних умов, спрямованості вибуху й інших факторів. По ходу огляду фіксуються і вилучаються об'єкти, що можуть надалі представляти інтерес з огляду з'ясування обставин справи. Огляд часто ускладняється необхідністю пошуку речових доказів, у тому числі мікрооб'єктів, на великій площі, серед завалів і руйнувань. Крім того, багато речових доказів при вибуху ВР або знищуються, або піддаються значним змінам, а ті, що залишилися, як правило, зберігаються в дуже малій кількості, їх важко знайти навіть під мікроскопом, до того ж вони сильно забруднені іншими речовинами (грунт, нафтопродукти, штукатурка, трупний матеріал і т.п.).

Для найбільш повного збору залишків ВР необхідно знати характерний зовнішній вигляд, можливу дальність і напрямок розльоту фрагментів і залишків ВР, характерні об'єкти-носії слідів ВР, а також

порядок і методи їх фіксації, вилучення й упакування. Найкращі аналітичні методи виявляться марними, якщо з місця вибуху на дослідження надійдуть об'єкти, що не містять ВР. Зібрані на місці вибуху залишки і мікрочастинки ВР повинні бути ретельно упаковані окремо кожний або групами по визначених ознаках, наприклад, характеру руйнування, виду матеріалу, перебування від епіцентру вибуху і т.п., для наступного дослідження в спеціалізованих підрозділах відповідно до розроблених методик.

Виявлення, фіксація і вилучення речових доказів по факту вибуху не вичерпують обсягу робіт, виконуваних на місці події.

З метою обґрунтування слідчих версій і організації оперативно-розшукових заходів необхідно попереднє дослідження обстановки на місці події і виявлених речових доказів. На початковому етапі огляду головним, як правило, є встановлення природи вибуху (тобто чи мало місце випадання конденсованої вибухової речовини або вибухонебезпечної пальної суміші газів або пари з повітрям). Вирішення цього питання в значній мірі визначає обставини та кваліфікацію події, подальший порядок огляду місця вибуху. Встановлення його природи представляє найбільші труднощі у випадках відсутності проявів місцевої дії, яскраво вираженого епіцентру, характерних залишків ВР, їх осколкової дії, при наявності великих руйнувань, а також коли вибух супроводжується пожежею. Проте ретельний аналіз особливостей допомагає встановити природу вибуху. По руйнівній дії вибуху можна визначити епіцентр вибуху ВР, його тип (бризантної або метальної дії), оцінити масу висадженого заряду і, відповідно, його габарити. Усе це визначає необхідність ретельного фіксування руйнувань і ушкоджень, що є характерною рисою оглядів місць події по факту вибуху.

У залежності від результатів попереднього дослідження границі і порядок огляду можуть бути змінені. Більш того, ретельний пошук речових доказів може будуватися тільки на основі попереднього уявного відтворення (по слідовій картині) вибухового пристрою і способу здійснення злочину. Попереднє дослідження дозволяє припустити можливий спосіб виготовлення елементів ВП, прийоми маскування, орієнтовно визначити вид, тип об'єктів промислового виготовлення і, відповідно, можливі джерела їх придбання, технологію виготовлення окремих елементів і, відповідно, тип, вид застосованих інструментів, верстатів, устаткування; оцінити кваліфікацію і навички особи (осіб) у виконанні технологічних операцій, кваліфікацію і спеціальні пізнання виробника в галузі вибухової справи і боєприпасів; вказати на необхідність пошуку елементів, залишки і сліди дії яких ще

не виявлені. При наявності достатньої кількості часток ВР, що залишилися, може бути проведений експрес-аналіз для визначення його типу безпосередньо на місці події з використанням відомих методів. Експертна практика показує, що у випадках, коли огляд проводиться без попереднього дослідження об'єктів, що вилучаються, виявляються не всі речові докази і, навпаки, вилучається багато об'єктів, що не несуть будь-якої корисної інформації.

У якості найбільш розповсюджених технічних засобів огляду і попереднього дослідження можна вказати на криміналістичну валізу, підготовлену для огляду місця вибуху і проведення експрес-аналізів на ВР, металошукачі різних конструкцій, портативну просвітлюючу апаратуру, набір інструментів для вилучення фрагментів речової обстановки, що мають сліди впливу вибуху тощо.

В обов'язки команди вибухотехніків, що виїхали на місце події, перш за все входить маркування огороження периметру небезпечної зони з використанням спеціальної стрічки. Слід враховувати, що в зоні відчуження знаходиться найбільше число предметів, які характеризують технічні параметри використаного вибухового пристрою. На практиці прийнято встановлювати межі оточення місць подій пов'язаних з вибухом, в уявному радіусі круга 50 метрів від епіцентру вибуху.

Первинний огляд місця вибуху виконує старший команди вибухотехніків. Початок огляду починається з прибуття на місце вибуху карети швидкої допомоги. Старший команди вибухотехніків з моменту огляду зони, входу на її територію зобов'язаний отримати вичерпну інформацію від осіб, що прибули першими на місце події. Такими особами можуть бути як співробітники поліції, так і цивільні особи. Помічник старшого команди вибухотехніків проводить відеозапис дій вибухотехніка, що виконує огляд, він надає будь-яку допомогу вибухотехніку, що провадить огляд в зоні місця події, виконує первинну документальну фіксацію місця події.

З моменту входу в огорожену зону вибухотехнік, який провадить огляд місця події, маркує маршрут свого руху в напрямку епіцентру вибуху. Як правило, маркувальні елементи - це мітки, що світяться у вигляді кругів, ромбів, а також інші предмети встановленого зразку.

Одночасно з проведенням огляду території і маркуванням маршруту руху вибухотехнік маркує місце, де, на його погляд, є предмети або характерні руйнування, які будь-яким чином характеризують параметри ВП (конструктивні особливості, потужність вибуху). Як правило, ці місця маркуються такими мітками, які

відрізняються від міток маршруту руху, крім того на таких мітках є порядкові номери.

В умовах поганої видимості на одязі вибухотехніка передбачено світловідбиваючі елементи, які дозволяють фіксувати його місцезнаходження в будь-якій точці зони місця вибуху, крім того, вибухотехнік має пристрої радіозв'язку.

Слід відмітити, що вибухотехніки мають переважне право огляду місця події, вони проводять первинний візуальний огляд, не торкаючись руками будь-яких предметів і лише фіксують їх місцезнаходження встановленням мітки поблизу такого предмету. В такому випадку, якщо оглянутий предмет являє собою пристрій, призначення якого не встановлено, або встановлено і даний предмет є вибухонебезпечним об'єктом, вибухотехніки зобов'язані чітко зафіксувати його місцезнаходження в цій зоні та загальний вигляд, використовуючи для цих цілей фото-, відеоапаратуру.

При вилученні речових доказів в ході огляду місця вибуху, складається протокол, вказується перелік слідів, предметів, їх кількість та час вилучення.

З метою зберігання на поверхні вибухових речовин і їх часток криміналістичної інформації, сліди, предмети з місця вибуху упаковуються в цупкі поліетиленові пакети, кожен предмет упаковується окремо. З метою відтворення картини місця події і встановлення можливої причетності потерпілих і загиблих осіб, їх одяг вилучається. Всі предмети, що знаходяться в кишенях одягу, залишаються на своїх місцях з метою збереження їх індивідуальної причетності (сліди пальців, біологічні, інші сліди). Вилучення, упакування і транспортування одягу в криміналістичну лабораторію здійснюється в короткі строки, оскільки продукти вибуху і сліди деяких вибухових речовин достатньо швидко розкладаються на складові компоненти, що в значній мірі ускладнює проведення фізико-хімічного аналізу їх складу.

В обов'язковому порядку у загиблих та потерпілих вилучається піднігтьовий склад і волоссяний покрив на голові, обличчі (вуса, борода), в паховій частині і на ногах. Ці речовини дуже активно абсорбують летючі речовини середовища, а також мікрочастки пилу, волокнистих матеріалів, які можуть характеризувати середовище, де знаходилася людина до моменту вибуху і після нього.

Місцезнаходження пересувної вибухотехнічної лабораторії обирається за межами зони огляду, але поблизу від неї, воно огорожується спеціальною стрічкою і перебуває під охороною співробітника поліції. Поруч з лабораторією розгортаються робочі

місця для роботи фахівця по сортуванню вилучених речових доказів, також організовується робоче місце просіювання ґрунту, вилученого на місці вибуху. Як правило, таким пристроєм є система сит, розташованих особливим чином, яка дозволяє достатньо швидко просіювати великі маси землі або сміття. Крім того, виконується опис вилучених об'єктів, їх замальовка і фотографування. На місці знаходження пересувної лабораторії, водієм транспортного засобу здійснюється розкладка і підготовка до роботи всіх технічних засобів і засобів захисту, які можуть бути використані в процесі огляду місця події. До переліку таких технічних засобів відносяться: набори спеціального інструменту і матеріали, криміналістичні валізи, хімічні препарати, слюсарні інструменти, різні металощукачі і інші специфічні пристрої використані для огляду місця події (гідравлічні ножиці для різки металу, домкрати, бензопили, роботи тощо).

На початку огляду епіцентру вибуху проводиться його візуальний огляд, після чого проводиться фотографування і відеозйомка. Наступним етапом огляду є виконання технічних замірів, при наявності воронкоподібних заглиблень вимірюється найбільший і найменший діаметр воронки та її глибина. Вказані вище виміри проводяться мірним інструментом типу лінійки або вимірювальною рулеткою, з обов'язковою фіксацією на фото-, відеоапаратуру.

Одночасно з фіксуванням епіцентру вибуху на фото, відеоапаратуру робиться зарисовка епіцентру вибуху на схемі вибуху, з детальним вказуванням всіх відстаней до предметів, що знаходяться як поблизу епіцентру вибуху, так і до віддалених предметів. Складання схеми вибуху необхідно з тією метою, що фіксація епіцентру вибуху і його місцезнаходження, як правило, проводиться з віддаленої точки під гострим кутом і не відображає дійсних лінійних розмірів місця події.

Відпрацювання питання по вилученню речових доказів, як безпосередньо в самому епіцентрі вибуху, так і в найближчій зоні, проводиться дуже ретельно. В першу чергу з епіцентру вибуху вилучаються об'єкти, на яких є достатньо інформативне навантаження в частині їх належності до конструкції ВП (характерні сліди деформації і розраду металу, оплавлення поверхні предметів). Всі вилучення предметів провадяться виключно пінцетом або іншим інструментом, що дозволяє це зробити. Необхідно також відмітити, що всі роботи по вилученню речових доказів фахівці повинні проводити в стерильних гумових рукавичках, не допускається повторне використання одноразових засобів і пакувального матеріалу (поліетиленових пакетів, тари із скла і т. п.)

Змиви кіптяви проводяться витиранням поверхні предметів ватую, змоченою в дистильованій воді, яка виступає як розчинник для деяких речовин, що є складовими компонентами ВР і кустарно виготовлених сумішей, використаних в конструкціях ВП.

Заключним етапом огляду епіцентру вибуху є проведення огляду поблизу його. В більшості випадків поблизу епіцентру вибуху є лише незначна кількість сміття, тому робиться повне його вилучення (вимітання щіткою і збором в поліетиленовий пакет). В деяких випадках, маса зібраного, таким чином, сміття може складати від декількох сот грамів до декількох сот кілограмів (при підриві ВР більшої маси і більших розпадах). Цю вимогу необхідно виконувати в обов'язковому порядку, коли огляд епіцентру вибуху не дав будь-яких результатів в частині конструкції. ВП.

Важливою умовою застосування технічних засобів є те, що об'єкти вибуху, які вилучені або приготовлені для вилучення та попереднього дослідження, повинні залишатись у такому ж стані, як після вибуху, тобто не повинні піддаватись якимось змінам, для збереження достовірності при експертних дослідженнях.

Визначення центру вибуху за характерними трасами та пробойнами осколків вибухових пристроїв на предметах оточуючого середовища можна за допомогою використання метода простого візування, що застосовується в балістиці. В процесі виконання такого дослідження можуть застосовуватися такі спеціальні засоби як: мотузок; дріт; тощо. З цією ж метою можна використовувати лазерний приціл до вогнестрільної зброї.

З метою виявлення та вилучення осколків вибухових пристроїв застосовують найпростіші оптичні технічні засоби; лупи різної кратності з лампочкою для підсвічування речових доказів та без.

Вилучення та пакування речових доказів, що знайдені в середній зоні і на периферії аналогічні процесу вилучення і пакування в епіцентрі вибуху.

По прийнятим нормативам в епіцентрі вибуху, якщо є воронка, необхідно вилучити землю на глибині, що складає 0,5 м відстані від глибини (залегання) найбільш віддаленого від поверхні осколка, виявленого в ході огляду воронки. Як правило, робиться окопування воронки на відстань 0,5 м її радіусу з наступним вилученням і повним просіюванням землі. Крім того, зразки землі вилучаються на дні воронки, де є найбільше розповсюдження дії фугасної або бризантної використаної ВР. Вилучення проб землі на відстані 1, 3, 10 і 20 м від воронки. Вилучені таким чином контрольні зразки ґрунту упаковуються в металеву тару, герметично запаковуються і

відправляються на дослідження в хімічну лабораторію, з метою визначення наявності в них компонентів вибухових речовин, а також подальшого проведення комплексного порівняльного дослідження.

В деяких випадках, необхідне вилучення зразків матеріалів предметів, розташованих безпосередньо в епіцентрі вибуху. В цьому випадку, проводиться детальне і панорамне фотографування поверхні стін з вилученням всіх можливих інформативних елементів (як правило, це осколочні фрагменти частин конструкцій ВП). Крім того, необхідно зробити змив кіптяви, яка практично завжди виникає на предметах, розташованих як поблизу епіцентру вибуху, так і на відстані.

Слід врахувати, що ділянки виникнення кіптяви, які візуально спостерігаються, мають місце поблизу епіцентру вибуху, та через слабку концентрацію продуктів ВР практично невидимі на більш віддаленій відстані від епіцентру вибуху. Необхідно відмітити, що при проведенні огляду середньої зони і периферії, позначаються номерними позначками, будь-які значимі виявлені в ході огляду частини конструкцій саморобних ВП, а також ураженні або зруйновані предмети .

Кожне місце вибуху має свою специфіку, що обумовлює необхідність застосування визначених технічних засобів в процесі огляду. Під час огляду місця вибуху використовуються як «традиційні» технічні засоби, так і спеціальні, тобто такі, що пристосовані конкретно для огляду місця вибуху. Спеціальні технічні засоби, які можуть бути застосовані в процесі огляду місця вибуху, це ті прилади та пристрої, за допомогою яких можна виявити летючі гази ВР, зорієнтуватись на визначення марки ВР, зібрати фрагменти (уламки) ВП, здійснити рентгенологічний контроль пристроїв з метою припустимої їх належності до вибухових в цілому або за частинами, а також з метою попереднього вивчення їх конструкції.

Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент, віце-
президент (Відповідальний секретар)
громадської організації «Всеукраїнська
асоціація вибухотехніків»

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ УКРАЇНИ ЩОДО ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ЗАБРУДНЕНИХ (ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ) ТЕРИТОРІЙ

Взаємодія громадських організацій з Національною поліцією України являє собою передбачену законами та підзаконними актами, узгоджену за своїми цілями, завданнями діяльність усіх суб'єктів щодо запобігання правопорушенням, яка спрямована на недопущення виникнення причин та умов правопорушень, їх профілактику, налагодження зв'язків з населенням і громадськістю, розробку спільних заходів щодо профілактики правопорушень у країні з найменшими витратами сил, засобів і часу [1].

У ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що свою діяльність поліція здійснює в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами і громадськими організаціями на засадах партнерства, вона спрямована на задоволення їхніх потреб [2].

З метою визначення причин або умов учинення правопорушень, планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад. На наш погляд, такою має бути і діяльність у сфері протимінної діяльності, зокрема з активним залученням різних верств населення та громадських організацій, які надають соціальну й іншу допомогу, а також реалізують програми щодо протимінної діяльності або, іншими словами, гуманітарного розмінування.

Важливим завданням формування партнерських відносин між Національною поліцією і населенням є раціоналізація такої взаємодії на засадах довіри, прозорості, взаємодопомоги в боротьбі зі злочинністю. Одним із визначальних положень Закону України «Про Національну поліцію» полягає у тому, що саме рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Така позиція законодавця

виглядає цілком закономірною, адже повсякденна діяльність поліції протікає на очах у населення, і авторитет та довіра поліції багато в чому залежить від поведінки її співробітників при спілкуванні з людьми [3]. Тобто, персонал поліції першочергово має орієнтуватися на реалізацію стратегії Community Policing – «партнерство заради спокою» (стратегії, апробованої в країнах англосаксонської правової системи), а також виявлення інноваційних форм діяльності поліції щодо формування безпечного суспільного простору [4].

Вочевидь, оптимізація роботи Національної поліції України, що ґрунтується на плідній співпраці з населенням, є актуальною проблемою. Іншими словами, населення має сприйматися як партнер поліції і повноправний учасник діяльності з покращення роботи поліції. Ефективність діяльності органів поліції, рівень професійної компетентності поліцейських впливають на громадську думку про роботу поліції загалом. Адже у законі прописано, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

Тому стратегія «партнерство заради спокою» розрахована на усвідомлення поліцейськими необхідності налагодження взаємодії з населенням, яка ґрунтується на двох основних пріоритетах: 1) консультаціях – вивченні думки населення з метою подальшої оцінки ефективності поліцейської діяльності, обов'язкове урахування потреб територіальних громад; 2) співробітництві-співпраці заради досягнення спільних цілей з досягнення правопорядку в країні.

Позитивним прикладом партнерства поліції (насамперед поліцейських патрульної поліції) і громадськості є спільна діяльність з громадськими формуваннями, які вже тривалий час функціонують на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [5].

Спектр заходів, які в тісній взаємодії з працівниками поліції виконують сучасні дружинники, досить широкий: патрулювання житлових масивів і селищ; участь у розшуку зниклих безвісти; участь у розшуку та затриманні підозрюваних у скоєнні злочину; спільне проведення профілактичних, просвітницьких, виховних заходів серед різних категорій населення; робота з особами та підлітками з «групи ризику»; робота з жертвами насильства, у тому числі насильства в сім'ї тощо.

В умовах відсутності активних бойових дій на Сході України останнім часом однією із головних загроз життю як українських військовослужбовців, правоохоронців, так і мирного населення, яке проживає в зоні проведення Операції об'єднаних сил, стали міни,

нерозірвані снаряди та залишки вибухових пристроїв, якими практично засіяна територія Донбасу. Саперні підрозділи Міністерства оборони (МО), піротехнічні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), вибухотехнічні підрозділи Департаменту вибухотехнічної служби (ДВТС) Національної поліції України працюють над їх ліквідацією. Однак досвід Західних Балкан, територія яких до цього часу ще повністю не очищена, показує, що комплексне й ефективне вирішення цієї проблеми можливе завдяки всеохоплюючому гуманітарному розмінуванню.

Розмінування (demining) гуманітарне розмінування — діяльність, внаслідок якої відбувається усунення загроз від мін та вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ), включаючи технічне обстеження, складання карт, очищення, маркування, складання документації після очищення, зв'язок з громадами з питань протимінної діяльності та передача очищеної території. Гуманітарне розмінування може виконуватися різними неурядовими організаціями, комерційними компаніями, національними органами з протимінної діяльності або військовими підрозділами. Розмінування може здійснюватися як при негайному реагуванні в аварійному порядку, так і під час звичайного перебігу подій.

Аналіз наукових джерел та керівних документів щодо професійної підготовки фахівців із розмінування показав, що розмінування поділяють на оперативне та гуманітарне. «Розмінування у військових цілях (оперативне розмінування)» обмежується проробленням проходів у мінних полях для виконання бойових завдань, а «гуманітарне розмінування» охоплює цілу низку видів діяльності щодо усунення мінної небезпеки та ризику, пов'язаного з вибухонебезпечними предметами (ВНП) (малюнок 1).

Мал. 1. Види розмінування

Ці види діяльності охоплюють: проведення технічних обстежень, складання топографічних карт, очищення територій від мін і ВНП, маркування, опрацювання документації, налагодження зв'язків з місцевим населенням з питань мінної безпеки та передачу розмінованих територій місцевим органам влади [6].

Однак не дивлячись на те, що в прямому відношенні органи правопорядку не беруть участі у розмінуванні, низка важливих питань таких, як окреслення небезпечних територій з наявними ВНП; фіксація правопорушень або нещасних випадків, пов'язаних з вибухами; отримання інформації щодо неякісного виконання робіт по розмінуванню територій виконавцями цих робіт дасть негативний відтінок у роботі правоохоронців. Тому, на наш погляд, взаємодія працівників правоохоронних органів, а в більшості випадків це стосується органів Національної поліції, з місцевими громадами, громадськими організаціями допоможе вчасно відреагувати на можливі порушення, виявлення нестандартних ситуацій, організувати роботу відповідних структур щодо якісного виконання робіт в тому числі й при очищенні територій від ВНП.

Підґрунтям цієї співпраці мають стати угоди, договори, меморандуми між громадськими організаціями і територіальними органами Національної поліції. У межах цих угод сторони можуть складати й затверджувати відповідні плани спільних дій, які передбачатимуть заходи щодо зниження ризиків.

Іншою складовою співпраці поліції та громадських організацій є визначення відповідальних за координацію та співробітництво осіб чи підрозділів як з боку правоохоронців, так і численних громадських організацій чи інших установ – учасників спеціальних програм, а також налагодження подальшої міжвідомчої взаємодії. Якщо в районі (місті) наявна значна кількість організацій та установ, які надають спеціальну допомогу щодо маркування територій та гуманітарного розмінування, то в такому випадку, необхідно визначити координаційний центр, на який поліцейські будуть у більшості випадків орієнтовані. Такі центри повинні бути готові надавати відповідну допомогу на постійній основі, навіть цілодобово.

До того ж, як вважають фахівці, центри гуманітарного розмінування мають бути окремою урядовою структурою, здатною взяти на себе функції координації робіт з розмінування на національному рівні, забезпечити співпрацю на міжнародному рівні та працювати за програмно-проектним принципом. Такий підхід дозволить об'єднати національні структури з розмінування (у складі МО, ДСНС, МВС, НП), залучити зовнішню допомогу від міжнародних

фондів та задіяти приватних фахівців. Центр має здійснювати планування, координацію і контроль діяльності з гуманітарного розмінування. Безпосередньо роботи з розмінування мають проводити спеціалізовані підрозділи або компанії, які мають реєстрацію за міжнародними стандартами, що є вимогою міжнародних донорів. Без створення такої структури Україні буде важко залучити необхідні ресурси для очищення забрудненої території від мін і вибухових пристроїв [7].

Отже, ми вважаємо, що після створення та ефективної діяльності такого центру «Гуманітарного розмінування» в нашій державі та при умові плідної взаємодії силових структур і громадськості роботи з очищення територій, де велись бойові дії або були окуповані, будуть проведені комплексно і якісно. Тільки після проведення робіт за схемою гуманітарного розмінування земля Донбасу дійсно стане безпечною для українців, щоб ніхто не наражався на небезпеку підірватися на залишках вибухових пристроїв, як це трапляється до цього часу.

Список використаних джерел

1. Рамазанова У.В. Щодо поняття взаємодії громадських організацій з органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. Т. 2. С. 66–70.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Балинська О.М. Нормативна основа співпраці поліцейського та громадян в Україні. Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі: Матеріали круглого столу 23 листопада 2017 року. Львів:2017 ЛьвДУВС, 2017. С. 7-12.
4. Community Policing (CP) (burgernahe Polizeiarbeit). URL: <http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/publish>.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 40. Ст. 338.
6. Окіпняк Д.А., Окіпняк А.С., Зубаль М.В. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців із розмінування з урахуванням вимог сьогодення. *Вісник Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка*. 2018. Вип. 11. С.274-282.
7. Матртинюк В., Зварич О. Гуманітарне розмінування Донбасу – довгий шлях до безпеки людей. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view.

Рида Саид Милюд,
помощник главного консультанта
Министерства внутренних дел Ливии
консультант по разминированию LIBMAS
(ливийский центр по разминированию),
контр-адмирал Военно-морского флота
Ливии (Государство Ливия)

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВЗРЫВООПАСНЫХ МАТЕРИАЛОВ, БОЕПРИПАСОВ, ВЗРЫВЧАТЫХ ВЕЩЕСТВ В ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ И КРИМИНАЛЬНЫХ ЦЕЛЯХ В СТРАНАХ С ВОЕННЫМИ КОНФЛИКТАМИ

Мы знаем, что страны, страдающие от вооруженных конфликтов, теряют контроль над безопасностью, и поэтому трудно поддерживать контроль в воинских частях и складах с оружием и боеприпасами.

В моей стране, Ливии с момента начала гражданской войны 2011 года в условиях хаоса и безконтрольности террористические группы, и преступные группировки воспользовались этой ситуацией и получили доступ к складам вооружения и овладели необходимыми военными материалами для использования при изготовлении самодельных взрывных устройств.

Специалисты сапёры или те, кто занимаются расследованием данной категории преступлений понимают, что основная причина, по которой террористические группы используют взрывчатые вещества военного характера, заключается в простоте их получения, хорошей страховки, легкости транспортировки, а также готовности к применению на расстоянии. То есть, преступник установив взрывное устройство в одном месте приводит его в действие с другого места и на расстоянии наблюдает эффект происходящего.

Обратите внимание, что иногда эти материалы покупаются и продаются для других целей, например, для рыбалки.

Наличие множества различных типов военных боеприпасов обеспечивает простоту их использования без каких-либо затруднений, а их транспортировка не сопряжена с риском, поскольку их части обычно разделены.

Здесь необходимо упомянуть, что в некоторых случаях, гражданские лица приобретали эти боеприпасы с намерением продать их, независимо от того, кто является покупателем и зачем они нужны покупателю. Таким образом, террористические группы могут получить эти материалы, не подвергая себя опасности.

Существует информация также о многочисленных случаях контрабанды взрывоопасных материалов, взрывчатых веществ за границу и их транспортировки в соседние страны. То есть опасность ещё заключается и в том, что относительно благополучная страна, которая не имеет военного конфликта, может страдать от использования взрывоопасных предметов.

Теперь мы можем понять влияние локальных войн и конфликтов на распространение военных боеприпасов и взрывчатых материалов, и использования их при совершении террористических актов террористическими группами.

И вот мы приходим к вопросу – какие меры, необходимо предпринять для предотвращения распространения военных боеприпасов во время вооруженных конфликтов в стране?

Я хочу с Вами поделиться как человек военный, который фактически живет в стране в которой конфликт продолжается уже 10 лет. Это очень серьёзный вопрос, ведь от этого страдают все, но главное беззащитные женщины, дети, пожилые люди.

Во время боевых действий и вооруженных конфликтов очень сложно контролировать армейские склады, везде царит хаос, и солдаты, несущие караульную службу, совершают коллективные побеги, чтобы спасти свою жизнь при явной угрозе.

Для этого нужно выполнить некоторые необходимые шаги:

1. Уведомить власти, ответственные за наличие доступных боеприпасов и взломанных складов.

2. Необходимость сотрудничества с международными организациями (это в первую очередь Программа ООН), а также с проверенными национальными гражданскими организациями.

3. Распространение осведомленности среди гражданского населения об опасностях распространения последствий военных действий (оружие, боеприпасы, взрывчатые материалы) и обращение к гражданам за помощью в получении информации о местонахождении данных предметов.

4. Формирование национальных рабочих групп для поиска и предоставления отчетов об этих материалах, их местонахождении и безопасных способах доступа к ним.

5. Подготовка планов действий по изъятию этих материалов, транспортировке их в специальные места для хранения.

6. Получить пользу от волонтеров для работы и помощи в этой области после сбора информации о них, их криминальном прошлом и политической принадлежности.

7. Скорость наблюдения за местами распространения боеприпасов и начала процедур их утилизации или пополнения запасов, поскольку каждый день, который проходит без проведения процедуры, увеличивает риск их потери.

Одна из ошибок, с которыми мы столкнулись, когда международные и национальные организации собирали боеприпасы и хранили их во временных хранилищах. Когда это делается, террористические группы воруют их.

Кроме того, во время выполнения данных процедур эти действия должны контролироваться соответствующими органом в государстве, задачей которого, является подготовка отчетов, мониторинг и организация работ.

У нас есть Ливийский центр разминирования и контроля над вооружением, который выполняет эту работу и отправляет отчеты в соответствующие международные организации.

Оказание материально-технической поддержки работникам в сфере разминирования – это также очень важный вопрос. Ведь когда в государстве идёт война оружия и взрывчатки много а проводить работы по разминированию, фиксировать следы преступления, исследовать вещественные доказательства нечем и некому. По этому, появляется ещё одна задача подготовки специалистов.

Соответственно государство и ответственные органы должны реализовать следующее:

1. Реализация специализированной программы обучения по вопросам, как выявлять и предотвращать угрозы и уменьшать их влияние.

2. Организовывать учебные курсы по удалению остатков войны (EOD)

3. Проводить учебные курсы по борьбе с инновационными СВУ и их уничтожению (IEDD).

4. Осуществление программы обучения, по борьбе с терроризмом, основанных на противодействии использованию террористами СВУ.

Слово «Мир» прекраснее, чем слово «война». Мы, работающие над обезвреживанием взрывных устройств, мин и пережитков войны, не признаем международных границ. Гуманитарная работа, которую мы делаем, доступна всем людям повсюду на земле.

Многие из наших друзей погибли, другие получили травмы и стали людьми с особыми потребностями (инвалидами), мы о них помним. Поэтому давайте встречаться, обсуждать наши проблемы,

помогать друг другу и тогда мы сможем противостоять тем, кто делает своё тёмное дело.

Саковський Андрій Анатолійович,
директор навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування злочинів – це специфічна пізнавальна діяльність уповноважених на те осіб державних органів досудового розслідування, прокуратури та суду по збиранню, дослідженню та використанню інформації, яка зберіглася в ідеальних і матеріальних відображеннях вчиненого протиправного діяння. Органи досудового розслідування вилучають інформацію із джерел, причинно пов'язаних із розслідуванням злочинином, та оперують такою інформацією для підтвердження або спростування обставин, що підлягають доказуванню.

Для успішної реалізації діяльності з розслідування злочинів важливо вирішити ряд питань, що входять до сфери техніко-криміналістичного забезпечення та пов'язані із застосуванням технічних засобів при проведенні процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також процесуальних дій, що проводяться у межах міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні [5, с. 318].

Нині техніко-криміналістичний напрям діяльності органів досудового розслідування пов'язаний із розробленням і впровадженням новітніх науково-технічних засобів, технічних прийомів, інформаційних технологій в процес розкриття та розслідування злочинів. Створення і пропонування такого «продукту» й визначає прагматичну спрямованість для криміналістики (наука для практики) [6].

Найважливішим елементом техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів є система правової регламентації напрацювань, освоєння і застосування криміналістичних засобів і методів з метою розслідування злочинів.

При цьому під правовою регламентацією розуміється система правових норм, що визначають: загальні правові підстави використання криміналістичної техніки у боротьбі зі злочинністю; порядок застосування криміналістичних засобів і методів в процесі розслідування кримінальних правопорушень.

В Україні загальні правові основи використання криміналістичних засобів і методів визначаються основним законом - Конституцією України, зокрема, нормами, що регламентують права та обов'язки громадян, що забезпечують гарантії дотримання їхніх свобод та законних інтересів. Також нормами кримінального процесуального законодавства, які визначають загальні завдання кримінального судочинства – охорона прав фізичних і юридичних осіб, що беруть в ньому участь, швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності а жодний невинний не був покараний. Відповідні завдання органів Національної поліції визначаються Законом України «Про Національну поліцію».

Кримінальне процесуальне законодавство визначає межі компетентності та процесуальний порядок застосування засобів криміналістичної техніки. Проте у ряді випадків правову регламентацію підстав і порядку застосування засобів та методів криміналістичної техніки не можна визнати вдалою, оскільки чинний КПК регламентує застосування лише окремих засобів криміналістичної техніки в межах конкретних слідчих (розшукових) дій. Тому більшість вчених-криміналістів та криміналістів-практиків схиляється до думки щодо необхідності законодавчої регламентації лише загальних вимог (принципів) допустимості засобів і методів криміналістичної техніки в кримінальному процесі.

До числа таких вимог у криміналістиці відносяться:

- безпека технічних засобів для навколишнього середовища, здоров'я та життя людей, які їх застосовують і щодо яких вони застосовуються;

- наукова обґрунтованість технічних засобів, що гарантує отримання достовірних і надійних результатів, що не виключають можливості їх перевірки шляхом проведення повторних досліджень;

- етичність застосування технічних засобів, тобто створення умов, що виключають можливість приниження особи, його честі та людської гідності.

Організаційне та методичне забезпечення реалізації процесуальних норм, з урахуванням зазначених вимог,

регламентується відомчими нормативними актами.

Використання криміналістичної техніки можливо при проведенні будь-якої слідчої (розшукової) дії. Визначення необхідності її застосування є прерогативою особи, яка здійснює кримінальне провадження. Важливо, щоб при цьому, крім принципів допустимості криміналістичних засобів і методів, дотримувалася процесуальний порядок їх застосування та закріплення одержуваних, з їх допомогою, результатів. Факт використання техніко-криміналістичних засобів обов'язково відображається у протоколі слідчої (розшукової) дії, де вказується їх найменування, умови та порядок застосування, де і які об'єкти виявлені та зафіксовані за допомогою технічних засобів, які методи та прийоми при цьому застосовувалися.

Отримані в результаті застосування техніко-криміналістичних засобів об'єкти оформляються процесуально, як додаток до протоколу слідчої (розшукової) дії.

Правове застосування техніко-криміналістичних засобів і спеціальних знань включає три аспекти – технічний, тактичний, методичний, що утворюють у сукупності правові основи.

Технічний аспект пов'язаний із встановленням основних технічних характеристик використовуваного техніко-криміналістичного засобу, тобто інформація, одержана в результаті застосування таких засобів, повинна відрізнятися вірогідністю, наочністю та відтворюваністю.

Тактичний аспект пов'язаний із тактикою застосування техніко-криміналістичного засобу для отримання інформації з ідеального або матеріального джерела.

Законодавець у більшості випадків лише допускає застосування технічних засобів, а не зобов'язує до цього. Проте, це не звільняє від обов'язку широко використовувати спеціальні знання і техніко-криміналістичні засоби для підвищення якості та ефективності процесу розслідування злочинів. Особливого значення це набуває у практиці боротьби з організованою злочинністю, коли без активного використання сучасних засобів спеціальної та оперативної техніки, в окремих випадках практично неможливо викрити злочинця. Навпаки, незастосування технічних засобів або їх протиправне використання є порушенням законності, всебічності дослідження матеріалів справи.

Сукупність правил, що обмежують використання тактичних прийомів одержання криміналістичної інформації технічними засобами від людини, утворює поняття етичної допустимості.

Етична допустимість технічних засобів характеризується

такими критеріями. Технічні засоби, які використовуються, не повинні: завдавати фізичних страждань; містити насильство, погрозу, обман, домагання; порушувати недоторканність особи, житла, майна; порушувати таємницю листування, телефонних переговорів; обмежувати свободу слова, віросповідання, пересування.

Методичний аспект взаємопов'язаний з технічним і тактичним, оскільки він стосується методів виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання головним чином матеріальних джерел живої та неживої природи. Останні можна дослідити будь-якими методами і технічними засобами, які відповідають принципу науковості, тільки б джерело залишалось цілим, непошкодженим, а його ознаки та властивості - не зміненими. Розглянуті критерії в сукупності складають правову підставу загальної допустимості технічних засобів та спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Арешонков В.В. Нормативно-правове забезпечення техніко-криміналістичних досліджень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 194-199.

2. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції : монографія / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2017. 260 с.

3. Кравчук О.В. Державне техніко-криміналістичне забезпечення: форми та специфіка застосування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Том 30 (69), № 4. С. 73-75.

4. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

5. Черноус Ю.М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. Монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

6. Черноус Ю. М. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів. *Право і суспільство*. 2011. № 6. С. 213–217.

7. Шепітько В.Ю. Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності органів досудового слідства. Вибрані твори. Харків, 2010. 41 с.

Фурман Ярослав Володимирович,
старший науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової
експертології, навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

**ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
ЗАСОБІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З
ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Визначення напрямків підвищення ефективності розкриття та розслідування кримінально караних діянь у нових умовах залежить від чіткого й ефективного правового та науково-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів України [1, с. 368]. Як слушно зазначає Н.С. Карпов, виконання завдань щодо зміцнення законності та вдосконалення діяльності правоохоронних органів не можливе без постійного пошуку та впровадження в практику досвіду застосування новітніх досягнень науки й техніки [2, с. 7].

Питання використання науково-технічних засобів у діяльності з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень висвітлені у наукових дослідженнях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, Г.І. Грамовича, І.А. Ієрусалимова, А.В. Іщенка, Н.С. Карпова, М.І. Клименка, В.В. Коваленка, В.С. Кузьмічова, М.В. Салтевського, В.Ю. Шепітька.

Окремі аспекти використання науково-технічних засобів, що використовуються у криміналістичній вибухотехніці висвітлено у працях Ю.Ю. Орлова, К.С. Золотухіна, В.К. Гончара, Ю.П. Приходька, Я.В. Фурмана, Д.В. Дерігіна та інших.

Проте не втрачають актуальності положення, щодо застосування технічних засобів пошуку, знешкодження та фіксування їх результатів у розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з використанням вибухових матеріалів.

Аналіз численних публікацій щодо використання науково-технічних засобів показав, що проблеми безпосереднього розроблення та впровадження науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв) не достатньо висвітлені в наукових публікаціях. У даних публікаціях вкрай рідко містяться докладні описи конкретних

новітніх технічних засобів та інноваційних продуктів, методики їх практичного застосування. Також відсутній аналіз вірогідності появи помилок щодо використання приладів при вимірах окремих показників. Тобто науковці недостатню увагу приділяють експериментальній роботі та розробленню реальних інноваційних продуктів для їх використання у роботі вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України.

Перспектива запровадження нових розробок та ефективних засобів криміналістичної техніки, використання науково-технічних можливостей сучасних приладів пошуку, знешкодження та фіксації їх результатів з метою оптимізації та підвищення якості досудового розслідування є принципово важливим пріоритетом реформування системи кримінального судочинства України на сучасному етапі.

Дослідження матеріалів 432 кримінальних проваджень дозволило виокремити низку проблем, що обумовили низький рівень використання науково-технічних засобів та інноваційних продуктів при провадженні слідчих (розшукових) дій. Так, установлено відсутність оновлення техніко-криміналістичних засобів; втрату професійного ядра співробітників слідчого апарату і оперативних підрозділів Національної поліції України; недостатність наявних тактичних засобів здійснення слідчої діяльності в сучасних умовах; складнощі у залученні спеціалістів різних експертних спеціальностей до участі у слідчих (розшукових) діях; наявність проблем взаємодії слідчого з обізнаними особами; недостатність інформації про розслідувану подію через перевантаженість слідчих і нестачу часу; недостатність надійних джерел отримання інформації; наявність протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб та ін.

Підвищення ефективності розслідування даної категорії кримінальних правопорушень неможливо без використання останніх досягнень науки і техніки, у зв'язку з цим особливого значення набуває розробка способів реалізації науково-технічних досягнень у протидії злочинності, розширення можливостей використання їх у процесі розслідування і запобіганні кримінальним правопорушенням. Нині значно зросли можливості науки і техніки, що є важливим резервом підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Сучасні науково-технічні досягнення розроблені та запатентовані Національною академією внутрішніх справ зумовили розвиток теоретичних та практичних основ використання науково-технічних засобів, розширили можливості кримінального судочинства щодо ефективного та всебічного судового розслідування кримінальних проваджень.

Так у 2018 році авторським колективом Національної академії внутрішніх справ (Ю.Ю. Орлов, К.С. Золотухін, В.К. Гончар, Я.В. Фурман, Ю.П. Приходько, Д.В. Дерігін), створено та запатентовано “Пристрій пошуковий вибухотехнічний” [3, 4, с. 40, 5, с. 421–424.], який призначений для огляду об’єктів у важкодоступних місцях, що складається з штанги, на якій змонтована ручка, оглядове дзеркало, яке відрізняється тим, що оглядовою частиною дзеркала служить чорна глянцева поверхня дзеркала, протилежна частина дзеркальна, кріплення дзеркала до штанги має згин.

Мал.1. Експериментальний зразок винаходу

Корисна модель відноситься до оборонної сфери, до області виявлення боєприпасів з натяжними або обривними датчиками.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що подолання існуючих проблем розроблення і впровадження науково-технічних засобів у практику протидії злочинності є можливим шляхом впровадження інновацій у навчальний процес всіх рівнів освіти та практичну діяльність органів і підрозділів Національної поліції України за умови системної державної підтримки, яка передбачає тісну співпрацю розробників і користувачів інноваційних продуктів та державне фінансування процесів розроблення і впровадження інновацій у практику протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Керевич О. В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України / О. В. Керевич. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – №1. – С. 368.
2. Карпов Н.С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній

діяльності: монографія / Н.С. Карпов, В.П. Бахін. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 119 с.

3. Патент на корисну модель № 122401. Пристрій пошуковий вибухотехнічний / Ю. Ю. Орлов, К. С. Золотухін, В. К. Гончар, Я. В. Фурман, Ю. П. Приходько, Д. В. Дерігін; Нац. акад. внутр. справ. № 122401; заяв. від 13.06.2017 ; зареєстр. 10.01.2018.

4. Я. В. Фурман, В. В. Юсупов, Ю. П. Приходько, І. М. Максимчук. Огляд науково-технічних засобів, що використовуються при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів (пристроїв). Довідкове видання. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 64 с.

5. Фурман Я.В. Проблеми застосування науково-технічних засобів, що використовують під час розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів (пристроїв) у діяльності підрозділів національної поліції України // Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 461 с. – С. 421–424.

Хомко Богдан Русланович,

заступник завідувача лабораторії
досліджень у сфері інформаційних
технологій, Державного науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС
України

МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

За останнє десятиліття в усьому світі кількість випадків використання вибухонебезпечних матеріалів та вибухових пристроїв для вчинення злочинів невідомо зростає. По-перше, розвиток інформаційних технологій надав необмежений доступ до інформації про вибухові матеріали, вибухові пристрої та способи їх отримання (придбання, створення) з метою подальшого вчинення кримінального правопорушення. По-друге, особи, які вчиняють злочини, пов'язані з використанням вибухонебезпечних матеріалів та вибухових пристроїв, на сьогодні використовують інноваційні технології з метою досягнення своєї мети.

З метою протидії кримінально протиправній діяльності в цілому, й пов'язаною з використанням вибухових матеріалів і пристроїв зокрема, в багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні, всі громадські місця охоплюються системами відеоспостереження, в об'єктиви яких при вчиненні кримінальних правопорушень потрапляють особи, причетні до кримінально протиправної діяльності. Це безсумнівно значно підвищує ефективність протидії кримінальним правопорушенням та їх розслідування. При цьому значну роль в процесі доказування відіграють результати судової фототехнічної експертизи. Так, при детальному вивченні всього відеоматеріалу експертним шляхом можливо встановити індивідуалізуючі ознаки одягу та речей підозрюваних осіб, транспортних засобів тощо. Однією з задач судової фототехнічної експертизи є саме встановлення індивідуалізуючих ознак (слідів експлуатаційного характеру), які зафіксовані на кадрах відеограм.

Особи які здійснюють розслідування, опрацьовують великий масив відеоінформації, на якому зафіксовані ймовірні підозрювані, але у більшості випадках камери відеоспостереження мають низьку роздільну здатність, і виділити особливі (індивідуальні) прикмети одягу та транспортних засобів слідчим шляхом не представляється можливим. Зробити це можливо в ході експертного дослідження відеоматеріалів в рамках проведення судової фототехнічної експертизи.

З метою повного та неупередженого дослідження ініціатор проведення експертизи повинен попередньо з експертом оглянути відповідний відеоматеріал для окреслення меж дослідження, а саме зазначити проміжок часу відеограми, який буде досліджуватись в процесі проведення експертизи, оскільки тривалість відеограми може бути від кількох секунд до кількох годин, при цьому найбільш інформативний момент події займає лише декілька кадрів відеограми. Після встановлення часового проміжку на стадії призначення судової фототехнічної експертизи поставити на вирішення відповідні питання:

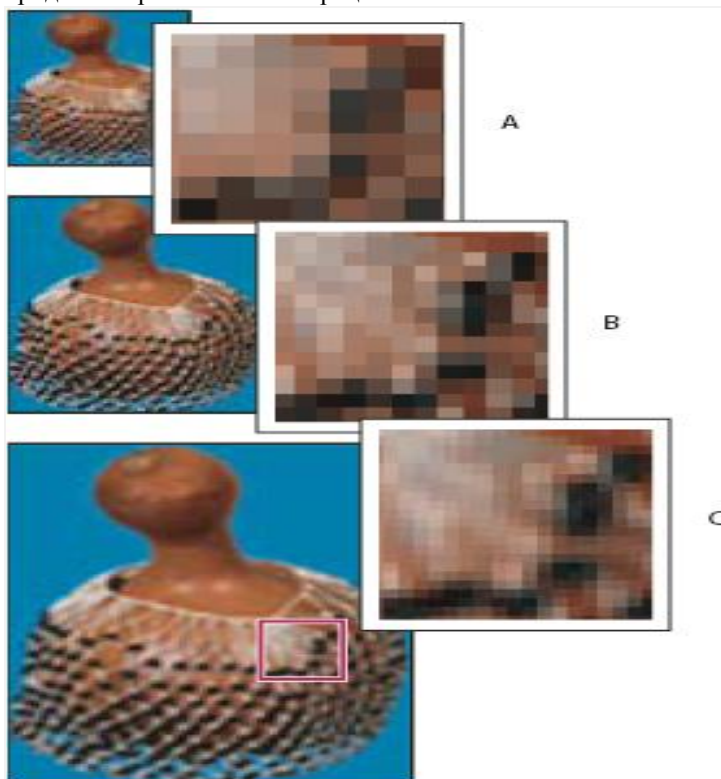
Чи можливо збільшити та покращити зображення зафіксованої особи (осіб) на проміжку часу з _ по _ у відеограмі з назвою: «_»?

В що одягнений (ті) та які індивідуалізуючі особливості одягу наявні у зафіксованої особи (осіб) на проміжку часу з _ по _ у відеограмі з назвою: «_»?

Яка марка, модель, номерний знак зафіксованого транспортного засобу на проміжку часу з _ по _ у відеограмі з назвою: «_» та які індивідуалізуючі особливості на ньому наявні?

Чітка тактика дій ініціатора проведення експертизи який здійснює розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів та вибухових пристроїв перед призначенням відповідної судової фототехнічної експертизи є запорукою швидкого розслідування та пошуку ймовірного правопорушника.

Саме покращення якості найбільш інформативних кадрів відеограм сприяє подальшим дослідженням. Експерти, які проводять судові фототехнічні експертизи, використовуючи новітнє обладнання та програмні комплекси, швидко та об'єктивно досліджують вже попередньо оглянутий відеоматеріал та надають відповіді на зазначені вище питання. Більш детально збільшення, покращення продемонстровано на ілюстраціях 1 - 3.

Мал. 1. Приклад покращення зображення із застосуванням ресамплінгу - збільшенні числа пікселів (збільшення роздільної здатності) [1]

Мал. 2. Приклад звичайного збільшення кадру відеограми, на якому зафіксовано номерний знак транспортного засобу

Мал.3. Приклад збільшення кадру відеограми , на якому зафіксовано номерний знак транспортного засобу із застосуванням ресамплінгу та використанням спеціалізованого програмного забезпечення

Виділення зафіксованих індивідуалізуючих особливостей одягу, слідів експлуатаційного характеру, встановлення марки, моделі та номерного знаку транспортного засобу експертним шляхом надає можливість здійснювати подальші процесуальні дії та оперативно-розшукові заходи для пошуку причетних до відповідної події учасників.

Таким чином, використання спеціальних знань з галузі комп'ютерних технологій та фототехніки у вигляді проведення судової фототехнічної експертизи при розслідуванні злочинів, пов'язаних з

використанням вибухонебезпечних матеріалів та вибухових пристроїв, значно розширює можливості суб'єкта розслідування у пошуку підозрюваних осіб, встановлення їх особистості та доказування факту їх причетності до події правопорушення.

Взаємодія суб'єкта розслідування з судовим експертом на етапі підготовки до проведення експертизи сприятиме підвищенню значущості висновку експерта по результатах проведеної судової фототехнічної експертизи як джерела доказів серед інших доказів.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Adobe URL:
<https://helpx.adobe.com/ru/photoshop/using/image-size-resolution.html>
(Дата звернення 09.02.2021).

Цапенко Олександр Миколайович,

завідувач сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Стасюк Василина Миколаївна,

судовий експерт Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Манько Євгенія Сергіївна,

головний судовий експерт Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ВИБУХОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сучасний стан розвитку судової експертизи характеризується диференціацією спеціальних знань залежно від характеру досліджуваних об'єктів, появою нових завдань і нових предметних видів експертних досліджень [1, с. 20]. Формування різних видів судової експертизи перш за все зумовлено потребами судочинства. В останні роки судова експертиза використовується в різних видах процесу і регламентується Законом України «Про судову експертизу та іншими нормативно-правовими актами. Одним із видів судової експертизи є вибухово-технічна експертиза.

Судова вибухово-технічна експертиза – це підвид криміналістичної експертизи, предметом якої є фактичні дані (обставини), які пов'язані з визначенням групової належності та

єдиного джерела походження вибухових пристроїв у цілому вигляді або за їх фрагментами (осколками), елементів вибухових пристроїв, обставин вибуху, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки за питаннями, які поставлені на вирішення експертизи [2]. Здійснюють даний вид досліджень судові експерти-вибухотехніки - працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, які атестовані як судові експерти з правом проведення вибухово-технічної експертизи за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху».

Предметом судової вибухово-технічної експертизи можуть бути:

- фактичні дані, пов'язані з встановленням належності речовин і виробів до вибухових речовин, вибухових пристроїв і боєприпасів;
- стан і властивості вибухових речовин, вибухових пристроїв і боєприпасів;
- визначення уражаючої здатності та ступеня небезпечності при протиправному застосуванні або обігу вибухових речовин, вибухових пристроїв і боєприпасів;
- встановлення загальної групової належності та ідентифікації вибухових речовин, вибухових пристроїв і боєприпасів і їх складових частин за їх фрагментами або слідами вибуху;
- встановлення обставин вибуху, тобто виду та місця вибуху, способу приведення в дію та конструкцію пристрою;
- аналіз ситуації, яка передувала вибуху, та динаміки при вибуху;
- відновлення (реконструкція) вибухового пристрою та навколишньої речової обстановки місця події;
- орієнтовне визначення джерел надходження вибухових речовин, вибухових пристроїв, боєприпасів та їх складових частин до правопорушників;
- встановлення рівня спеціальних знань і професійних навичок осіб у вибухотехніці та інших галузях науки та техніки щодо виготовлення та застосування вибухових речовин, вибухових пристроїв, боєприпасів та їх складових частин.

Об'єктами даного виду експертизи є:

1. Вибухові речовини, вибухові пристрої, засоби підриву, піротехнічні та імітаційні засоби, елементи, що входять до їх складу та залишки після вибуху.

2. Сліди виготовлення, зберігання і застосування вибухових речовин, засобів підриву і вибухових пристроїв. До слідів вибуху

відносяться: механічні пошкодження середовища (грунту чи іншого матеріалу поверхні), навколишніх предметів, живих осіб від вибухової хвилі (воронки, розлами, відколи, локальні деформації тощо), від осколків (вм'ятини, подряпини, осколкові пробоїни); термічні пошкодження (окопчення, оплавлення); залишки вибухового пристрою (металеві, скляні або пластмасові частини корпусу пристрою, обривки електропроводів, дроту і вогнепровідного шнура, частини корпусу, механічного підричника, деталі або уламки годинникового механізму тощо).

3. Матеріали, речовини, інструменти і пристосування, які застосовувались для виготовлення або ремонту вибухових речовин і вибухових пристроїв.

Основними завданнями експертних досліджень вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху є:

- визначення належності об'єкта до вибухових пристроїв (боєприпасів) та визначення класифікаційної категорії пристрою;
- визначення (опис) конструкції пристрою та способу його виготовлення;
- встановлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання, тощо);
- встановлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і привела його в дію.

Основні запитання, які можуть виноситись на проведення вибухово-технічних експертних досліджень є:

1. Чим являється наданий на дослідження предмет?
2. Чи відноситься наданий на дослідження предмет до боєприпасів, вибухових пристроїв?
3. Яким способом (саморобним чи промисловим) виготовлений наданий на дослідження предмет?
4. Чи придатний наданий на дослідження предмет до здійснення вибуху?
5. Чи є надані на дослідження предмети залишками боєприпасу, якщо так, то якого саме?

Під час надання матеріалів для проведення експертизи обов'язковим є надання з кожним упакуванням оригіналу «Довідки про категорію вибухонебезпечності» для таких об'єктів дослідження: вибухових матеріалів; проб вибухових речовин у кількості, достатній для безпечного проведення дослідження (вагою до 5 г). Довідка про

категорію вибухонебезпечності складається на кожне впакування і зберігається разом із цим упакуванням.

Дозволяється отримання судовим експертом-вибухотехніком безпечних об'єктів для проведення експертизи без наявності Довідки про категорію вибухонебезпечності і без зазначення відомостей про їх безпечність у протоколі огляду. У цьому разі на впакуваннях на видному місці мають бути такі реквізити:

- напис «Безпечно»;
- підпис спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- прізвище та ініціали спеціаліста-вибухотехніка НПУ;
- номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ.

За відсутності Довідки про категорію вибухонебезпечності, Протоколу огляду, написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) у випадках, коли їх наявність є обов'язковою, матеріали й об'єкти повертаються ініціатору чи особі, за клопотанням якої призначена експертиза без реєстрації та розгляду.

Не потребується оформлення Довідки про категорію вибухонебезпечності, зазначення в протоколі огляду відомостей щодо безпечності об'єктів, наявності написів на впакуваннях про їх безпечний вміст (напис «Безпечно» та підпис, прізвище, ініціали, номер спеціального жетона спеціаліста-вибухотехніка НПУ) для об'єктів, пов'язаних із оглядом місця вибуху, вилученням або знешкодженням (знищенням) вибухових матеріалів, а саме:

- проб ґрунту (у тому числі контрольних проб ґрунту);
- змивів, вилучених із метою виявлення слідів вибухової речовини (у тому числі контрольних зразків);

змивів, вилучених із метою виявлення слідів біологічного походження;

- слідів рук, вилучених на дактилоскопічну плівку;
- частин одягу та взуття постраждалих від вибуху (або трупів), якщо їх було вилучено не на місці вибуху, а в закладі охорони здоров'я, де постраждалим надавалася медична допомога (або установі Міністерства охорони здоров'я України, де проводилася судово-медична експертиза трупа), а також осколки з тіла постраждалого або трупа.

Забороняється розмішувати в одному впакуванні засоби підризу, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення. При цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підризу мають бути з'єднані між собою скруткою.

Під час отримання вибухових матеріалів для проведення судової експертизи, постановки їх на облік, а також надання висновків експерта ініціатор або особа, за клопотанням якої призначена експертиза, працівники Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України повинні дотримуватися таких заходів безпеки та рекомендацій щодо організації роботи:

1) вибухові матеріали приймаються підрозділом Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України в разі призначення судової експертизи і тільки в присутності судового експерта-вибухотехніка (керівника підрозділу, його заступника, працівника, відповідального за зберігання вибухонебезпечних об'єктів дослідження, або працівників, що виконують їх обов'язки). Вибухові матеріали також можуть прийматися підрозділами Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення експертних досліджень, що здійснюються в межах надання платних послуг у випадках, передбачених законодавством;

2) об'єкти дослідження приймаються безпосередньо від ініціатора чи особи, за клопотанням якої призначено експертизу;

3) забороняється приймати до підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України для тимчасового зберігання вибухові матеріали, які не є об'єктами судової експертизи чи об'єктами виконання експертних досліджень у разі надання платних послуг у випадках, передбачених законодавством;

4) забороняється приймати вибухові матеріали, їх частини та фрагменти працівникам підрозділів документального забезпечення. Забороняється приймання вибухових матеріалів у приміщенні підрозділу документального забезпечення;

5) перед отриманням та розкриттям упакувань з об'єктами дослідження судовому експерту-вибухотехніку з метою отримання попередньої інформації щодо стану об'єктів потрібно ознайомитися з ухвалою або постановою про призначення експертизи, Довідкою про категорію вибухонебезпечності, протоколом огляду, написами на впакуваннях про безпечність їх умісту.

Під час призначення експертизи за експертною спеціальністю «Дослідження вибухових речовин, продуктів вибуху та пострілу» проби вибухових речовин у кількості, що є умовно безпечною (масою до 5 г), приймаються на зберігання до кімнат зберігання об'єктів дослідження в приміщеннях лабораторій (відділів, секторів) дослідження матеріалів, речовин та виробів підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. При цьому у відповідному журналі обліку об'єктів, які знаходяться на зберіганні в

зазначеному підрозділі, судовий експерт-вибухотехнік, який проводив огляд об'єктів дослідження, робить відмітку, де зазначає свою посаду, прізвище, ініціали та ставить підпис.

Після проведення експертного дослідження судовий експерт складає відповідний письмовий висновок експерта, який є кінцевим результатом його діяльності.

Таким чином, з вище викладеного можна зробити висновок, що судова вибухово-технічна експертиза є важливою складовою процесу доказування у судочинстві та характеризується чітко визначеною процесуальною формою. Проводиться тільки на підставі ухвали суду чи рішення органу досудового розслідування і здійснюється судовим експертом. Висновок експерта як результат судової експертизи є засобом доказування в судочинстві, а значить є вагомим доказом у справі, проте, його зміст має перевірятися, а оцінка здійснюватися у сукупності з усіма обставинами справи та з урахуванням чинного законодавства. Отже судова вибухово-технічна експертиза чітко відмежовується від близьких до неї, суміжних в багатьох відношеннях, але самостійних експертиз, які пов'язані з вибухами на виробництві, транспорті і т.п., викликаними порушеннями технологічного процесу, правил техніки безпеки на виробництві і при експлуатації різних промислових систем, при проведенні робіт, зберіганні, транспортуванні, завантаженні та розвантаженні вибухонебезпечних речовин і матеріалів. Вказані експертизи пов'язані з різними технологічними процесами і відносяться до інженерно-технічних (технологічних) експертиз. Для їх виконання використовуються спеціальні знання з різних галузей – пожежно-технічні, в галузі безпеки життєдіяльності та охорони праці тощо.

Список використаних джерел

1. Корж В.П. Тенденции развития современной судебной экспертизы. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю створення Харків. н.-д. ін.-ту суд. Експертиз ім. Засл. проф.. М.С. Бокаріуса (Харків, 7-8 листоп. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 20-22.

2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2019 № 691 «Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text> (дата звернення: 11.02.2021).

Чернявська Олена Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»,
студентка навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх
Науковий керівник: **Волошин Олексій**
Гнатович, старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх

ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Екологічні проблеми сьогодення набули без перебільшення глобального та системного характеру. Зміна клімату, знищення озонового шару, ерозія ґрунтів, випадіння кислотних дощів, зростання кількості викидів та відходів, збільшення споживання генномодифікованих продуктів та чимало інших факторів є стійкими, поширеними і масштабними процесами, що вкрай негативно відображаються на стані довкілля. Більш того, традиції природокористування, а саме звичка, що сформувалася протягом багатьох років щодо полювання, риболовлі, порубок лісу як засобу забезпечення їжею і будівельними матеріалам призвели до того, що посягання на суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів, незаконне їх захоплення навіть не ідентифікуються окремими верствами населення як злочин. У свою чергу, зростання кількості злочинів проти довкілля завдає не тільки матеріальних, але й моральних втрат суспільству і державі, заподіює непоправної шкоди природі, і на жаль, здоров'ю людей.

Структуру екологічної злочинності утворюють злочини проти екологічної, ядерної, радіаційної, біологічної безпеки – 1,9 %, злочини у сфері охорони земель – 4,8 %, злочини у сфері охорони надр – 18,6 %, злочини у сфері охорони вод – 1,1 %, злочини у сфері охорони атмосферного повітря – 0,9 %, злочини у сфері охорони тваринного світу – 27,7 %, злочини у сфері охорони рослинного світу – 44,1 %, злочини у сфері охорони природних комплексів – 0,9 %. Побудовано математичну модель тренду, що описує динаміку екологічних злочинів і відображає тенденції екологічної злочинності, та дало змогу здійснити короткострокове прогнозування рівня екологічної злочинності. Встановлено найпоширеніші види екологічних злочинів, які посягають на довкілля в цілому, та злочинів, що мають локальний

об'єкт посягання.

У процесі розслідування злочинів проти довкілля доводиться призначати різноманітні експертизи, завдяки яким вдається одержувати відповіді на численні питання. Однак при всій їх різноманітності є відносно невелике коло типових питань, які вирішуються за допомогою судово-експертних досліджень. Якщо наслідки негативного впливу на природне середовище очевидні, експертиза дозволяє встановити причини події, у тому числі причини захворювання або загибелі рослин, тварин, людей. При складності відповідних екологічних правил за допомогою експерта може бути встановлений факт їх порушення, а також відповідність вимогам безпеки для навколишнього природного середовища технічного проекту, іншої технічної документації певного господарського об'єкта, його устаткування, очисної споруди, технологічного процесу. До основних завдань судово-експертних досліджень у справах аналізованої категорії належить також визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяної порушенням природоохоронних правил, і профілактичних заходів, які доцільно вжити з метою запобігання таких порушень у майбутньому.

Питання, що стосуються природи й концентрації шкідливих речовин, вирішуються в рамках судово-хімічної експертизи. З її допомогою можна одержати відповіді на питання, чи є в даних зразках повітря (грунту, води) забруднюючі речовини (компоненти, не властиві їх нормальному складу), і якщо так, то які саме й у яких концентраціях, чи перевищують вони гранично припустимі; чи належить дана речовина до розряду токсичних хімічних препаратів, які активно впливають на організм людини й навколишнє природне середовище; чи належить дана хімічна речовина до категорії шкідливо впливаючої на озоновий шар Землі тощо.

У рамках токсикологічної експертизи встановлюється, чи містяться в наданих об'єктах (пробах повітря, води, ґрунту) отруйні речовини, шкідливі для здоров'я людей, тварин, птахів, риб. Радіологічна експертиза дозволяє виявити в наданих об'єктах радіоактивні ізотопи й визначити їх вид.

Сьогодні значні можливості в розслідуванні злочинів проти довкілля надає технічна експертиза. Важливу групу вирішуваних з її допомогою питань становлять ті, які спрямовані на встановлення характеру об'єктів дослідження і їх відповідностей вимогам екологічної безпеки: чи відповідає цим вимогам різна технічна документація, устаткування, очисні споруди, процес очищення викидів, використовувана сировина, матеріали, паливо, і якщо ні, то в

чому виражається невідповідність; чи належить певний пристрій до системи очисних споруд даного об'єкта; яка здатність даної очисної споруди в порівнянні з нормативним очищенням, і якщо нижче її, то наскільки саме; чи допускають конструкція, технічний стан устаткування й режим експлуатації певного пристрою без застосування очисних споруд.

Різновидом технічної є технологічна експертиза. Коло вирішуваних нею питань, як правило, таке: а) чи відповідає технологічний режим затвердженому проекту (нормативним вимогам), і якщо ні, то в чому полягає невідповідність і як впливає на екологічну безпеку виробництва; б) які причини відхилення технологічного процесу від нормативних вимог; в) чи обґрунтовані дані зміни технологічного процесу з погляду забезпечення екологічної безпеки виробництва; г) які технологічні причини викидів в обсязі (або з концентрацією шкідливих речовин), що перевищує гранично припустимі концентрації; д) яким був обсяг шкідливих викидів за певний період часу, з урахуванням обсягу випущеної продукції, особливостей технологічного процесу, коефіцієнта корисної дії очисних споруд і інших виробничих факторів; е) чи правильно технологічний процес відображений у відповідних облікових документах; ж) чи є паливо, сировина, використовувані на даному об'єкті, кондиційними, і якщо ні, то в чому це полягає і як позначається на виробничому процесі з погляду небезпеки для навколишнього середовища; з) які заходи вдосконалення технологічного процесу варто вжити з метою забезпечення екологічної безпеки виробництва.

Ще одним різновидом технічної експертизи є будівельно-технічна експертиза. Під час її призначення перед експертом ставляться, як правило, такі питання: а) наскільки правильно проведені проектні й дослідницькі роботи; б) чи допущені при проведенні будівельно-монтажних робіт відступи від проекту, і якщо так, то в чому вони полягали й чи могли негативно вплинути на якість об'єкта щодо його екологічної безпеки; в) чи відповідають будівельно-монтажні роботи, проведені при будіванні певного об'єкта, вимогам екологічної безпеки (у тому числі будівельним нормам і правилам, нормативним вимогам газово-пилових викидів), чи забезпечене будівництво надійними засобами відведення, очищення викидів в навколишнє середовище, і якщо ні, то в чому полягає невідповідність вимогам; г) чи одночасно з об'єктом здані очисні споруди.

Гідрометеорологічна експертиза призначається при необхідності вирішити такі питання: а) у якому напрямі й на якій

площі могли поширитися певні забруднюючі речовини від даного джерела викидів при певних метеорологічних умовах; б) яка повинна бути концентрація викинутих даним об'єктом забруднюючих речовин на даній території залежно від певних умов (відстань від об'єкта до зони забруднення, висота вивідних труб, обсяг викидів, напрям і швидкість вітру, температура повітря); в) в яку пору року й за який проміжок часу дані забруднюючі речовини могли переміститися на певну відстань у певному регіоні; г) чи могли отрутохімікати з певного об'єкта потрапити на вказану територію повітряним шляхом; д) які заходи щодо профілактики забруднень навколишнього середовища доцільно вжити на даному об'єкті з урахуванням місцевих гідрометеорологічних умов.

Важливим завданням судово-медичної експертизи є встановлення причини, механізму захворювання або смерті людини, дійсних або можливих наслідків для людей, викликаних забрудненням природного середовища. Зазначена експертиза вирішує такі питання: яка причина смерті (або захворювання) даної особи; чи не наступила смерть (або хвороба) внаслідок отруєння, і якщо так, то якою речовиною отруїлася людина; яким шляхом шкідлива речовина потрапила в організм певної особи (через дихальні шляхи, шкіру або інше); який характер ушкодження здоров'я освідчуваного, чи не втратив він працездатність, і якщо так, то яка ступінь її втрати; до яких наслідків могло призвести потрапляння даної шкідливої речовини в організм людини при відсутності вчасної медичної допомоги; чи являє небезпеку для здоров'я людей певна концентрація даних забруднюючих речовин у виробничих викидах в атмосферне повітря.

При розслідуванні порушень природоохоронних правил, які пов'язані з негативними наслідками для тваринного світу, може знадобитися призначення судово-ветеринарної експертизи. При необхідності визначення екологічних характеристик певного об'єкта пізнання (технічного проекту підприємства, певного виду діяльності або регіону) призначається екологічна експертиза. Вона здатна дати відповіді на такі питання: а) чи відповідає технічний проект даного підприємства вимогам екологічної безпеки, і якщо ні, то в чому полягає невідповідність; б) чи властиві даному регіону ознаки зони екологічного лиха й, при позитивній відповіді, у чому вони проявляються; в) чи потребує даний регіон особливого екологічного захисту, і якщо так, то до якої категорії він належить (заповідник, заказник, національний природний парк, пам'ятник природи, зелена зона); г) чи являє даний вид господарської діяльності загрозу для здоров'я людей, представників тваринного або рослинного світу.

Питання, які вимагають використання відомостей з різних областей знання, вирішуються в рамках комплексної експертизи. Так, при визначенні величини заподіяної порушенням природоохоронних правил матеріальної шкоди поряд зі спеціальними знаннями в галузі економіки можуть знадобитися пізнання в агротехніці, зоотехніці або ветеринарії, залежно від того, чому саме заподіяна шкода – сільськогосподарським рослинам чи тваринам. Оптимальні заходи, необхідні для попередження порушень правил охорони тваринного світу, можуть бути визначені з комплексним використанням знань в галузі зоотехніки й ветеринарії. Для встановлення можливості заподіяння шкоди навколишньому середовищу промисловими викидами, можуть знадобитися знання в галузі медицини, ветеринарії, агротехніки, зоотехніки тощо.

Експертизу у провадженнях про злочини проти довкілля слід призначати тільки тоді, коли в цьому є дійсна необхідність, коли без відповіді експерта на певні питання неможливо встановити істину в справі.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України. Особлива частина [Текст]: підручник./ за ред. М.І.Мельника, В.А. Клименка.- : Київ:и Юридична думка, 2004. – 656 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05.верес.2019р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про судову експертизу: Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1.січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року № 2697-VIII 28 лютого 2019 року.
5. Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України 17.07.2017 р. № 591 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>. [4]
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 ред. від 22.02.2019 р.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. №17.

8. Виступ Президента України Володимира Зеленського під час Міжнародного саміту кліматичних амбіцій, що був присвячений п'ятій річниці Паризької кліматичної угоди та підготовці до кліматичної Конференції ООН зі змінами клімату, який відбувся в онлайн форматі 13 грудня 2020 року.

9. Судові експертизи в кримінальному праві України: навч. Посіб : [за заг. ред. О.Г. Рувіна]. Київ:Видавництво Ліра, 2019. 424 с.

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національна академія
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Термін «криміналістичне забезпечення», завдячуючи фундаментальним напрацюванням вчених-криміналістів, є невід'ємною складовою понятійного апарату науки криміналістики та важливим практичним завданням, що визначає ефективність діяльності правоохоронних органів.

Термін «забезпечення» за своєю сутністю полягає у створенні умов, засобів, гарантуванні реалізації діяльності у певній сфері суспільного життя. Засоби, методи, прийоми роботи з інформацією про подію кримінального правопорушення розробляє криміналістика, тому досягнення завдань кримінального провадження значною мірою залежить від розроблення його належного криміналістичного забезпечення.

На думку В. Ю. Шепітька, сучасний стан криміналістики не може обмежуватися тими завданнями, які були поставлені на її вирішення у минулому столітті. Завдання криміналістики в сучасних умовах обумовлені необхідністю системного криміналістичного забезпечення відповідних органів правозастосування, спрямовані на оптимізацію процесу розслідування злочинів, встановлення істини у справі, відновлення справедливості [1, с. 58].

Враховуючи різні аспекти проблематики, що висвітлюються у науковій літературі та реалізуються у практичній діяльності правоохоронних органів, вважаємо необхідним приділити увагу

формуванню теоретичних засад та практичних рекомендацій криміналістичного забезпечення кримінального провадження, визначити особливості, а саме – рівні, напрями і форми його реалізації.

З'ясовуючи зміст криміналістичного забезпечення, слід ґрунтуватися на тлумаченні предмету науки криміналістики. Криміналістика вивчає, пізнає певні об'єкти, такі, наприклад, як закономірності утворення слідів, особливості сприйняття обставин злочину свідками, типові способи вбивств тощо. Однак пізнання об'єктивної дійсності не являється самоціллю науки. Відштовхуючись від пізнаного, наука створює нові зразки знарядь і ефективні програми діяльності, дає рекомендації і визначає типові рішення певних практичних завдань. Криміналістика створює власну апаратуру, матеріали, методики, тактичні правила і рекомендації, тобто безпосередньо створює специфічні наукові об'єкти – ідеальні чи матеріальні, необхідні для практики розслідування злочинів [2, с.4]. Вказана діяльність визначає зміст криміналістичного забезпечення.

Попри те, що у наукових працях переважно висвітлюється проблематика криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вважаємо, що сьогодні зміст криміналістичного забезпечення є ширшим, що забезпечує процес кримінального провадження.

Згідно кримінального процесуального законодавства України, під кримінальним провадженням слід розуміти досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України).

На нашу думку, слід вказати важливість криміналістичного забезпечення з метою запобігання (попередження) кримінальних правопорушень.

Як зазначає В. А. Журавель, об'єктно-предметна сфера криміналістики включає в себе двоєдиний об'єкт дослідження – злочинну діяльність (поведінку) і її наслідки, що відображуються у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах) та діяльність з виявлення, розслідування, попередження кримінальних правопорушень і судового розгляду кримінальних проваджень (справ) [3, с.127].

На думку В. В. Юсупова, система криміналістичної науки ґрунтується на двоєдиному об'єкті її вивчення, яким є злочинна діяльність і діяльність з розслідування кримінальних правопорушень, їх судового розгляду та запобігання злочинам [4, с. 83].

У законодавчих та наукових джерелах зустрічаються терміни як «попередження», «профілактика», так і «запобігання». Зокрема, у КПК України мова йде про «попередження вчинення злочину» (ч. 1 ст. 482 КПК України), однак поряд із цим законодавець веде мову про «запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину» (ч. 2 ст. 14 КПК України), «запобігання кримінальному правопорушенню» (ст. 148, ст. 152 КПК України), «запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину» (ст. 250 КПК України) та ін.

На нашу думку, обидва терміни мають право на життя. Однак, ми розділяємо точки зору В.В. Голіни, щодо тлумачення терміну «запобігання» [5, с. 157] й вважаємо, що до завдань кримінального провадження належить і запобігання кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність криміналістичного забезпечення.

Таким чином, криміналістичне забезпечення реалізується під час розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, а також судового розгляду кримінальних проваджень (справ) шляхом застосування криміналістичних засобів, методів, прийомів відповідно до певних рівнів, напрямів та форм.

Про які рівні, напрями і форми реалізації криміналістичного забезпечення кримінального провадження йдеться?

Відповідно до тлумачення поняття «рівень» як умовної горизонтальної лінії або площини, що служить межею висоти, в якій розвиваються правовідносини, та конкретизуючи суб'єктів діяльності, можна виокремити такі рівні криміналістичного забезпечення кримінального провадження:

1) місцевий, який реалізується у процесі криміналістичного забезпечення конкретного кримінального провадження, між органами і підрозділами територіальної одиниці (області, району, міста);

2) регіональний (відповідні заходи здійснюються у межах певного регіону, області);

3) державний (охоплює заходи криміналістичного забезпечення у межах України, що можуть реалізовуватися вищими органами державної влади, правоохоронними органами (МВС України, Національної поліції України, Експертної служби МВС України та ін.);

4) міжнародний (заходи криміналістичного забезпечення кримінального провадження реалізуються у порядку міжнародного співробітництва між правоохоронними органами держав, судово-експертними установами, правоохоронними міжнародними організаціями).

Виходячи з тлумачення поняття «напрямок» як лінії руху, шляху розвитку, й зважаючи на усталену систему криміналістики, відповідно

до якої розробка теоретичних засад та практичних рекомендацій криміналістичного забезпечення кримінального провадження, ґрунтується на положеннях загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, тактики та методики, можна виокремити три основні напрями реалізації криміналістичного забезпечення кримінального провадження: техніко-криміналістичний, тактико-криміналістичний, методико-криміналістичний. При цьому загальна теорія криміналістики має методологічне значення для формування їх наукових засад.

Відповідно до тлумачення поняття «форма» як способу організації та зовнішнього виразу діяльності, до форм криміналістичного забезпечення кримінального провадження, відносяться, наприклад:

– за напрямом техніко-криміналістичного забезпечення:

1) застосування технічних засобів і методів виявлення, фіксації, збирання, дослідження слідів злочину, іншої криміналістично значущої інформації, у тому числі шляхом використання спеціальних знань, залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій.

2) фіксація ходу і результатів проведення слідчих (розшукових), судових дій.

3) ведення систем криміналістичної реєстрації та криміналістичних обліків.

4) залучення експертів та проведення експертиз та ін.

– за напрямом тактико-криміналістичного забезпечення:

1) розробка нових тактичних прийомів та їх комплексів.

2) формування тактики слідчих (розшукових) дій та ін.

– за напрямом методико-криміналістичного забезпечення:

1) розробка нових методик розслідування кримінальних правопорушень (відповідно до кримінально-правової та криміналістичної класифікації).

2) формування рекомендацій з метою підвищення ефективності методики розслідування певних видів (груп) кримінальних правопорушень та ін.

Таким чином, криміналістичне забезпечення реалізується під час розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, а також судового розгляду кримінальних проваджень (справ) шляхом застосування криміналістичних засобів, методів, прийомів відповідно до певних рівнів, напрямів та форм.

Список використаних джерел

1. Шепитько В. Ю. Изменчивость криминалистики в XXI веке и ее задачи в современных условиях. *Криміналістика XXI століття* :

матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (25-26 лист. 2010 р.). Харків, 2010. С. 55-59.

2. Советская криминалистика : теоретические проблемы [Селиванов Н. А., Танасевич В. Г., Эйсман А. А., Якубович Н. А.]. Москва : Юрид.лит., 1978. 192 с.

3. Журавель В. А. Об'єкт і предмет криміналістики. Вісник Національної академії правових наук України № 3 (90) 2017. С. 120-132. <http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/323242422-120-132.pdf>

4. Юсупов В. В. Предмет криміналістики як системоутворюючий чинник криміналістичних знань. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. № 2 (18). 2019. С. 79-85. <https://doi.org/10.33270/04191802.79>

5. Голіна В.В. Об'єкт запобігання злочинності як фундаментальна кримінологічна проблема. Проблеми законності. 2017. Вип. 138. С. 151-160. doi: 10.21564/2414-990x.138.103952

Шмерего Олександр Борисович,

завідувач відділом досліджень з питань безпеки життєдіяльності, пожежно-технічних та електротехнічних досліджень лабораторії інженерно-технічних видів досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВИБУХОТЕХНІЧНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ВИБУХІВ КИСНЕВИХ БАЛОНІВ

Проведення судових експертиз з питань, які пов'язані із дослідженням обставин вибухів кисневих балонів є одним з найскладніших напрямків проведення експертних досліджень, оскільки задля цього не існує як експертної методики, так і самі явища такого процесу на сьогодні повністю не вивчені. Проведення таких експертиз ґрунтуються на використанні спеціальних знань експертів вибухотехніків та пожежотехніків та у сучасних умовах здійснюється в експертних установах висококваліфікованими фахівцями, але для таких досліджень має бути напрацьована відповідна науково-методична база.

Необхідність проведення наукових досліджень за вказаною темою полягає у тому, що до теперішнього часу для проведення експертних досліджень за фактами, вибухів кисневих балонів здійснюють експерти що, мають відповідну кваліфікації з

дослідження обставин вибухів, яка їм дозволяє досліджувати саме обставини вибухів. Практично, при розв'язанні таких завдань, до цих досліджень долучаються експерти-вибухотехніки ДНДЕКЦ МВС України, які зосереджують свою увагу на пошуку залишків розірваних балонів (уламків, осколків, фрагментів тощо) і не звертають уваги на ті обставини, що об'єкт дослідження зазнав впливу, виниклого внаслідок дії температури, підвищеного тиску, механічного впливу, що виникають внаслідок явища вибуху як такого, а також практично не оцінюється слідова інформація руйнівного процесу, що відбувався у середині балону в процесі самого вибуху.

Як правило, після таких досліджень місця події експерти вибухотехніки, не виявивши осколків оболонки вибухового предмету, слідів горіння індивідуальних вибухових речовин та елементів підірвача, взагалі заперечують факт явища вибуху при наявних руйнуваннях об'єкту дослідження, та руйнуваннях, як самого балону, так і оточуючих його об'єктів внаслідок дії ударної хвилі або дії фронту стискування (остання виникає під час об'ємного вибуху).

Разом з тим, необхідність у проведенні пожежно-технічних і вибухотехнічних експертиз у кримінальних провадженнях, за якими проводяться розслідування вчинених злочинів, пов'язаних із фактами вибухів, є нагальним завданням і потребує створення методики їх проведення, так і визначення (розмежування) сфери компетенції експертів вибухотехніків та пожежотехніків у розв'язанні поставлених перед ними питань.

Явища вибухів класифікують за походженням виділеної енергії на: хімічні та фізичні. Фізичні: вибухи ємностей (посудин) під тиском (балони, парові котли); вибухи парів, що набувають розширення під час скипання рідини; вибухи при скиданні тиску у перегрітих рідинах; вибухи при змішуванні двох рідин, температура однієї з яких на момент змішування набагато перевищує температуру кипіння іншої; кінетичне (падіння метеоритів); ядерні, електричні (під час грози).

Після явищ вибухів кисневих балонів існує певна специфіка розвитку такого процесу. Внаслідок якого утворюються певні сліди та ознаки, що вказують на особливі, відмінні від інших вибухів посудин, що перебувають під тиском, обставини такого вибуху.

Тому, у таких випадках, під час дослідження місцевості, будівлі, транспортного засобу тощо можна й не виявити ту обставину, що власне й спричинила вибух кисневого балону, що у свою чергу суттєво ускладнить або унеможливить проведення розслідування зазначеного факту.

Ці експертизи мають свої особливості, що стосуються пізнавальних, організаційних, процесуальних та інших галузей професійної експертної діяльності.

Судова експертиза з питань, пов'язаних із дослідженням обставин вибухів кисневих балонів є одною з найскладніших у порівнянні з іншими видами експертних досліджень, які пов'язані з поглибленим аналізом інформації, отриманої під час проведення огляду місця події, систематизацією свідчень її очевидців, а також з вивченням явищ та процесів, внаслідок яких відбувався процес руйнування кисневого балону.

Проведення таких експертиз ґрунтуються на використанні спеціальних знань експертів і у сучасних умовах здійснюється в експертних установах висококваліфікованими фахівцями.

На теперішній час методики дослідження таких явищ не існує. Інститутом завершено проведення наукових досліджень за вказаною темою і напрацьовані методичні рекомендації внесені до рекомендованої літератури, яка може бути використана задля проведення вищезазначених судових експертиз, тому на теперішній час для проведення експертних досліджень за фактами, вчинених злочинів, пов'язаних із вибухами кисневих балонів можуть здійснюються експертами що, мають відповідні кваліфікації, вже не за схемами, напрацьованими та притаманними методам дослідження фізичних вибухів посудин, що перебувають під тиском (коли власне розглядається складова руйнування посудини лише через утворення у ній надлишкового тиску) а й із урахуванням запропонованих методів у зазначених методичних рекомендаціях.

Саме через це, факт явища вибуху при наявних руйнуваннях об'єкту дослідження, отриманих внаслідок термічної дії, що утворюється при горінні, зокрема сталевій оболонки у середовищі наявного кисню раніше не фіксувався і не встановлювались явища та процеси, внаслідок яких подібне відбувається.

Разом з тим, необхідність у проведенні вибухотехнічних, пожежно-технічних експертиз у кримінальних провадженнях, за якими проводяться розслідування вчинених злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових, запалювальних пристроїв, або безпосередньо за фактами вибухів і пожеж, є нагальним завданням і потребує як вдосконалення методики їх проведення, так і визначення (розмежування) сфери компетенції експертів за вказаними вище спеціальностями у розв'язанні поставлених перед ними питань.

Явища вибухів класифікують за походженням виділеної енергії на: хімічні та фізичні. Фізичні: вибухи смностей (посудин) під тиском

(балони, парові котли); вибухи парів, що набувають розширення під час скипання рідини; вибухи при скиданні тиску у перегрітих рідинах; вибухи при змішуванні двох рідин, температура однієї з яких на момент змішування набагато перевищує температуру кипіння іншої; кінетичне (падіння метеоритів); ядерні, електричні (під час грози).

Після явищ вибухів, коли виникають пожежі, вони набувають поширення, і практично знищують сліди та ознаки вибуху. Тому, у таких випадках, під час дослідження об'єкту можна й не виявити ту обставину, що до виникнення пожежі, або під час її розвитку мав місце вибух.

Об'єкт дослідження – судово-експертна діяльність щодо дослідження обставин виникнення вибухів кисневих балонів, як під час перебування цих балонів в умовах нормального оточуючого середовища, так і під впливом на останні високої температури (пожеж), механічного та електричного впливу.

При розробці методичних рекомендацій використані методи дослідження: - загальнонаукові (загальні) та спеціальні методи судової експертизи на основі аналізу статистичних даних, узагальнення експертної практики та інформаційного моделювання обставин та умов виникнення вибухів кисневих балонів, зокрема й в умовах пожеж.

За результатами роботи розроблені певні напрацювання щодо методичних рекомендацій з дослідження обставин вибухів кисневих балонів.

Запропоновані шляхи вирішення проблем теоретичного, процесуального та методичного плану відповідного виду експертиз у ракурсі розширення можливості отримання інформації про обставини, які передували вибуху кисневого балону.

Напрацьованим матеріалом до методичних рекомендацій, передбачено аспекти створення умов щодо безпеки експертів під час проведення таких досліджень, зокрема при проведенні експериментальних вибухів.

Існує досить поширена думка про те, що розслідувати обставини вибуху, а тим більше вибуху кисневого балону по певній системі із застосуванням спеціальних знань експертів та спеціалістів нібито неможливо і задля цього потрібно ще додатково створювати ще якусь вибухотехнічну експертну спеціальність, що в деяких експертних закладах вже стало традицією, на думку розробників методичних рекомендацій, не найкращою, а навіть хибною.

Вважається, що в кожному конкретному випадку, план дій слідчого визначиться тільки обставинами у справі, де вибух є просто акустичний прояв.

Така точка зору є насправді поверхневою. При розробці рекомендованих методичних рекомендацій встановлення причин вибухів, зокрема за фактами вибухів кисневих балонів є система роботи, яка будується з урахуванням інших міркувань, що полягають у поглибленому дослідженні обставин, які передували вибуху та встановленням процесу хімічних перетворень, слідством яких є підвищення тиску у середині балону. Після чого саме і відбувається його вибух, коли не встановлені чинники, що діяли на нього зовні, дія яких могла призвести до вибуху.

Коли починається дослідження вибуху, то причина його виникнення, як правило, або невідома, або вимагаються докази, що виключають ймовірність інших версій, те саме стосується й вибухів кисневих балонів.

З цього випливає, що методика встановлення причин вибухів кисневих балонів не може бути повною і задовольняти вимогам практики, якщо обмежитися вказівками щодо встановлення окремих ознак, які не надають повної картини, коли не виявляється за можливе дослідити усі явища і процеси, які відбувались під час вибуху кисневого балону.

Слід зазначити, що існують певні прийоми і методи виявлення, збирання, фіксації та оцінки доказів, якими потрібно користуватися незалежно від причини виникнення вибуху.

Крім того, слід підкреслити, що виникла пожежа або вибух не представляє собою в повному розумінні випадковості, а є наслідком певних явищ, процесів або дій.

Виникнення вибуху, або вибухів є наслідок ряду подій і обставин, що склалися ще до настання такої події, які і обумовлюють їх причину.

Остання перебуває з ними в певній залежності від причинного зв'язку. Адже хімічні вибухи, в свою чергу, є фактично явищем горіння - прискореного горіння.

Процеси горіння, які відбуваються під час таких вибухів, характеризують його особливості, підпорядковані загальним законам горіння.

А це означає, що під час хімічного вибуху, незважаючи на гадану випадковість явищ, що протікають, повинні мати місце певні закономірності. Різниця полягає в неоднакових умовах, при яких горіння ламінарне або вибухове може протікати за різних обставин.

Тому, незважаючи на те, що кожен факт вибуху за зовнішніми ознаками має свої особливості, відповідні конкретній обстановці, одні й ті ж явища, властиві процесам горіння, та руйнування оболонки кисневого балону повторюються.

Таким чином, об'єктивно існують умови для науково обґрунтованої організації проведення експертних досліджень вибухів пов'язаних із саме з кисневими балонами.

Звичайно, специфічні особливості різних причин вибухів повинні враховуватися при перевірці конкретних версій щодо виниклої події вибуху.

Ці методичні рекомендації в основній частині не є результатом узагальнення літературних даних. Рекомендована система роботи складалася насамперед у процесі накопичення досвіду пожежно-технічної та вибухотехнічної експертизи і стала результатом узагальнення цього досвіду. Структура та зміст рекомендованої методики досліджень є результатом аналізу та узагальнення великого фактичного матеріалу за багаторічний період. Положення ілюструються прикладами з практики. Окрім прикладів роботи та експертів наводяться й повчальні випадки неправильного, невдалого вирішення окремих питань. Це має пізнавальне значення та надає можливості більш просто і правильно вирішувати питання, які поставлені на вирішення експертів.

І все ж, це лише перший досвід. Тому, автори не претендують на вичерпну повноту викладених положень, вважаючи, що ці рекомендації підлягають вдосконаленню на основі обговорення його за участю практичних працівників, подальшого накопичення та узагальнення фактів подібних явищ та подій.

Список використаних джерел

1. Зернов С.И., Левин В.А. Пожарно-техническая экспертиза: Учебное пособие.- М: ВНКЦ МВД СССР, 1991.- 79 с.
2. Таубкин С.И. Основы огнезащиты целюлозных материалов.- М.: Изд. Министерства коммунального хозяйства РСФСР.- 1960.- 346 с.
3. Жартовский В.М., Цапко Ю.В. Профилактика горіння целюлозовмісних матеріалів. Теорія та практика. Київ: УкрНДІПБ МНС України, 2006.- 248 с.
4. Демидов П.Г., Шандыба В.А., Щеглов П.П. Горение и свойства горючих веществ. - 2-е изд., перераб. - М.: Химия, 1981. - 272 с., ил.
5. Цапко Ю.В., Орел В.П., Антонов А.В. Отримання газових сумішей продуктів піролізу органічних матеріалів та дослідження умов

їх флегматизування газовими вогнегасними речовинами // Науковий вісник УкрНДІПБ. – 2001. №4. – С.59-65.

6. Пракшин Ю.К., Зернов С.И. Методика осмотра места пожара. РИО МВД СССР. Киев, 1988 (р/код в реестре методик судебных экспертиз МЮ Украины, 10.8.14).

7. Прикладная механика и техническая физика, 2000 Т. 41, № 3 УДК 536.423 Струи вскипающих жидкостей А.В. Решетников, Н.А. Мажейко, В.П. Скрипов Институт теплофизики УрО РАН, 620219 Екатеринбург.

8. Васильев В.Ф. Водометные движители: Учебное пособие/ МАДИ (ГТУ). – М., 2006. – 45 с.

9. Таубкин С. И. Пожар и взрыв, особенности их экспертизы. Типография ВНИИПО МВД РФ. М., 1999 – 600 с.

10. Правила будови та безпечної експлуатації посудин, що працюють під тиском (зі змінами та доповненнями). ДНАОП 0.00-1.07–94.

11. А.П. Смирягин и др. Промышленные цветные металлы и сплавы. - М.: Металлургия, 1974, 488 с.

12. Бейкер У., Кокс П., Уэстрайн П., Кулеш Дж., Стрелов Р. Взрывные явления: оценка и последствия.- М.: Мир, 1986.

13. Производственная инструкция № 1-08 оператора-наполнителя кислородных баллонов. г. Луганск 2008 год.

14. Шмерего О.Б. Деякі аспекти вдосконалення методики експертного дослідження саморобних вибухових пристроїв Криміналістика і судебна експертиза: збірник наукових праць 2009 № 55

15. ГОСТ 949-73. Баллоны стальные малого и среднего объема для газов на $P_r \leq 19.6$ МПа (200 кгс/см²). ТУ.

16. Правила будови та безпечної експлуатації посудин, що працюють під тиском (зі змінами та доповненнями). ДНАОП 0.00-1.07–94.

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової
експертології ННІ № 2 Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, старший науковий
співробітник

КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ОГЛЯДУ ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ НА МІСЦІ ПОДІЇ

На сучасному етапі розвитку України значного суспільного резонансу набувають особливо тяжкі і тяжкі злочини, вчинені із застосуванням зброї, гранат, вибухових пристроїв, оскільки їх наслідком є загибель, поранення людей або значні збитки викликані руйнуванням або пошкодженням майна. Аналіз експертної, слідчої та судової практики засвідчує, що «кримінальні» вибухові пристрої постійно удосконалюються, що обумовлює як широке поширення правил безпеки при поводженні з такими об'єктами так і удосконалення криміналістичних методів їх огляду.

При надходженні повідомлень про замінування певного об'єкту, виявлення вибухового пристрою або іншу подію, пов'язану з ним, слідчий організовує охорону місця події, небезпечної ділянки силами наявних нарядів поліції, служб охорони. Здійснюється огороження ділянки виявлення вибухонебезпечного предмета. Проводиться інструктаж учасників слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), розподілення ролей кожного в огляді місця події.

У разі виявлення вибухонебезпечного предмета у приміщенні, працівники поліції організовують евакуацію персоналу (мешканців) на безпечну відстань.

Безпосереднє обстеження місця виявлення вибухового пристрою здійснюють спеціалісти-вибухотехніки. До їх прибуття огляд місця події (приміщення, транспорту, багажу тощо) не проводиться.

Спеціалісти-вибухотехніки разом зі слідчим визначають межі огляду та оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події. За необхідності даються вказівки щодо розширення меж огляду.

З урахуванням конкретних обставин вирішується питання про необхідність залучення додаткових сил і засобів, захисного спорядження, автотранспорту тощо.

У разі наявності іншого вибухонебезпечного або підозрілого предмета визначається радіус зовнішньої небезпечної зони та, за потреби, надаються рекомендації керівнику органу (відповідальному від керівництва), старшому СОГ щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд; визначається радіус внутрішньої небезпечної зони.

Працівники поліції, які задіяні в проведенні огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових пристроїв, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилети, шоломи тощо).

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поведіння з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції.

Спеціаліст-вибухотехнік перед безпосереднім оглядом вибухового пристрою:

- вибирає приміщення і обладнує робоче місце, де проводитиметься огляд виявлених вибухонебезпечних предметів та їх частин;
- готує спеціальну вибухотехнічну і криміналістичну техніку, освітлювальні засоби;
- детально з'ясовує обставини поведіння з вибухонебезпечними предметами до початку огляду, характер пошкоджень і змін, які були заподіяні предмету сторонніми особами й іншими спеціалістами при його обстеженні і знешкодженні;
- визначає послідовність огляду деталей і складових частин вибухонебезпечного об'єкту.

При виявленні вибухового пристрою (який не спрацював або мав призначення вторинного вибуху) вживаються додаткові заходи безпеки, що забезпечують можливість вести детальний огляд вибухонебезпечного предмету і його складових частин без ризику вибуху. У всіх випадках небезпечним є такий стан предмету, коли заряд вибухової речовини і засіб ініціювання контактують один з одним або знаходяться в безпосередній близькості один від одного. У такому вигляді деталі вибухового пристрою не можуть бути піддані криміналістичному огляду, тому слідчий повинен переконатися, чи були спеціалістом-вибухотехніком зроблені конкретні дії, направлені на роз'єднання заряду вибухової речовини і засобу ініціювання. Наприклад, якщо огляду підлягає ручна граната, то її запал повинен бути вигвинчений з корпусу; якщо оглядається протипіхотна міна, то з

її корпусу, залежно від конструкції, повинен бути вилучений підривач.

Слідчий і залучені ним спеціалісти проводять *огляд вибухового пристрою* або вибухонебезпечних виробів *лише після переведення їх у безпечний стан* спеціалістами-вибухотехніками.

Роз'єднання заряду вибухової речовини і засобу ініціювання у всіх випадках повинен виконувати спеціаліст-вибухотехнік з дотриманням запобіжних заходів. Під час цих робіт слідчому, учасникам огляду та понятим необхідно знаходитися на безпечній відстані.

При детальному огляді вибухового пристрою виявляються сліди і мікрооб'єкти. Метою огляду є пошук видимих і слабо видимих слідів рук, волосся людини і тварин, часток ґрунту і рослин, текстильних волокон, слідів знарядь та інструментів. Придатні для ідентифікації сліди рук можуть залишатися на липкій стрічці (скотч, лейкопластир), яка використовується при виготовленні вибухового пристрою. Там же реально виявити волосся і мікрочастинки з тіла, одягу або приміщення, де злочинець виготовлював вибуховий пристрій. У роботі зі слідами, передусім, повинно бути дотримано правило фіксації ознак всіх ідентифікаційних полів, які відобразилися у слідах об'єкта, який ототожнюється.

Деталі вибухового пристрою й інші частини вибухонебезпечного предмету спочатку оглядаються *в статистиці*, а потім беруться в руки з дотриманням загальних криміналістичних правил і прийомів (за ребра, кути та інші місця, де не може бути мікрооб'єктів і слідів рук) та відбувається їх *динамічний огляд*.

Пошук ведеться візуально і з використанням криміналістичних луп різної кратності. Застосовуються різноманітні варіанти освітлення і способи огляду поверхні об'єктів: фронтальне освітлення і огляд під різними точками зору, бічне або тіньове освітлення. Крім того, всі об'єкти оглядаються при ультрафіолетовому освітленні, а також в інфрачервоному світлі, для чого використовуються електронно-оптичний перетворювач, ультрафіолетові лампи і інші наявні криміналістичні засоби. Для пошуку частинок, що мають магнітні властивості, застосовують криміналістичні магніти із змінним положенням робочої поверхні.

Алгоритм дій з фіксації процесу огляду вибухового пристрою:

1) після забезпечення безпеки місце розташування і стан вибухонебезпечного предмету фіксуються відео, фотографічним і графічним способами;

2) після консультацій із спеціалістом-вибухотехніком предмет переміщається в наперед обладнане робоче місце, де за

правилами криміналістичної масштабної зйомки фіксуються загальний вид вибухонебезпечного предмету, стан конструкції вибухового пристрою, його корпусу, камуфляжу, інших деталей і частин;

3) виготовляється схематична зарисовка (схема або ескіз) вибухонебезпечного предмету. На ній відображається стан вибухонебезпечного виробу або знешкодженого вибухового пристрою на момент огляду, фіксуються всі пошкодження корпусу, оболонки заряду, камуфляжу, деталей механізму приведення в дію, які були заподіяні сторонніми особами, або спеціалістом при розкритті предмету і знешкодженні пристрою. На схемі також фіксується точне положення бойка, ударника, замкача, взаємне розташування вибухової речовини і засобів ініціювання, точне положення інших рухомих деталей і частин пристрою. Схема (схематична зарисовка) виконується або в масштабі, або з дотриманням пропорцій по основних деталях пристрою. Дрібні деталі і частини зображаються умовно і нумеруються. У нижній частині схеми даються розшифровка прийнятих позначень і точні назви всіх деталей і частин пристрою.

На наступних етапах роботи на цю схему наносяться умовні позначення знайдених слідів і мікрооб'єктів, тому необхідно наперед передбачити місце на схемі для внесення відповідних записів. Також детально фіксується розташування, стан і взаємне розташування деформованих деталей і частин пристрою, коли огляду підлягають частини вибухового пристрою, знешкодженого фахівцем з використанням дистанційного гідродинамічного руйнівника.

Список використаних джерел

1. Дії поліції у разі виявлення зброї та вибухових пристроїв або слідів їх застосування / кол. авторів; за заг. ред. С. С. Чернявського, О. Г. Рувіна, Б. Б. Теплицького [Текст] : практ. посіб. Київ, 2019. 148 с.

2. Технічні характеристики та матеріальна частина ручних гранат, гранатометів і боєприпасів до них: метод. посіб. / [Луценко С. Г., Приходько Ю. П., Багрій В. П., Васін О. М., Дралюк В. В., Багдасарян Н. К., Коцюруба В. І., Юсупов В. В., Войтенко М. І., Цвик Л. В.]. Київ : УкрДГРІ, 2018. 291 с.: іл. (Серія «Бібліотека вибухотехніка»).

СПИСОК УЧАСНИКІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

Артемчук Юрій Володимирович, науковий співробітник відділу вибухотехнічних досліджень Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

Атаманчук Володимир Миколайович, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Біленчук Петро Дмитрович, професор кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету, кандидат юридичних наук, доцент.

Білецький Антон Сергійович, інспектор відділу оперативного реагування Управління вибухотехнічної служби Національної поліції України.

Білозьоров Євген Вікторович, заступник директора навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Бордунос Олексій Петрович начальник відділу вибухотехнічних досліджень Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

Бруньов Олександр Олександрович, начальник відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Воробей Олена Вячеславівна, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Гребельський Віктор Васильович, завідувач вибухотехнічної лабораторії Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Єфіменко Ігор Миколайович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології лабораторії навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Зяцько Йозеф Йозефович, доктор права, доктор юридичних наук, доктор філософії, професор, директор Східноєвропейського агентства розвитку, генерал поручик ГО ІКОКРИМ, президент асоціації Піротехніків.

Івасишин Тарас Михайлович, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики навчально-наукового інституту контррозвідувальної діяльності Національної академії Служби безпеки України, кандидат біологічних наук, доцент.

Калиновський Олександр Валерійович, заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Корольчук Віктор Володимирович, провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Кофанов Андрій Віталійович, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доктор філософії, доцент.

Кофанова Олена Сергіївна, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Куралех Олександр Анатолійович, начальник відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Запорізького Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Кухіанідзе Олександр Вікторович, професор політології Тбіліського державного університету ім. Іване Джавахішвілі, кандидат філософських наук, професор.

Кушнір Григорій Андрійович, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики юридичного факультету Академії праці, соціальних відносин і туризму, кандидат юридичних наук, доцент.

Лісіцький Андрій Валерійович, здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ.

Луценко Сергій Григорович, завідувач сектору вибухотехнічних досліджень, відділу криміналістичних досліджень КНДІСЕ МЮ України.

Малій Микола Іванович, директор юридичної компанії ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ», генеральний директор ТОВ «АРМАТЕХ-СЕРВІС».

Манько Євгенія Сергіївна, головний судовий експерт групи контролю якості та метрологічного забезпечення Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Марцінєк Мілан, експерт пожежотехнічних досліджень Експертного центру Словаччини, доктор філософії.

Марцінєкова Міхаела, співробітник Міністерства внутрішніх справ Словаччини.

Мендус Сергій Іванович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Мировська Анна Всеволодівна, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Михальчук Тетяна Володимирівна, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Нечеснюк Михайло Віталійович, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології лабораторії навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Обіход Тетяна Вікторівна, старший науковий співробітник Інституту ядерних досліджень Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, кандидат фізико-математичних наук, професор, старший науковий співробітник.

Охріменко Світлана Станіславівна, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології лабораторії навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Паньшин Дмитро Едуардович, головний спеціаліст відділу з питань координації політики у сфері протидії гібридним загрозам Директорату стратегічного планування та європейської інтеграції Міністерства внутрішніх справ України.

Патик Андрій Анатолійович, начальник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Пістрюга Тимур Валентинович, голова правління громадської організації «Асоціація саперів України».

Полтавський Андрій Олександрович, помічник директора Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

Понікарчик Анатолій Андрійович, головний судовий експерт-вибухотехнік сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Волинського НДЕКЦ Міністерства внутрішніх справ України.

Примак Роман Миколайович, старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Приходько Юрій Павлович, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Редька Віталій Вікторович, фахівець першої категорії групи забезпечення освітнього процесу навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Ріда Саїд Мілюд, головний консультант в офісі керівника по кримінально-слідчій діяльності Міністерства внутрішніх справ, контр-адмірал ВМФ Лівії.

Саковський Андрій Анатолійович, директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Самодін Артем Володимирович, завідувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Свобода Євгенія Юрївна, професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Серенко Наталія Сергіївна, головний спеціаліст Офісу Генерального прокурора України.

Стасюк Василина Миколаївна, судовий експерт групи контролю якості та метрологічного забезпечення Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Таборов Леонід Іванович, інструктор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ.

Фатєєв Валерій Михайлович, президент громадської організації «Всеукраїнська асоціація вибухотехніків».

Фурман Ярослав Володимирович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Хоменко Володимир Володимирович, начальник Управління вибухотехнічної служби Національної поліції України.

Хомко Богдан Русланович, заступник завідувача лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України.

Цапенко Олександр Миколайович, завідувач сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Цицкун Микола Васильович, заступник директора навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, майор поліції.

Чорноус Юлія Миколаївна, професор кафедри криміналістика та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

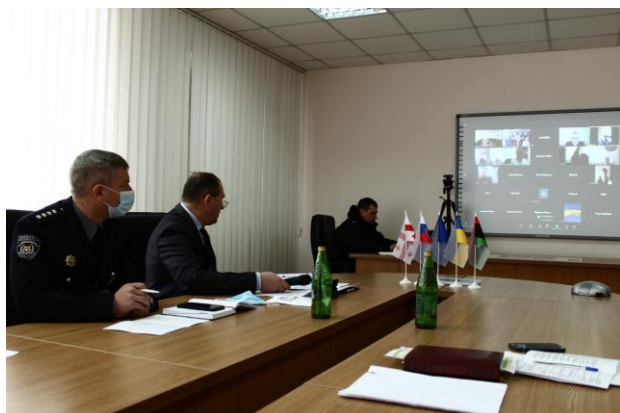
Шведова Олена Вікторівна, доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук.

Шмерего Олександр Борисович, завідувач відділом досліджень з питань безпеки життєдіяльності, пожежно-технічних та електротехнічних досліджень лабораторії інженерно-технічних видів досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.

Юсупов Володимир Васильович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії навчально-наукового інституту №2, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник.

ФОТОІЛЮСТРАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ КРУГЛОГО СТОЛУ

Наукове видання

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ МАТЕРІАЛІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ
АСПЕКТИ

Матеріали
Міжнародного круглого столу

Відповідальні упорядники: *Приходько Юрій, Віктор Корольчук,
Примак Роман*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 08.02.2021. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 12,5. Ум. друк. арк. 11,62.

Тираж 20 прим.
